

Kádár András Kristóf | Tóth Balázs | Vavró István

Védtelenül



**Javaslat a magyar kirendelt
védői rendszer reformjára**



Magyar Helsinki Bizottság

Védtelenül

Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára

Kádár András Kristóf | Tóth Balázs | Vavró István

Védtelenül



Javaslat a magyar kirendelt
védői rendszer reformjára

NHC



Magyar Helsinki Bizottság

Budapest, 2007

© Magyar Helsinki Bizottság, 2007

© Kádár András Kristóf, Tóth Balázs, Vavró István

Védtelesen: Javaslát a magyar kirendelt védői rendszer reformjára

Szerzők

dr. Kádár András Kristóf (1.–4., 5.1.–5.6. és 6. rész)

dr. Tóth Balázs (5.8. rész)

dr. Vavró István (5.7. rész)

ISBN: 978 963 86959 5 6

A Büntetőjogi Segítségnyújtási Programot a Magyar Helsinki Bizottság és a Holland Helsinki Bizottság koordinálta. A Program gyakorlati kivitelezését a Budapesti Rendőr-főkapitányság és a Magyar Helsinki Bizottság együttműködési megállapodása, valamint a magyar Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Budapesti Ügyvédi Kamara tevéleges támogatása tette lehetővé. A Program működésének anyagi forrását a Holland Külügyminisztérium MATRA programja és az Európai Bizottság biztosította

E kiadvány megjelenését a Holland Külügyminisztérium MATRA programja támogatta. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a Magyar Helsinki Bizottság viseli; az semmilyen vonatkozásban nem tekinthető úgy, mint amely a Holland Külügyminisztérium vagy az Európai Bizottság véleményét tükrözi.

Kiadó

Magyar Helsinki Bizottság
Bajcsy-Zsilinszky út 36–38.
H–1054 Budapest
<http://www.helsinki.hu>

Tervezés és tipográfia: Kovács Judit | Createch Kft.
Borító kép: Budapesti Királyi Büntető Járásbíróság | Kádár András Kristóf
Felelős kiadó: Magyar Helsinki Bizottság | Pardavi Márta
Készült Rózsa Gábor nyomdájában

1. A magyar kirendelt védői rendszer strukturális problémái	7
1.1. Nemzetközi- és alkotmányjogi háttér.....	7
1.2. A magyar kirendelt védői rendszer működése.....	9
1.2.1. A kirendelt védői rendszer rövid ismertetése	10
1.2.2. Empirikus kutatások a kirendelt védői rendszer működésével kapcsolatban.....	12
1.3. A magyar kirendelt védői rendszer működési zavarainak okairól	18
1.3.1. Kirendelt védők biztosítása	20
1.3.2. Egyéni és általános minőségbiztosítás.....	24
1.3.3. A költségvetési funkció	26
2. A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program rövid ismertetése.....	29
2.1. Az MHB és a nyomozó hatóság közötti együttműködés.....	29
2.2. Az MHB és az ügyvédek közötti együttműködés	32
2.3. Az MHB és a terheltek közötti viszony	34
2.4. A Program által modellezni kívánt eljárási elemek.....	35
3. A Program működése	37
3.1. Együttműködés a rendőrséggel	37
3.2. Együttműködés az ügyvédekkel	50
3.3. A Programban vitt ügyek áttekintése	53
4. A Program hozadékai	59
4.1. A kirendelt védői rendszer strukturális problémáinak bizonyítékai.....	59
4.2. A Program egyéb eredményei.....	63

5. A Program tapasztalatainak értékelése	69
5.1. Válaszok az ügyvédi kérdőívre	69
5.2. Válaszok a rendőri kérdőívre	91
5.3. Válaszok a terhelti kérdőívre	97
5.4. Terhelti panaszok a Programban	103
5.5. A Program bírósági szemmel.....	105
5.6. A rendszer egyéb kulcs-szereplőinek álláspontja a Program felvetéseivel kapcsolatban.....	110
5.7. A Programba került terhelték és ügyek adatainak statisztikai elemzéséből levonható következtetések	114
5.8. Egyes ügyek elemzése.....	123
5.8.1. Előzetes letartóztatásban töltött idő beszámítása szabálysértési ügyben	123
5.8.2. A cigarettásdoboz feltépe mint dolog elleni erőszak.....	125
5.8.3. A bíróság elé állítás kérdései.....	126
6. Javaslatok a kirendelt védői rendszer reformjára.....	131
6.1. Kirendelési funkció.....	131
6.2. Minőségbiztosítási funkció	133
6.3. Költségvetési funkció.....	135
Függelék.....	137

1. A magyar kirendelt védői rendszer strukturális problémái

1.1. Nemzetközi- és alkotmányjogi háttér

A nehéz anyagi helyzetben lévő terheltek jogi segítséghez való hozzájárítása a büntető eljárásjog egyik fontos garanciális kérdése. A rászorulókat ingyenes és kellőképpen hatékony védelmének biztosítása állami kötelezettség, amely a nemzetközi jogban gyökerezik, illetve levezethető az Alkotmány megfelelő szakaszaiból.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának¹ 14. cikke mellett az Európai Emberi Jogi Egyezmény² 6. cikkének 3(c) pontja is kimondja: minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy „személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.”

E rendelkezést az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a hatékonyság követelményével egészítette ki, amikor az *Artico kontra Olaszország* ügyben leszögezte, az állam a pusztán kirendeléssel nem teljesíti az Egyezményben foglalt kötelezettségét – a kirendelt védő tevékenységének hatékonynak kell lennie. Noha a *Kamasinski kontra Ausztria* ügyben³ az EJEB finomította álláspontját, kimondva, hogy az állam nem

¹ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

² Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény, lásd: 1993. évi XXXI. tv.

³ Artico: 6697/74, Judgment of 13/05/1980 és Kamasinski: 9783/82, Judgment of 19/12/1989.

tehető felelőssé a kirendelt védői rendszer valamennyi hiányosságáért, egyértelművé tette azt is, hogy amennyiben a kirendelt védő nyilvánvalóan nem látja el feladatát, vagy mulasztását megfelelően a hatóságok tudomására hozzák, akkor megállapítható az állam felelőssége. Arra nézve, hogy milyen költségekkel jár, amennyiben az EJEB megállapítja valamely állam felelősségét a fenti cikk megsértéséért, a *Czekalla kontra Portugália* eset⁴ nyújt iránymutatást. Az ügyben a kérelmezőnek kirendelt védő nem szabályszerűen nyújtott be fellebbezést a kérelmezőre kiszabott ítélet ellen, ezért a fellebbezést a másodfokú portugál bíróság érdemi vizsgálat nélkül elutasította. Az EJEB megállapította a 6(3)(c) cikk sérelmét, és a Portugál államot 3.000 Euró kártérítés és 11.000 Euró költség (azaz összesen körülbelül 3.500.000 forint) megfizetésére kötelezte.

A hatékonyság követelménye nem csak az EJEB esetjogában jelenik meg, hanem az Európai Unió jogalkotásában is. Az Európai Bizottság által az egyes büntetőeljárás jogok közösségi szintű biztosításának tárgyában 2004. május 3-án előterjesztett kerethatározat-javaslat⁵ (Javaslat) 4. cikke a „jogi segítségnyújtás hatékonyságának biztosítására való kötelezettség” címet viseli, és kimondja: a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy léteznek olyan mechanizmusok, amelyek lehetővé teszik a kirendelt védő más védővel való felváltását, amennyiben az általa nyújtott segítség nem hatékony. A Javaslat indokolása külön felhívja rá a figyelmet, hogy „mivel a terhelt nem minden esetben képes a védelem hatékonyságának megítélésére, a Tagállamok felelőssége, hogy ennek ellenőrzésére megfelelő rendszert hozzanak létre.”

A rendszer minőségének biztosítása nyilvánvalóan szükségessé teszi annak értékelését is. A Javaslat 15. cikke szerint a tagállamok kötelessége, hogy elősegítsék a rendszer figyelemmel kíséréséhez és értékeléséhez szükséges információk gyűjtését. Ezzel összefüggésben a Javaslat igen részletes adatgyűjtési feladatokat is előír a tagállamok számára. A 16. cikk szerint annak érdekében, hogy a kerethatározat intézkedéseinek értékelése és figyelemmel kísérése lehetséges legyen, a tagállamok biztosítják statisztikák gyűjtését, megőrzését és hozzáférhetővé tételét többek között arra vonatkozóan, hogy az összes büntetőeljárás hány százalékában került sor teljesen vagy részben ingyenes jogi segítségnyújtásra (kirendelésre).

⁴ 38830/97, Judgment of 10/10/2002.

⁵ A kerethatározatok az elérendő célokot illetően minden címzett tagállamra kötelezőek, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyják. A Javaslat magyar szövegét lásd: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0328:HU:HTML>.

Nem kell azonban feltétlenül a nemzetközi egyezményekhez vagy a közösségi joghoz fordulni, amennyiben azt kívánjuk bizonyítani, hogy a magyar államnak kötelezettsége áll fenn egy megfelelően hatékony büntetőjogi segítségnyújtási rendszer létrehozására és működtetésére. E kötelezettség szintén levezethető olyan alkotmányos alapjogokból, mint a jogbiztonság követelménye,⁶ a bíróság előtti egyenlőség elve,⁷ valamint a védelemhez való jog.⁸

6/1998. (III. 11.) számú határozatában az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a védelemhez való jog érvényesülésének tényleges hatékonysága a büntetőeljárás rendszer alkotmányosságának elengedhetetlen feltétele: „A védelemhez való joggal, illetve annak korlátozhatóságával [...] az Alkotmánybíróság már a 25/1991. (V. 18.) AB határozatban [a továbbiakban: Abh.] foglalkozott [...]. *Az Abh.-ban az Alkotmánybíróság nem elégedett meg azzal, hogy a védelemhez való jog formálisan biztosítva legyen, hanem egyrészt annak hatékony érvényesülését követelte meg,* másrészt kifejezetten kiterjesztette ezt a jogot a terhelt és a védő megfelelő felkészülésére, jogaik gyakorlására. [...] *A védelemhez való jog hatékonyságának jelentőségét más esetben is elismerte az Alkotmánybíróság.* Így a[z...] 1320/B/1993. AB határozat a terhelt rendelkezési jogának korlátozását is alkotmányosnak tartotta a védő feladatának ellátásához szükséges joggyakorlás biztosítása érdekében.”⁹

1.2. A magyar kirendelt védői rendszer működése

Fent ismertettük a kirendelt védői rendszer működésével szemben támasztott alapvető követelményeket. E fejezetben pedig a magyar kirendelt védői rendszer jogi hátterének rövid ismertetését követően az empirikus kutatások és a büntetőeljárás résztvevőinek tapasztalatai alapján megvizsgáljuk, hogy a magyar megoldás a gyakorlatban megfelel-e ezen követelményeknek, biztosítja-e a kellően hatékony védelmet a rendszerbe kerülő terhelteknek.

⁶ A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 1949. évi XX. törvény (Alkotmány), 2. § (1) bek.

⁷ Alkotmány, 57. § (1) bek.

⁸ Alkotmány, 57. § (3) bek.

⁹ Kiemelések a szerzőtől.

1.2.1. A kirendelt védői rendszer rövid ismertetése

A magyar kirendelt védői rendszer alapvetően az „igazságszolgáltatás érdekében” alapul, és csak másodlagosan játszik benne szerepet a terhelt rászorultsága. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) a kötelező védelem tartalmát eltérően határozza meg a nyomozati és a bírósági szakban. A nyomozati szakra vonatkozó legfontosabb szabályok az alábbiak.

A védő részvétele kötelező, ha (i) a gyanúsításban illetve a vádban szereplő bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel; (ii) a terheltet fogva tartják; (iii) a terhelt süket, néma, vak vagy – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú; (iv) a terhelt a magyar nyelvet, illetőleg az eljárás nyelvét nem ismeri; (v) a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni;¹⁰ (vi) a terhelt fiatalkorú;¹¹ (vii) a terhelt személyes költségmentességben részesült, és védő kirendelését kéri.¹² Ez utóbbi esetben a kirendelt védő díját és igazolt készkiadását az állam viseli, míg az egyéb esetekben ezeket az összegeket az állam csupán előlegezi.

A kirendelésre egyébként jogosult hatóság (a nyomozati szakban a nyomozó hatóság vagy az ügyész) akkor rendel ki védőt, ha a védelem kötelező, de a terheltnek nincs meghatalmazott védője.¹³ Az, hogy a terheltnek azért nincs védője, mert rászoruló, vagy mert bármilyen más okból nem kíván védőt meghatalmazni, általában nem releváns a kirendelési kötelezettség szempontjából. A rászorultságnak egyedül a személyes költségmentesség eseteiben van jelentősége. A magyar rendszer alapelve, hogy az igazságszolgáltatás érdekében minden olyan esetben vegyen részt az eljárásban védő, amikor a terhelt valamilyen okból „kiszolgáltatott”, azaz helyzeténél (pl. fogvatartás) vagy valamely tulajdonságánál (pl. fiatalkor, nyelvismeret hiánya) fogva korlátozva van a védekezés lehetőségében.

A Be. olyan esetet is szabályoz, amikor a kirendelő hatóság mérlegelheti, hogy a tisztességes eljárás elve megköveteli-e védő kirendelését: a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság kérelemre vagy hivatalból védőt rendel ki, ha ezt a terhelt érdekében szükségesnek tartja.¹⁴

¹⁰ Be., 46. §.

¹¹ Be., 450. §.

¹² Be., 48. § (2) és 74. § (3) a).

¹³ Be., 48. § (1).

¹⁴ Be., 48. § (3).

A gyanúsítottat rögtön a gyanúsítás közlése után figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki,¹⁵ ugyanakkor ha a kötelező védelem oka a terhelt fogvatartása, úgy a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig kell kirendelni.¹⁶

További garanciális rendelkezés, hogy a terheltet a kirendelést követően tájékoztatni kell a védő személyéről, valamint hogy ha a terhelt fogva van, a kirendelt védő személyéről a kirendelő értesíti a fogvatartást végrehajtó intézetet is.¹⁷

A magyar rendszer működésének szempontjából jelentős tény, hogy a védelem kötelező jellege a nyomozati szakban nem jelenti egyúttal azt is, hogy az egyes nyomozati cselekmények ne lennének megtarthatók védői jelenlét nélkül. A Be. ugyan előírja, hogy a védő köteles a terhelttel a kapcsolatot késedelem nélkül felvenni és a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot kellő időben felhasználni¹⁸ (ami értelemszerűen magába foglalja a védő számára nyitva álló nyomozati cselekményeken való részvételt is), e kötelezettségek elmulasztása legfeljebb ügyvédi etikai vétséget valósít meg a védő részéről, de a nyomozó hatóságot nem gátolja meg abban, hogy kihallgassa a terheltet, vagy szembesítse valamely terhelt tanúval.

A bírósági szakban már más a helyzet: itt – amennyiben kötelező a védelem – nem tartható meg a tárgyalás védői jelenlét nélkül.

A kötelező védelem eseteinek köre egyébként bővül ebben az eljárási szakaszban. A tárgyaláson a védő részvétele kötelező (a fent már ismertetett eseteken túlmenően) (i) a megyei bíróság mint elsőfokú bíróság előtt; (ii) ha pótmagánvádló lép fel;¹⁹ (iii) ha az ügyész a tárgyaláson részt vesz, és a védőt meg nem hatalmazó vádlott védő kirendelését kéri.²⁰

¹⁵ Be. 179. § (3).

¹⁶ Be., 48. § (1).

¹⁷ Be., 48. § (1) és (8).

¹⁸ Be., 50. § (1).

¹⁹ Be., 242. § (1).

²⁰ Be., 242. § (2).

Ügyészi részvétel esetében egyébként a tanács elnöke belátása alapján akkor is gondoskodik védő kirendeléséről, ha a vádlott nem kéri, de az elnök a védői részvételt valamilyen okból szükségesnek látja.²¹

Szintén kötelező a védelem egyes speciális eljárások, így a bíróság elé állítás²² és távollevő terhelttel szemben lefolytatott eljárás esetében.²³

A kirendelt védő a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság előtt idézésre, illetőleg értesítésre történt megjelenéséért, az iratok tanulmányozásáért, valamint a fogva tartott terhelttel a fogva tartás helyén történő megbeszélésért tarthat igényt díjazásra, továbbá az eljárásával felmerült és igazolt készkiadásának megtérítésére jogosult.²⁴ A díjazás részletes szabályait a pártfogó ügyvéd és a kirendelt védő részére megállapítható díjról és költségekről szóló 7/2002. (III. 30.) IM rendelet, mértékét a mindenkori költségvetési törvény tartalmazza.²⁵

2006. július 1-től – a fent már ismertetettekben túlmenően – további fontos garanciális elemek épültek be a szabályozásba. A terhelt és a kirendelt védő kapcsolatfelvételét könnyíti meg az a rendelkezés, amelynek értelmében a terheltet a kirendelést követően tájékoztatni kell a védő személyén túl elérhetőségéről is, a kirendelő határozatban pedig a – fogvatartás miatt az első kihallgatást megelőzően kirendelt – védőt tájékoztatni kell a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről is.²⁶

1.2.2. Empirikus kutatások a kirendelt védői rendszer működésével kapcsolatban

Amennyiben áttekintjük a magyar kirendelt védői rendszer működésére vonatkozó empirikus kutatásokat, illetve számba vesszük a rendszer szereplőinek általános tapasztalatait, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Magyarország e téren jelen-

²¹ Be., 242. § (2).

²² Be., 518. §.

²³ Be., 527. §.

²⁴ Be., 48. § (9).

²⁵ Lásd: 2006. évi CXXVII. törvény a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről, 58. § (4) bekezdés: „Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 131. §-ának (2) bekezdése szerinti kirendelt ügyvédi óradíj 2007. évben 3000 forint.”

²⁶ Be., 48. § (1).

leg valójában nem teljesíti az 1.1. alatt vázolt nemzetközi jogi és alkotmányos kötelezettségeit.

Olyan problémáról van szó, amelynek gyökerei a rendszerváltás előttre nyúlnak vissza, amint azt egy 1988-ban, a Fővárosi Főügyészségen lefolytatott, 130 véletlenszerűen kiválasztott, egyterheltes ügyre kiterjedő vizsgálat eredményei is mutatják.²⁷ A 130 ügyből 70 kirendeléses volt, ezek túlnyomó többségében, 63-ban előzetes letartóztatás indokolta a védő bevonását. A 70 kirendelt védő közül 55 a nyomozás során egyáltalán semmit nem tett – többségük személyét sem lehetett megtudni –, és a fennmaradó 15 közül is 11 csupán az iratismertetésre ment el. Minthogy közülük is csak hat vett részt az iratismertetésen a gyanúsítottal azonos időpontban, s csupán egyetlen egy a gyanúsított korábbi kihallgatásán, alaposnak tűnt az a feltevés, hogy a kirendelt védők alig tizede találkozott egyáltalán nyomozási cselekményen a védencével. Ezzel szemben a 60 meghatalmazásos ügy mintegy négyötödében a védő részt vett a kihallgatásokon, több mint egyharmaduk különböző indítványokat is tett.

Amint arra az állampolgári jogok országgyűlési biztosának 1996-ban lefolytatott vizsgálata rámutatott, a kirendelt védővel rendelkező előzetes letartóztatottak helyzetének problémáira a rendszerváltás sem hozott megoldást. A vizsgálat eredményei szerint Zala megyében például az „előzetes letartóztatást megelőző bírói meghallgatáson túli nyomozati cselekményen a kirendelt védő csak kivételesen jelent meg.”²⁸ A tanúkihallgatáson az eseteknek mindössze 18,7 százalékában vett részt kirendelt védő. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tizenhét vizsgált ügyből csupán háromban volt jelen az eljárási cselekményeknél a kirendelt védő. Pest megyében tizenkét fogvatartott közül öt nem is ismerte kirendelt védőjét.²⁹ A vizsgálatról készült jelentés keserűen szögezte le: „igazságszolgáltató rendszerünkön belül a kirendelt védő eljárása nem véd a hatósági túlkapasokkal és tévedésekkel szemben.”³⁰

A Magyar Helsinki Bizottság (MHB) rendőrségi fogdákból végzett 1996–97-es felmérése során kérdezett 340 fogva tartott gyanúsított közül 198-nak (58,1 százalék) volt kirendelt védője. A meghatalmazott védővel rendelkezőknek

²⁷ Dr. Tóth Mihály: Nyomozás és védelem (A fal lehet üveg is). In: *Magyar Jog*, 1989. évi 3. szám, 350–355. o.

²⁸ *A kirendelt védővel nem rendelkező fogvatartott személyek védelemhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozási szakaszában*. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése. 1996. (A továbbiakban: Ombudsmani jelentés) 7. o.

²⁹ Ombudsmani jelentés, 17. és 22. o.

³⁰ Ombudsmani jelentés, 32. o.

45 százaléka, a kirendelt védővel rendelkezőknek csupán 15 százaléka tudott még az első kihallgatás előtt kapcsolatba lépni a védőjével. A megkérdezés időpontjában a kirendelt védővel rendelkezők 43,7 százaléka még nem találkozott a védőjével. A meghatalmazott védővel rendelkezők között ez az arány csupán 8,1 százalék volt.³¹

Fenyvesi Csaba 1998–99-ben folytatott empirikus kutatást a védők tevékenységével kapcsolatban. A vizsgálat 1.273 akta elemzésén és bírakkal, ügyészekkel, ügyvédekkel, rendőrökkel, előzetes letartóztatottakkal valamint elítéltekkel felvett interjúkon alapult. Az alábbiakban idézzük a különböző csoportok véleményét a kirendelt védői rendszerrel kapcsolatban:

- ▶ Bírák: „Javarászük lényeges különbséget lát a két védőforma [azaz a meghatalmazott és kirendelt védő] tevékenysége között a meghatalmazottak javára.”³²
- ▶ Ügyészek: „Határozottan a meghatalmazott védőket tartják jobbnak, aktívabbnak, felkészültebbnek. [...A] kirendelt védői intézményt egyharmaduk [tartja] megfelelőnek.”³³
- ▶ Ügyvédek: „Abban teljesen egyetértnek [...], hogy a meghatalmazott védők munkája jobb minőségű, mint a kirendelt védőké. [...] Ebből következően a többség nem tartja jónak magát a kirendelt védő intézményét sem.”³⁴
- ▶ Rendőrök: „A rendőrök úgyszintén (85%) különbséget látnak a meghatalmazott és kirendelt védők munkája között, előbbieket lényegesen aktívabban, jobban képviselik ügyfelük érdekeit.”³⁵

Az MHB Fogda- és Börtönmegfigyelő Programjának keretében, 2003 folyamán 500 előzetes letartóztatottal készült kérdőíves kutatás azt mutatta, hogy míg a meghatalmazott védők 40 százaléka kapcsolatba lép védencével legkésőbb az első kihallgatás megkezdéséig, addig a kirendelt védők esetében ez az arány csupán 24 százalék. Mivel ennek a védőn kívül álló okai is lehetnek (például a hatóság által meg-

³¹ *Előrehozott büntetés: rendőrségi fogdák – fogvatartottak a rendőrségen.* Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet – Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 1997. 86. o.

³² Fenyvesi, Csaba: *A védőügyvéd: a védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról.* Dialóg Campus Kiadó, 2002, Budapest–Pécs, (továbbiakban: Fenyvesi). 118. o.

³³ Fenyvesi, 120. o.

³⁴ Fenyvesi, 122. o.

³⁵ Fenyvesi, 126. o.

küldött értesítés késedelmes volta), beszédesebb egy másik adat. Eszerint azokban az ügyekben, ahol még nem került sor az első tárgyalásra (tehát a kirendelt védőnek még nem volt megjelenési kötelezettsége), 5 százalék volt a meghatalmazott védővel rendelkező azon fogvatartottak aránya, akik a lekérdezés időpontjáig még egyáltalán nem kerültek kapcsolatba védőjükkel, szemben a kirendelt védővel rendelkezők 31 százalékaival, ami azt jelenti, hogy majd minden harmadik rászoruló fogvatartott kénytelen volt nélkülözni a hathatós ügyvédi segítséget az ellene folyó eljárás nyomozati szakában. Volt olyan megkérdezett, akit egyéves előzetes letartóztatásának ideje alatt még egyetlen egyszer sem keresett fel kirendelt védője.³⁶

A kérdőíves kutatás a kirendelt védői rendszer működésének további gyengeségeire is rámutatott, elsősorban a védői aktivitással összefüggésben. Szemben a meghatalmazott ügyvéd által védett terheltek közel 70%-ával, a kirendelt védővel rendelkező terheltek kevesebb mint harmada mondta, hogy védője részt vett valamilyen nyomozati cselekményen. Ráadásul az eljárási cselekményen való részvétel sem mindig garancia arra, hogy a védő érdemi tevékenységet fejt ki: több megkérdezett állította, hogy kirendelt védője egy szót sem szólt a kihallgatás vagy tárgyalás során, egyikük pedig egyenesen arról számolt be, hogy amikor kirendelt védőjét felelősségre vonta tárgyalótermi passzivitásáért, az azt válaszolta, hogy „nem fog leállni vitatkozni a bíróval”.³⁷

A kirendelt védői intézmény mély válságáról és a kirendelt védőkkel szembeni súlyos bizalomhiányról tanúskodnak azok az állítások, amelyek szerint több kirendelt védő csak abban az esetben fejt ki érdemi ügyvédi tevékenységet, ha kirendelt védői díja mellé a terhelttől „zsebbe” is kap kiegészítést,³⁸ valamint azok a terhelti feltételezések, amelyek szerint a kirendelt védők valójában az őket kirendelő nyomozó hatóságnak dolgoznak, és csak abban érdekeltek, hogy védencüket rábírák a beismerésre.³⁹

A rendszer diszfunkcionális jellegét legjobban és leghitelesebben talán az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályának vizsgálata mutatja, amely a rendőrség 23 területi nyomozó hatósága – a megyei és budapesti rendőr-főkapitány-

³⁶ Kádár András Kristóf: *A vétkesség vélelme: sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terheltek ellen folyó eljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, 2004, Budapest. (Továbbiakban: *A vétkesség vélelme*) 124–127. o.

³⁷ *A vétkesség vélelme*, 141. o.

³⁸ *A vétkesség vélelme*, 128–129. o.

³⁹ *A vétkesség vélelme*, 142–143. o.

ságok, a Nemzeti Nyomozó Iroda, az Autópálya Rendőrség és a Repülőtéri Biztonsági Szolgálat – által két hónapra (2006 júniusára és júliusára) vonatkozóan elvégzett célzott adatgyűjtés eredményeit dolgozta fel (továbbiakban: ORFK vizsgálat).⁴⁰

Az ORFK vizsgálat szerint a fogvatartás miatt foganatosított kirendelések vonatkozásában „országosan jóval több azoknak az ügyeknek a száma, amelyeknél a kirendelt védő nem jelenik meg a védenca első kihallgatásán, mint amelyeknél jelen van. Azt is kijelenthetjük azonban, hogy az értékek 4,54% (Komárom) és 77% (Csongrád) között szóródnak, így az adatokból tendenciaszerű megállapításokat tenni nem lehetséges. Az mindenesetre leszögezhető, hogy a területi nyomozó hatóságok közül 14-ben 50% alatti a kirendelt védő részvétele a fogvatartott gyanúsított első kihallgatásán, míg 9-ben 50%, vagy afölötti.”⁴¹ A vizsgálat eredményeit az alábbi táblázat szemlélteti.

1. Tábla: A kirendelt védő részvétele a fogvatartott gyanúsított első kihallgatásán, a fogvatartás miatti kirendelések %-ában⁴²

<i>Területi nyomozó hatóság</i>	<i>Részvétel a fogvatartás miatti kirendelések %-ában</i>
Budapesti Rendőr-főkapitányság	7,45%
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság	25%
Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság	16,36%
Békés Megyei Rendőr-főkapitányság	44%
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr-főkapitányság	50%
Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság	77%
Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság	29,29%
Győr-Moson-Sopron Megyei Rendőr-főkapitányság	70%
Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság	11,42%
Heves Megyei Rendőr-főkapitányság	23%
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rendőr-főkapitányság	11,76%

⁴⁰ A vizsgálat eredményeit bemutatja: Szabó Zsolt–Szomor Sándor: Fegyveregyenlőség. In: *Rendészeti szemle*, 2007/3. szám, 19–41. o. (továbbiakban: Fegyveregyenlőség).

⁴¹ Fegyveregyenlőség, 35. o.

⁴² Fegyveregyenlőség, 36. o.

<i>Terrületi nyomozó hatóság</i>	<i>Részvétel a fogvatartás miatti kirendelések %-ában</i>
Komárom-Esztergom Megyei Rendőr-főkapitányság	4,54%
Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság	50%
Pest Megyei Rendőr-főkapitányság	nincs adat
Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság	34,78%
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Rendőr-főkapitányság	30%
Tolna Megyei Rendőr-főkapitányság	62,5%
Vas Megyei Rendőr-főkapitányság	12,5%
Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság	31,25%
Zala Megyei Rendőr-főkapitányság	50%
Nemzeti Nyomozó Iroda	22,22%
REBISZ Autópálya Rendőrség	70%
REBISZ Repülőtéri Biztonsági Szolgálat	nincs adat

A megjelenésen túli érdemi védői munka tekintetében az ORFK vizsgálat szerint „általános [rendőri] tapasztalat [...], hogy a kirendelt védők hatékonysága, tevékenységük színvonala jobbra alatta marad a meghatalmazott védőkének. Ez utóbbiak nagyobb gyakorisággal jelennek meg az eljárási cselekményeken és indítványtételi jogukkal is gyakrabban élnek, mint a kirendelt védők.”⁴³ Bár egyes megyei főkapitányságok szerint nincs érdemi különbség a kirendelt és a meghatalmazott védők között, mások, így például „Pest megye tapasztalatai szerint a kirendelt védők több esetben nem jelennek meg az időben telefaxon, postai úton, esetleg telefonon küldött értesítésben megjelölt időpontban, egyéb elfoglaltságra hivatkozva. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye arról számolt be, hogy megyeszékhelyi szerveik kisebb különbséget látnak a kétféle védőtípus között, míg a kisebb települések meglátása szerint a büntetőeljárás nyomozati szakában a kirendelt védők érdemi munkát gyakorlatilag nem végeznek.”⁴⁴

⁴³ Fegyveregyenlőség, 38. o.

⁴⁴ Fegyveregyenlőség, 39. o.

1.3. A magyar kirendelt védői rendszer működési zavarainak okairól

A fenti problémák okai többrétűek. A legkézenfekvőbb és leggyakrabban hangoztatott bírálat a kirendelt védői díjazásra vonatkozik. Gondot jelent, hogy a jogszabályok csak bizonyos tevékenységek díjazását teszik lehetővé: amint azt fent említettük, a kirendelt védő az eljárási cselekményeken való részvétel mellett csak a fogva tartott terhelttel való konzultációért, illetve az iratok tanulmányozásáért jogosult díjazásra, egyéb tevékenységekért, így például a beadványszerkesztésért, valamint a szabadlábon védekező terhelttel való kapcsolattartásért nem.

A kirendelt védő készkiadásainak megtérítésére is jogosult. A 7/2002. (III. 30.) IM rendelet értelmében a kiadások megtérítését az ügyvédnek kell indítványoznia. A készkiadások elvileg magukban foglalják a postai, távbeszélő, utazási, parkolási, szállás-, leírási, másolási és egyéb költségeket is (valójában utazási költségeket csak abban az esetben, ha az ügyvéd olyan eljárási cselekményen vesz részt, amelyet nem lakóhelyén vagy irodájának székhelyén tartanak). A megtérítendő kiadások mértékét a bíróság (illetve az a szerv, amely előtt az ügy folyamatban van: nyomozó hatóság, ügyész) az ügyvéd által benyújtott tételes kimutatás alapján állapítja meg. Ha az ügyvéd a bíróság által megszabott határidőn belül készkiadásait nem részletezi, és nem igazolja, a bíróság a készkiadásokat a rendelkezésére álló adatok alapján állapítja meg.

A díjazás vonatkozásában a legkényesebb kérdés természetesen az óradíj összege. A hatályos szabályozás⁴⁵ értelmében a kirendelt védői óradíj 3.000 forint (+ÁFA), a fogva tartott terhelttel való konzultációért ennek a fele illeti a védőt. A védőt erre irányuló indítványára a büntetőügy iratainak tanulmányozásáért minden megkezdett 100 oldal irat után a kirendelt ügyvédi óradíj összege, de ügyenként összesen legfeljebb a kirendelt ügyvédi óradíj harmincszorosának megfelelő összegű munkadíj illeti meg.

A szakma álláspontja szerint a piaci áraktól messze elmaradó díjazás az elsődleges oka annak, hogy a nyomozati szakban (amikor a védő jelenléte nem kötelező) a kirendelt védők túlnyomó része nem fejt ki érdemi (vagy esetenként bármilyen) tevékenységet annak ellenére, hogy a magyar büntetőeljárás rendszer jellegzetességeiből adódóan a nyomozás kulcsfontosságú a büntetőjogi felelősség megállapításának szempontjából, és a nyomozati szakban elkövetett mulasztásokat a későbbiekben már igen nehéz orvosolni.

⁴⁵ 2006. évi CXXVII. törvény a Magyar Köztársaság 2007. évi költségvetéséről, 58. § (4) bekezdés

Dr. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke egy 2005-ös írásában bruttó 5000 forintban határozta meg azt az óradíjat, amely minimálisan szükséges ahhoz, hogy a kirendelt védő tevékenysége ne legyen ráfizetéses.⁴⁶ Ugyanebben az anyagban, dr. Bánáti János további, a terhelt és a kirendelt védő közötti kapcsolat-tartást hátráltató tényezőket is felsorolt, így például azt, hogy a fogvatartást fogantatosító megyei büntetés-végrehajtási intézetek akár 100 kilométerre is lehetnek az eljárás helyétől, ahol az ügyvéd irodája található, ráadásul mivel némely intézetben egyetlen ügyvédi beszélő helyiség van, előfordulhat, hogy az odautazó védő órákig tartó várakozás után végül nem is tud beszélni védencével. Ugyancsak problémaként jelentkezik, hogy jelenleg egyetlen büntetés-végrehajtási intézetben sincs mód arra, hogy a védő kezdeményezzen telefonos kapcsolatot fogva tartott ügyfelével.⁴⁷

Számunkra azonban úgy tűnik, hogy az alapvető problémák nem csupán az alacsony díjazásban, és az infrastrukturális feltételek tagadhatatlan elégtelenségében, hanem a rendszer működtetésével kapcsolatos feladatok és felelőségek szerkezetének – a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke által is elemzett – inkohereciájában, töredezettségében is gyökereznek.

A rászorulóknak nyújtott hatékony védelem biztosításához négy alapvető funkció megfelelő ellátására van szükség: 1) kirendelt védők biztosítása azokban az esetekben, amikor kötelező vagy egyébként szükséges; 2) a kirendelt védői tevékenység minőségének ellenőrzése (egyéni minőségbiztosítás); 3) a rendszer egészének figyelemmel kísérése és értékelése (általános minőségbiztosítás), 4) a rendszer költségvetésének megtervezése és végrehajtása. Ahhoz viszont, hogy e funkciók ellátása valóban kielégítő legyen, arra van szükség, hogy vagy ugyanaz a szervezet legyen felelős valamennyiért, vagy pedig olyan szervezetek osszák meg egymás között a feladatokat, amelyek érdekeltek a rendszer zökkenőmentes működésében.

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy az egyes funkciók ellátásával kapcsolatban milyen problémák merülnek fel, különös figyelmet fordítva a kirendelési funkció tényleges gyakorlatára, és az ezáltal felvetett kérdésekre.

⁴⁶ Szabadságkorlátozások / Bánáti János. In: *Fundamentum*. 2005, 2. sz. (továbbiakban: Szabadságkorlátozások), 51. o.

⁴⁷ Szabadságkorlátozások, 50–51. o.

1.3.1. Kirendelt védők biztosítása

Mind a konkrét terhelt egyéni szemszögéből, mind pedig a rendszer egészének szempontjából kulcsfontosságú kérdés, hogy ki kapja egy adott ügyben a kirendelést. A védő kirendelése, azaz a konkrét ügyben eljárni köteles konkrét ügyvéd kiválasztása a rendszer legfontosabb funkciója, minden további funkció alapja és egyben célja is.

Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. tv. (Ütv.) 35. §-a szerint az ügyvédi kamara jegyzéket vezet a kirendelhető ügyvédekről. „Az Ütv. [...] nem tartalmaz útmutatást a jegyzék összeállítására, mindössze azt a kötelezettséget rója a kamarára, hogy a névjegyzéknek biztosítania kell a büntetőeljárás zavartalan menetét. A kamarák élnek is ezzel a »szabadsággal«, és többféle módszert alkalmaznak a jegyzék összeállításánál. A legáltalánosabb módszer, hogy a névjegyzékbe a kamarába bejegyzett összes ügyvédet felveszik. Néhány kamarában az így elkészített névjegyzékben külön megjelölik azoknak a nevét, akik kifejezetten kérik, hogy számukra a hatóság biztosítson kirendeléseket. A nagyobb létszámú kamaráknál és néhány megyeszékhelyen – ahol arányosan a legtöbb ügyvéd van – lehet azt a megoldást választani, hogy önkéntes jelentkezés alapján állítják össze a pártfogó ügyvédi, illetve a büntető kirendelési listát.”⁴⁸

Ebből a jegyzékből azonban a Be. értelmében⁴⁹ az a szerv (bíróóság, ügyész, nyomozó hatóság) választ védőt a terhelt számára, amelye előtt az eljárás folyamatban van. Ez azt jelenti, hogy a nyomozati szakban a védő kirendelésének (kiválasztásának) funkciója a nyomozó hatóság, azaz egy olyan szerv kezében van, amely eljárási helyzeténél fogva nem érdekelt az igazán hatékony ügyvédi munkában. Kétségtelen, hogy könnyebb a vizsgálónak egy olyan védővel, aki nem túl agilis, nem terjeszt elő bizonyítási indítványokat, esetleg meg sem jelenik az eljárási cselekményeken. Amennyiben eltekintünk a magyar büntetőeljárási hagyományoktól, és megpróbáljuk friss szemmel nézni a helyzetet, tulajdonképpen teljességgel érthetetlen: miként lehetséges az hogy a „védelmet” a „vád” választja ki.

⁴⁸ Szabadságkorlátozások, 52. o. A kamarák e téren követett gyakorlatának megítélése sem mentes a vitáktól. A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program 2006. november 30 – december 1-én tartott Zárókonferenciáján az egyik résztvevő ügyvéd kifejtette: azzal, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara lehetővé teszi a tagok számára, hogy bizonyos összeg megfizetésével „megválthassák” magukat a kirendelések alól, nehéz helyzetbe hozza a kirendeléseket ellátó kollégákat, mivel a nagyszámú kirendelés nem teszi lehetővé, hogy valamennyi ügyben valamennyi eljárási cselekményen megjelenjenek. Ugyanezen a konferencián dr. Erdei Árpád, egyetemi tanár és alkotmánybíró viszont arra mutatott rá, hogy a büntetőjogban nem jártas ügyvédek mentesülésének lehetősége üdvözlendő, mivel ha ők látják el a terhelt védelmét, az bizonyosan formális lesz.

⁴⁹ Be. 48. § (1)

Az 1.2.2. alatt ismertetett kutatási eredmények azt mutatják, hogy ennek a strukturális problémának rendkívül komoly gyakorlati következményei vannak. Ezt nem csak a terhelti vélemények, hanem a büntetőeljárás egyéb szereplőinek tapasztalatai is alátámasztják. Az MHB 2003-as kérdőíves kutatásának tapasztalatait összegző jelentéshez fűzött észrevételei között a Tolna Megyei Főügyészség csoportvezető bv. és jogvédelmi ügyésze, dr. Lakatos István a következőket írta: „A kirendelt védővel való kapcsolatfelvétel leírt problémái a bv. ügyészi vizsgálatok szerint is a védelemhez való jog gyakorlását gyakran nehezítik. Ebben a kérdésben az új Be., illetve a módosult jogszabályi háttér sem hozott kedvező változást. Az előzetesen letartóztatott sokszor azért kér ügyészi meghallgatást, mert a kirendelt védővel való kapcsolatfelvétel érdekében segítő közreműködését kéri, vagy – amely a leggyakoribb – a bv. ügyésztől kér a büntetőeljárás jogaira és azok gyakorlásának módjára vonatkozó olyan tájékoztatást, amelyet elsősorban a kirendelt védőjétől kellene megkapnia, de ezt tőle nem remélheti. A kirendelt védőt a fogvatartott kérelmére sokszor kell rövid úton megkeresni annak érdekében, hogy a védencét keresse fel a rendőrségi fogdában vagy a bv. intézetben.”

A nyomozó hatóság nem csak egy passzív védő kirendelésével, hanem a védő kirendelésének időzítésével is elérheti, hogy a sokszor sorsdöntő első kihallgatáson ne vegyen részt az ügyvéd.

Amint azt fent vázoltuk, a Be. tartalmaz néhány olyan rendelkezést, amely azt hivatott biztosítani, hogy a kirendelt védő lehetőség szerint megjelenhessen az első kihallgatáson, ezek azonban a gyakorlatban nem mindig érvényesülnek. A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, és a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki. Ezek a figyelmeztetések gyakorlatilag a kihallgatás megkezdése után hangzanak el, és az nincs előírva, hogy a kihallgatást fel kell függeszteni abból a célból, hogy az akár nyomban kirendelt védő meg is érkezhessen. Az MHB 2003-as kérdőíves felmérésének egyik megkérdezettje például elmondta, hogy amikor a figyelmeztetést követően fel akarta hívni az ügyvédjét, az őt kihallgató vizsgáló közölte: nem kötelesek biztosítani a védő jelenlétét, majd a kihallgatást követően telefonálhat az ügyvédnek.⁵⁰

⁵⁰ A vétkesség vélelme, 122. o.

A különösen kiszolgáltatott helyzetben lévő fogva tartott terheltekre nézve a Be. többletgaranciákat is tartalmaz, amikor kimondja, hogy az ilyen személyek esetén a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig kell kirendelni. E jogszabályi rendelkezésnek nyilvánvalóan az a célja, hogy a kihallgatás lehetőség szerint védői jelenlét mellett történjék. A felmérés azt mutatta, hogy a nyomozó hatóság – a szabályt formálisan betartva, ám gyakorlatilag kiüresítve azt – sokszor olyan időben értesíti a védőt, hogy annak már a legnagyobb lelkiismeretesség mellett se lehessen esélye a kihallgatáson részt venni. Arra, hogy ez a gyakorlat valóban létezik, sőt esetenként a nyomozás törvényességéért felelős ügyész sem talál kivétlnivalót az ilyen eljárásban, dr. Hegedűs László, Vas Megyei Főügyészségi ügyésznek a kérdőíves kutatás jelentéséhez fűzött észrevételei szolgáltattak meghökkenítő bizonyítékot.

Bár a jelentésben a válaszadók anonimizálva szerepeltek, az egyik vas megyei fogvatartottat, aki azt állította, hogy vele szemben a nyomozók lélektani nyomásgyakorlást alkalmaztak, az ügy körülményeiből azonosítani lehetett. Az MHB felháborodott levelet kapott a Vas Megyei Főügyészségtől, amelynek írója sérelmezte, hogy a Bizottság egyoldalú és kellően nem ellenőrzött információk alapján kelti rossz hírért az ügyben eljáró hivatalos személyeknek. Annak érdekében, hogy cáfolja a lélektani nyomásgyakorlás vádját, dr. Hegedűs László részletesen beszámolt az általa – a kutatási jelentés megismerése után – kivizsgált nyomozás menetéről. Beszámolójából – többek között – a következők derültek ki: a pszichés presszióra panaszkodó terheltet (nevezzük B.-nek) február 5-én 18.40-kor vették őrizetbe, „részére hivatalból védőt rendeltek ki, akit február 6-án 00.10 órakor értesítettek arról, hogy még aznap sor kerül a gyanúsított első kihallgatására. A nyomozó szerv február 6-án 00.23 órakor gyanúsítottként hallgatta ki B.-t, aki a vallomástételt megtagadta. A kihallgatás 01.18-kor be fejeződött, az eljárási cselekményen védő nem vett részt.”

Amit az ügyész az ügy kapcsán leírt, inkább a terhelt lélektani nyomásgyakorlásra vonatkozó panaszát látszott alátámasztani. B.-t 18.40-kor vették őrizetbe, olyan időpontban tehát, amikor még lehetett rá reális esély, hogy amennyiben kirendelt védőjét értesítik a kihallgatás – mégoly késői – időpontjáról, ő meg tudjon jelenni azon. A feljegyzésből azonban az tűnik ki, hogy a védőt a hajnali időpontban megtartott kihallgatás előtt irreálisan rövid idővel, kevesebb mint negyed órával értesítették.

Ez az eljárás (noha a törvényes követelmények formálisan eleget tesz, hiszen a kirendelésre és az értesítésre még a kihallgatás előtt került sor), kiüresítette, súlyosan megsértette a védelemhez való alapvető jogot. Nyilván elképzelhetőek olyan esetek,

amikor nyomozati érdekből a terheltet azonnal ki kell hallgatni, és nem lehet ésszerű időt hagyni a védőnek a megjelenésre, itt azonban az elfogás és a kihallgatás között több mint öt óra telt el, ezért ez a magyarázat nem jöhet szóba. A Be. 179. §-a értelmében a fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül kell kihallgatni, a nyomozóknak tehát még közel tizennyolc órájuk lett volna a kihallgatás foganatosítására. Ha egy másnap délelőtti időpontot határoznak meg, vagy az elfogás után nem sokkal értesítik a védőt, akkor az ügyvédnek lett volna reális esélye a kihallgatáson való részvételre, amely esetben a jogellenes lélektani nyomásgyakorlás lehetősége fel sem merül.

Az ORFK vizsgálat eredményei is arra mutatnak, hogy vannak olyan területek, ahol a kirendelés időszerűsége nagy kívánivalókat maga után. „Az ún. azonnalos ügyekben, amikor az elkövető pl. tettenérést követően kerül előállításra, a 23-ból 16 területi nyomozó hatóság minimálisan egy órát biztosít a védő kirendelése, értesítése és a kihallgatás megkezdése között. Ez az idő 11 nyomozóhatóságnál esetenként – a kirendelt védő tartózkodási helye és a nyomozó hatóság hivatali helyisége közötti távolságot, a napszakot stb. figyelembe véve – a több órát is eléri. Valamennyi hatóság egységes a tekintetben, hogy a kirendelő határozatot és az értesítést rövid úton (telefaxon, illetőleg telefonon) közlik a védővel és amennyiben az ügyvéd jelzi részvételi szándékát, a nyomozási cselekmény időpontját minden esetben rugalmasan tervezik annak érdekében, hogy a védő jelen lehessen. Mindössze Somogy megye számolt be arról, hogy a kihallgatás előtt átlagosan 30 perccel történik meg az értesítés, ami a megye méretét, településszerkezetét is figyelembe véve nem feltétlenül elegendő idő a megjelenésre. A Tolna MRFK beszámolója alapján a vizsgált időszakban Dombóváron egy esetben előfordult, hogy a védő csak közvetlenül a kihallgatás megkezdése előtt kapott értesítést, ami a részvételt nyilvánvalóan eleve kizárja.”⁵¹

Egy szakmai megbeszélés során dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője elmondta, hogy értelmezése szerint az ehhez hasonló esetekben, tehát amikor nem telik el kellő hosszúságú idő az értesítés és a kihallgatás megkezdése között, az ott tett vallomást nem szabad figyelembe venni, mivel a bizonyítékot a nyomozó hatóság a Be. 78. § (4) bekezdésébe ütközően, a terhelt eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzi meg. Ha kellő visszacsatolás lenne a bírói döntések és a nyomozó hatóság gyakorlata között, ki lehetne kényszeríteni a

⁵¹ Fegyveregyenlőség, 35. o.

törvényes magatartást. Ezt a visszacsatolást leginkább az ügyész biztosíthatná, de amint az a fent ismertetett vas megyei esetből is kiderül, az ügyészi kontroll nem mindig jelent garanciát a jogszerű eljárásra.

A formális kirendelés jogszerűtlenségének tudatosításában fontos fejlemény lehet a Be. 179. §-ának új (4) bekezdése, amely szerint a gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a védelemhez való jog gyakorlását lehetővé tegye.

A fenti példák jól illusztrálják, hogy a nyomozó hatóságok kirendelési gyakorlata korántsem zökkenőmentes, és az esetek túlnyomó részében nem a védelemhez való jog maradéktalan gyakorlásának irányába hat. A nyomozóhatóság eljárási helyzeténél és természetesen érvényesülő sajátlagos érdekeinél fogva ez reálisan nem is várható el.

Olyan strukturális problémáról van szó, amelynek megoldása a rendszer radikális reformját, azaz a kirendelési funkció más szerv kezébe helyezését teszi szükségessé, annak érdekében, hogy a nyomozó hatóság (és a vádhatóság) az előtte folyamatban lévő ügyekben csak jelezze a kirendelés szükségességét, a tényleges kirendelést, azaz a kirendelt védő kiválasztását és értesítését azonban az eljárásban semmilyen formában nem érdekelt szerv hajtja végre.

1.3.2. Egyéni és általános minőségbiztosítás

Egyéni minőségbiztosítás alatt a konkrét ügyekben eljáró ügyvéd konkrét védői tevékenységének vizsgálatát értjük. A probléma lényege e vonatkozásban, hogy míg a meghatalmazott védők esetében az ügyfél ellenőrzést gyakorol az ügyvéd tevékenysége felett, (hiszen ha elégedetlen, felmondja a megbízási szerződést, és keres más), addig a kirendelt védő esetében ilyesfajta közvetlen kontroll-mechanizmus nem létezik. Sajátos háromoldalú jogviszony alakul ki ugyanis, amelyben nem az ügyfél biztosítja a díjazást, az a szereplő azonban, amely az ügyvédnek fizet, egyrészt nem rendelkezik rálátással az ügyvédi munkára, másrészt pedig – az ügyvédi függetlenség elvénél fogva – nem is gyakorolhat arra ráhatást.

Az egyéni minőségbiztosítási funkciót közvetett módon, fegyelmi jogkörén keresztül az ügyvédi kamaráknak kellene ellátniuk. A kamara fegyelmi eljárást folytat azokkal az ügyvédekkel szemben, akik az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő, jogszabályban, illetve az etikai szabályzatban meghatározott kötelességüket vétkeesen

megszegik.⁵² E kötelezettségek körébe esnek a Be. vonatkozó rendelkezései (pl. az, amely szerint a védő köteles a terhelttel a kapcsolatot késedelem nélkül felvenni⁵³), valamint a kirendelt védőként való eljárás egyéb szakmai szabályai is, különös tekintettel az ügyvédi etikai kódex⁵⁴ 8/4 pontjára, amely szerint a kirendelés átvételét követően haladéktalanul jelentkezni kell a kirendelő hatóságnál, tájékoztatást kell kérni, és haladéktalanul kezdeményezni kell az előzetes letartóztatásban lévő ügyféllel a személyes kapcsolat felvételét.

Amint a fent idézett kutatási eredményekből, a büntetőeljárás résztvevőinek valamint a Helsinki Bizottság fogda- és börtönmegfigyelőinek tapasztalataiból kitűnik, a kirendelt védők jelentős részét felelősségre lehetne vonni a két fenti szabály megsértéséért. Ennek ellenére az ilyen jellegű fegyelmi eljárások igen ritkák, aminek elsősorban ismét strukturális oka van.

A nyomozati szakban elsősorban a nyomozó hatóság és a terhelt van abban a helyzetben, hogy az ilyesfajta mulasztásokat a kamarának jelezhetné. Ez azonban – különböző okokból – sem az egyiktől, sem a másiktól nem várható. Amint azt fent jeleztük, a nyomozó hatóság alapvetően nem érdekelt a hatékony ügyvédi munkában, ezért nyilvánvalóan nem fogja jelezni, ha a védő nem látja el megfelelően a munkát.

A terhelt helyzete bonyolultabb. Azok a terhelték, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy védőt hatalmazzanak meg, általában a szegény, iskolázatlan rétegekből kerülnek ki, érdekérvényesítő képességük is alacsony. Ráadásul a terheltnek nincs alanyi joga új védő kirendelésének kérésére. Az ügyvédi törvény szerint a hatóság a kirendelt ügyvédet a kirendelés alól felmentheti, ha a terhelt alapos okkal kéri a felmentését.⁵⁵ A Be. gyakorlatilag megismétli ezt a szabályt, amikor kimondja: „a védő kirendelése ellen nincs helye jogorvoslatnak, de a terhelt – indokoltan – más védő kirendelését kérheti. A kérelemről az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság dönt, amely előtt az eljárás folyik.”⁵⁶ Előállhat tehát az a helyzet, hogy a terhelt új védő kirendelését kéri, azonban a hatóság e kérésnek nem tesz eleget, a terhelt tehát olyan védővel kénytelen folytatni az eljárást, akit bepanaszolt, akivel szemben fellé-

⁵² Ütv., 37. §.

⁵³ 50. § (1) a).

⁵⁴ 8/1999. (III. 22.) MÜK (Magyar Ügyvédi Kamara) szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól.

⁵⁵ Ütv., 34. § (3).

⁵⁶ Be., 48. § (5).

pett a hatóság előtt. Az is érthető, hogy a terheltek adott esetben elegendő az ellene folyó eljárás, nem kíván újabb „frontot” nyitni. Összességében tehát nem csodálkozhatunk, hogy azok a terheltek, akik esetleg tisztában is vannak ezen jogukkal, nem kockáztatják meg a panasztételt.

Ennek eredményeként a tényleges egyéni minőségbiztosítás hiányzik a magyar rendszerből. Márpedig az 1.1. alatti nemzetközi kitekintés azt mutatja, hogy ennek a magyar államra nézve hátrányos anyagi következményei lehetnek, amennyiben valaki kirendelt védőjének mulasztása miatt az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordul.

Az általános minőségbiztosítás a rendszer egészének figyelemmel kísérését, a rendszer működésére vonatkozó adatok szisztematikus gyűjtését és elemzését, a rendszer működésének értékelését jelenti. Noha ez a funkció tenné lehetővé, hogy megíthető legyen: betölti-e a kirendelt védői rendszer azt a szerepet, amelynek érdekében működtetik (a tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog biztosítása a valamilyen okból kiszolgáltatott helyzetben lévő terheltek számára), ezt a feladatot jelenleg egyetlen szerv sem látja el Magyarországon. Sem az ügyvédi kamarákban, sem az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban, sem az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsban nem állnak rendelkezésre koherens adatok a kirendelt védők által vitt ügyek számát, eredményességét, arányait tekintve. Egyik szervnél sem végeztek vizsgálatokat a rendszer hatékonyságának tárgyában, és egyik szervnél sem léteznek olyan intézményesített mechanizmusok, amelyeknek célja, hogy a kirendelt védői intézmény működését nyomon kövesse és értékelje.

Az 1.1. alatt említett kerethatározat hatályba lépése ebben az összefüggésben reformra fogja kényszeríteni Magyarországot. Amint említettük, a kerethatározat a tagállamok köteletségévé teszi, hogy elősegítsék a büntetőjogi segítségnyújtó rendszer figyelemmel kíséréséhez és értékeléséhez szükséges információk, ezen belül különböző statisztikai adatok gyűjtését.

1.3.3. A költségvetési funkció

A kirendelt védői rendszer költségvetésével kapcsolatos funkciók esetében sem beszélhetünk átgondolt szisztémáról. Amint azt fent már említettük, a kirendelt védők díjazására és költségeik megtérítésére vonatkozó szabályokat az igazságügyi és rendészeti miniszter határozza meg, a díj nagyságát pedig az Országgyűlés. Azoknak a szervezeteknek tehát, amelyek a rendszer költségvetéséről döntenek, nincsenek eszközeik

a pénzükért nyújtott szolgáltatás minőségének ellenőrzésére, míg annak a szervnek (az ügyvédi kamarának), amely a rendszer működtetésével kapcsolatban jelenleg a legtöbb funkciót ellátja, csak korlátozott beleszólása van a költségvetési kérdésekbe.⁵⁷ Ehhez adódik, hogy egyes eljárási szakaszokban a tényleges kifizetéseket is más és más szerv teljesíti, ezért például nem létezik a nyomozati, ügyészi és bírósági szakot is felölelő összesített kimutatás az egy adott évben kirendelt védői díjakra és költségekre kifizetett összegről. A Büntetőjogi Segítségnyújtási Programot (továbbiakban: Program) lezáró, 2006. november 30 – december 1-én tartott konferencia (továbbiakban: Zárókonferencia) előkészítése során kiderült az is, hogy az eljárásban résztvevő egyes szerveknél sem áll rendelkezésre könnyen kezelhető, naprakész kimutatás az általuk kirendelt védők számára teljesített kifizetésekről, a díjak és az úti-, másolási és egyéb költségek szétszálazása pedig közel lehetetlen.

Amint arra dr. Bánáti János a Zárókonferencián rámutatott, önmagában még ezeknek az összegeknek az ismerete sem lenne elégséges, hiszen az állam csak a személyes költségmentességben részesülő (valamint a felmentett) terheltek kirendelt védelmének költségeit állja, az összes többi esetben csupán előlegezi a költségeket, amelyeket a bűnügyi költség részeként a terheltek elvileg vissza kell fizetnie. Arra nézve azonban végképp nincs kimutatás, hogy mennyi előlegezett költség folyik vissza ilyen módon. Így a rendszer összköltségvetése teljességgel tervezhetetlenné válik.

A rendszer tényleges részt vevői néha saját hatáskörükben korrigálják azokat a költségvetési szabályokat, amelyeket a rendszeren tulajdonképpen kívül álló, de anyagi keretfeltételeit biztosító szervek meghatároznak. A Budapesti Ügyvédi Kamara és a BRFK megállapodása alapján például a kirendelt védők megkezdett óránként valójában nem 3.000 forintot kapnak, hanem ennél többet, mivel a díjjegyzék kiállításakor a nyomozó hatóság automatikusan 30 százalék költségátalányt számol el nekik. Így valójában a kirendelt védői óradíj 3.900,- Ft + ÁFA. A költségátalány igen rugalmas, kedvező megoldás, azonban alkalmazhatósága nem következik a 7/2002. (III. 30.) IM rendelet szabályaiból. E szerint ugyanis (amint arra fent utaltunk) az ügyvédnek az eljárásban felmerült készkiadásairól tételes kimutatást kellene készítenie, és az éppen eljáró hatóság ez alapján előlegezné a díj mellett a költségtérítést is. A rendelet annyiban enged eltérést a tételes költségkimutatás kötelezettsége alól,

⁵⁷ A Magyar Ügyvédi Kamara elnöke tagja az Országos Igazságszolgáltatási Tanácsnak, mely előkészíti és benyújtja a kormányhoz a bírósági fejezetre vonatkozó költségvetési javaslatot (ez a fejezet tartalmazza a jogi segítségnyújtásra fordítandó összeg egy részét is).

hogyan kimondja: ha az ügyvéd ezt az arra megszabott határidőn belül nem teszi meg, akkor készíadása a rendelkezésére álló adatok alapján állapítandók meg.

Ez utóbbi rendelkezés olyan kikaput jelent, amelyen keresztül a költségátalány becsempészhető a rendszerbe, ugyanakkor egyértelmű, hogy a jogalkotó által elképzelt alaphelyzet a költségek tételes kimutatása. Ennek ellenére a rendszer két tényleges szereplője, a kamara és a rendőrség között kötött megállapodás alapján folytatott, és a rendeletben előírányzott főszabályt felülíró gyakorlat zökkenőmentesen működik.

2. A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program rövid ismertetése

A kirendelt védői rendszerrel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy alapvető célja (azaz a hatékony védelem biztosítása olyan esetekben, amikor a terhelt vagy az ügy sajátos körülményeire tekintettel ennek állami garantálása szükségesnek mutatkozik) az esetek nagy részében nem teljesül. És ha a diszfunkció kezd normálissá, általánossá válni, akkor nyilvánvaló, hogy nem elsősorban egyéni mulasztásokról van szó, hanem rendszerszintű problémáról.

Ez a felismerés vezette arra a Magyar Helsinki Bizottságot, hogy a holland Külügyminisztérium és az Európai Bizottság anyagi támogatásával, a Holland Helsinki Bizottsággal együttműködve elindítsa a Büntetőjogi Segítségnyújtási Programot, azzal a céllal, hogy kidolgozzon és a gyakorlatban teszteljen egy olyan modellt, amely hosszútávon felválthatja a kirendelt védői rendszert, kiküszöbölve annak rendszerszintű hibáit.

2.1. Az MHB és a nyomozó hatóság közötti együttműködés

A Program alapja az az együttműködési megállapodás volt, amelyet 2004. július 13-án kötött az MHB és a Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK). A Programban eredetileg a VI–VII. kerületi Rendőrkapitányság, a VIII. kerületi Rendőrkapitányság, valamint a BRFK Vizsgálati Főosztálya vett részt. Később szükségessé vált a Program kiterjesztése a XIII. kerületi Rendőrkapitányságra és a BRFK Nyomozó Főosztályára is (erről részletesebben alább lesz szó).

A Program alapvető koncepciója az volt, hogy a benne részt vevő rendőri szervek egy meghatározott időintervallumon belül (amíg a Programba felvett ügyek

száma el nem éri a 120-at) minden olyan esetben, amikor egyébként a Be. alapján védő kirendelése lenne kötelező, az első gyanúsított kihallgatás megkezdése előtt (az MHB által készített írásbeli tájékoztató átadása mellett) szóban tájékoztatják a terheltet arról, hogy amennyiben kívánja, az MHB számára ingyenesen védőt biztosít.

Amennyiben a terhelt a Programban részt kíván venni, és személyes adatainak továbbításához hozzájárul, az ügy előadója faxon értesítést küld az MHB által működtetett 24 órás diszpécser szolgálatnak, amely a bizottsággal szerződéses viszonyban álló ügyvédek közül egy előre egyeztetett ügyeleti beosztás alapján valakit a helyszínre küld. A fax tartalmazza, hogy ki ellen, milyen bűncselekmény miatt indult az eljárás és hogy a védő a rendőri szerv állományának mely tagjánál jelentkezék. A nyomtatványon fel kell tüntetni a diszpécser szolgálat értesítésének időpontját, a gyanúsított kihallgatás megkezdésének tervezett időpontját, valamint azt is, ha a terhelt fiatalos, vak, süket, néma, kóros elmeállapotú vagy a magyar nyelvet nem beszéli, továbbá, hogy milyen nyelvismeretre, illetve jeltolmácsra van szükség.

A rendőri szervhez kiérkező ügyvéd felméri a terhelt jogvédelmi helyzetét, és amennyiben megállapítja, hogy a Program által meghatározott rászorultsági feltételeknek megfelel, úgy felveszi a Programba. A Programba való felvétel eljárásjogi szempontból annyit jelent, hogy a terhelt megbízást és meghatalmazást ad az MHB ügyvédjének, aki tehát nem kirendelt, hanem meghatalmazott védőként jár el. A terhelt és az ügyvéd között létrejött megbízási szerződés specialitása abban áll, hogy az ügyvéd munkadíját nem az ügyfél, hanem az MHB fizeti, aminek fejében viszont a terhelt felmenti az ügyvédet titoktartási kötelezettsége alól az MHB-val és az ügyvédek tevékenységét nyomon követő kuratóriummal szemben.

A diszpécser szolgálat értesítése, az ügyvéd helyszínre érkezése, a terhelt rászorultságának felmérése és a Programban való részvételhez szükséges dokumentáció (megbízási szerződés, meghatalmazás, a terheltnek az MHB-hoz intézett nyilatkozata) kitöltése nyilvánvalóan időigényes feladat. Annak érdekében, hogy a nyomozó hatóság az ezzel járó időmúlás miatt ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy a Be.-ben foglalt kötelezettségeinek nem tud eleget tenni (pl. ne tudjon kellő időben védőt kirendelni), a Programban részt vevő ügyvédek vállalták, hogy amennyiben a terhelt nem minősül rászorultnak, vagy a tájékoztatást követően mégsem kíván a Programban részt venni, úgy őket a nyomozó hatóság az általános szabályok szerint a helyszínen kirendelheti.

A fenti mechanizmus (az úgynevezett „sürgősségi megkeresés”) azokra az esetekre volt érvényes, amikor a terhelt a rendőrségen tartózkodott (az esetek túlnyomó részében elsősorban azért, mert fogva volt tartva), és az ügy előadója az első gyanúsított

kihallgatás belátható időn belüli megtartására készült. Az együttműködési megállapodás értelmében ilyen esetekben az értesítésnek lehetőség szerint legalább három órával a kihallgatás előtt kellett a diszpécser szolgálathoz megérkeznie, az ügyeleti szolgálat pedig a megkeresés megérkezésétől számított 45 percen belül volt köteles az előadót arról tájékoztatni, hogy melyik ügyvéd teljesíti a megkeresést. Amennyiben az ügyeleti szolgálat azt jelezte, hogy a Program nem tud ügyvédet biztosítani (erre az ügyfelvétel öt hónapja alatt csupán egy-két esetben került sor), a rendőri szerv az általános szabályok szerint rendelt ki védőt a terhelt számára.

Az együttműködési megállapodás értelmében az előadó csak két esetben tekinthetett el a MHB ügyeleti szolgálatának értesítésétől: ha a terhelt úgy nyilatkozott, hogy nem kíván részt venni a Programban, valamint ha a büntetőeljárás sikere érdekében a terhelt azonnali kihallgatására volt szükség. Az előadó mindkét esetben az általános szabályok szerint rendelt ki védőt, de 24 órán belül tájékoztatnia kellett a diszpécser szolgálatot a megtörtént kihallgatás tényéről és az értesítés elmaradásának okáról (a „Tájékoztatás értesítés elmaradásáról” megnevezésű nyomtatványon).

Amennyiben az értesítés elmaradására nem a terhelt beleegyezésének hiánya miatt, hanem a kihallgatás sürgőssége folytán került sor, úgy az előadónak a diszpécser szolgálat tájékoztatása mellett, a terhelttel közölnie kellett, hogy rászorultsága esetén kérheti felvételét a Programba, és – erre irányuló igény esetén – át kellett adni számára a Program tájékoztatóját.

Más eljárási rend érvényesült, amikor a terhelt nem volt fogva tartva, így meggyanúsítása és első kihallgatása céljából a nyomozó hatóság idézést bocsátott ki. Amennyiben ilyen esetben a rendőrség rendelkezésére álló adatok szerint védő kirendelése valamilyen okból kötelező lehetett (pl. az előadó a nyomozati adatokból tudta, hogy fiatalkorúról, külföldről van szó), a rendőri szerv az idézés postázásával egyidejűleg – a terhelt nevének közlésével, de más személyes adatának közlése nélkül – értesítette a diszpécser szolgálatot az első kihallgatás tervezett időpontjáról és arról, hogy a Program által biztosított védő az eljárási cselekmény alkalmával a rendőri szerv állományának mely tagjánál jelentkezzen („előzetes megkeresés”).

A megkeresést az ügyeleti szolgálat kellő időben visszaigazolta, és jelezte, hogy melyik ügyvéd fog a kihallgatáson megjelenni. Ilyen esetekben, amennyiben az értesítés és az eljárási cselekmény közötti időszakban a rendőri szerv tudomására jutott, hogy terhelt védőt hatalmazott meg, a rendőri szerv értesítette az ügyeleti szolgálatot, hogy az eljárási cselekményen nem szükséges a Program által biztosított védő megjelenése. Amennyiben az eljárási cselekmény időpontja bármilyen okból

változott, az előadó erről kellő időben szintén köteles volt értesíteni az ügyeleti szolgálatot.

Az előzetes megkeresések esetén is érvényesült az a szabály, hogy amennyiben a Programban részt vevő ügyvéd megfelelő időben megjelenik, de meghatalmazás aláírására nem kerül sor, mivel pl. a terhelt nem felel meg a rászorultsági feltételeknek, a rendőri szerv törvényes kötelezettségének teljesítése érdekében az ügyvédet kirendelheti, amit a megjelent ügyvéd köteles teljesíteni.

Elvileg fennállt egy harmadik lehetőség is, nevezetesen az, hogy az eljárás során csak később, az első kihallgatást követően merül fel olyan körülmény, amely a védő részvételét kötelezővé teszi. Az együttműködési megállapodás szerint a megoldás az lett volna, hogy a rendőri szerv ilyenkor az általános szabályoknak megfelelően védőt rendel ki, de 24 órán belül ebben az esetben is tájékoztatja az ügyeleti szolgálatot a megtörtént kihallgatás tényéről, a terheltet pedig arról, hogy rászorultsága esetén kérheti részvételét a Programban, és átadja neki a Program tájékoztatóját. Erre a harmadik típusú ügyfelvételre ténylegesen egyszer sem került sor.

2.2. Az MHB és az ügyvédek közötti együttműködés

A Programban közreműködő – eredetileg 43 – ügyvédet az MHB pályázati úton választotta ki. Az ügyvédek az MHB-val kötött együttműködési keretszerződésben vállalták, hogy előre egyeztetett beosztás szerint meghatározott ügyeleti napjaikon az MHB diszpécser szolgálatának értesítése nyomán két órán belül a diszpécserek által meghatározott helyszínre érnek, ott a terhelték rászorultságát felméri, őket a Program részleteiről tájékoztatják, és a Program feltételeinek megfelelő terheltekkel megbízási szerződést kötve, védelmüket – meghatalmazott védőként – ellátják. Vállalták továbbá, hogy azon terhelték esetében, akik a rászorultsági feltételeknek nem felelnek meg, és ezért a Programba fel nem vehetők, a nyomozó hatóság határozata alapján kirendelt védőként járnak el.

Tekintettel arra, hogy a Program egyik fő célja annak vizsgálata volt, hogy – minőségbiztosítási célból – a védői tevékenység miként követhető nyomon egy szakmai testület által, a Programban részt vevő ügyvédek vállalták azt is, hogy munkájukról havi rendszerességgel és ügynkénti bontásban beszámolnak a Program héttagú kuratóriumának (továbbiakban: Kuratórium), amelyben a Budapesti Ügyvédi Kamara, az Igazságügyi Minisztérium és az MHB egy-egy delegáltja mellett a jogtudomány és az ügyvédi hivatás elismert képviselői kaptak helyet.

A beszámoló keretében az ügyvédnek el kellett küldenie az adott ügyben keletkezett azon fontos iratok, dokumentumok, valamint az eljárási cselekmények (tárgyalás, kihallgatás, szembesítés) alkalmával felvett jegyzőkönyvek másolatát, melyek a védői tevékenység megítéléséhez szükségesek. (Amint azt fent említettük, annak fejében, hogy az ügyvédi munka díját az MHB állja, a terheltek a megbízási szerződésben az MHB munkatársainak és a Kuratórium tagjainak vonatkozásában felmentették az ügyvédeket a titoktartási kötelezettségük alól.) Ezen túlmenően az ügyvédnek be kellett számolnia arról is, hogy havonta hány munkaórát töltött az egyes ügyek ellátásával. Csatolnia kellett továbbá az ügyekkel kapcsolatban felmerült kiadások, költségek igazolását. További többletfeladatként a Programban részt vevő ügyvéd köteles volt havonta legalább egy alkalommal felkeresni fogva tartott ügyfelét.

A Kuratórium az ügyvédi beszámolók és a csatolt dokumentumok alapján határozta meg, hogy az adott ügyvéd által megjelölt óraszámnak megfelelő díjazás kifizetését engedélyezi-e. Tekintettel az ügyvédek által vállalt többletfeladatokra, az eredetileg bruttó 5.000 forintos óradíjat a Kuratórium 7.500 forintra emelte. Az egy ügyre fordítható összeg azonban korlátozott volt: maximum 200.000 forint (amelyet a Kuratórium az ügy bonyolultságára, vagy egyéb méltánylandó körülményre tekintettel megemelhetett).

A Program keretében elszámolható tevékenységek között voltak olyanok, amelyek a kirendelt védői rendszerben nem minősülnek díjazhatónak (pl. a beadványkészítés, éjszakai utazás, „eredménytelen kiszállás”, tehát az a helyzet, amikor az ügyvéd megjelent a kihallgatáson, de nem lett sem meghatalmazott, sem kirendelt védő, mert pl. időközben a család más ügyvédet hatalmazott meg), ugyanakkor bizonyos tevékenységek tekintetében a Kuratórium maximalizálta az elszámolható időtartamot, így például a nyomozati cselekményeket megelőző várakozás legfeljebb 1 órányi időtartamban volt elszámolható. A költségek közül a másolási és postaköltségeket, valamint a székhelyen kívüli utazás költségeit minősítette elszámolhatónak a Kuratórium, azzal, hogy méltánylást érdemlő egyedi esetekben lehetőség van az általános díj- és költségelszámolási szabályoktól való eltérésére. A védő és a magyarul nem beszélő terhelt közötti konzultációhoz minden alkalommal az MHB biztosított tolmácsot, így az ügyvédeknek ilyen irányú költségei nem merültek fel.

Eredetileg a Programban részt vevő ügyvédek meghatalmazása csak az elsőfokú eljárásra (továbbá a fellebbezés kérdésében való tanácsadásra) szólt, mivel félő volt: a Program kétéves időkerete és anyagi korlátai nem teszik lehetővé, hogy az ügyek túlnyomó részében az eljárás jogerős befejezéséig biztosítani lehessen

a védelmet. Később az ügyvédek kifejezett kérésére az MHB módosította a feltételeket, és az ügyvédek az elsőfokú ítélet megszületését követően is a Program keretei között vihették tovább az ügyeket, egészen 2007 júniusáig, amíg a Program időbeli hatálya véget nem ért.

2.3. Az MHB és a terheltek közötti viszony

Amint az a fentiekből kiderült, az MHB, az ügyvéd és a terhelt között sajátos háromoldalú jogviszony alakult ki, amely a terhelt, a kirendelt védő és a kirendelt védő díjazását biztosító állami szervek közötti kapcsolat leképezését célozta.

Noha – amint arról szó esett – a magyar kirendelt védői rendszer nem rászorultsági alapon működik, a Program mégis szemponttá tette a terheltek anyagi helyzetét, aminek több oka is volt. Az MHB meggyőződése szerint a büntetőeljárás-jogi költségmentesség rászorultsági küszöbe rendkívül alacsony, a Program ezért számos egyéb kérdés mellett annak felmérésére is törekedett, hogy hol húzódik az a jövedelmi határ, amelyen túl már a terheltek (illetve családjaik) megengedhetik maguknak, hogy megfizessenek egy meghatalmazott védőt, hol van valójában az a küszöb, amelyet a költségmentesség engedélyezésénél méltányos lenne figyelembe venni.

Ezen túlmenően – többek között a vonatkozó nemzetközi jogi normák fényében – is indokoltnak tűnt, hogy elsősorban azok részesülhessenek a teljesen ingyenes, és szigorú minőségbiztosításnak alávetett védelem előnyében, akik nem is tudnák megengedni maguknak, hogy „ügyvédet fogadjanak”. Annak érdekében, hogy a különleges méltánylást érdemlő egyéni körülményeket e körben figyelembe lehessen venni, a Programban részt vevő ügyvédeknek lehetőségük volt arra, hogy a rászorultsági feltételeknek nem megfelelő, de más okból nehéz helyzetben lévő terheltnek a programba való felvételét kérjék a Kuratóriumtól.

A rászorultsági küszöb egyébként a háztartásonként egy főre eső 50.000 forint, azaz a 2003-as létminimumnak megfelelő összeg, valamint a 300.000 forintot meg nem haladó vagyon volt.

Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a Program a kirendelt védői rendszer esetleges reformjának előkészítését szolgálja, az MHB a kötelező védelem eseteire is tekintettel volt, ezért az a szabály érvényesült, hogy amennyiben az őrizet idején a Programba felvett (és egyébként a kötelező védelem körébe nem eső) terhelt előzetes

letartóztatását a bíróság nem rendelte el, úgy – mivel a védelem kötelező jellege ezzel megszűnt – a terhelt kikerült a Programból, a vele fennálló megbízást az ügyvéd felmondta.

Amint azt fent leírtuk, a Programban részt vevő ügyvédek az első kihallgatást megelőzően mérték fel a terhelték vagyoni, jövedelmi helyzetét, és ezt követően döntöttek arról, hogy a terhelt felvehető-e a Programba. Amennyiben igen, úgy megkötötték vele a megbízási szerződést, amellyel egyidejűleg a terhelt egy, az MHB-nak címzett nyilatkozatot is aláírt. E nyilatkozat egyrészt megerősítette a megbízási szerződés azon kitételét, hogy a terhelt a védőt a titoktartási kötelezettség alól az MHB-val és a Kuratóriummal szemben felmenti, másrészt kötelezettségvállalást tartalmazott arra nézve, hogy amennyiben kiderül, a terhelt a rászorultságát tekintve valótlán állítást tett, úgy az MHB által kifizetett ügyvédi munkadíjat és költségeket megtéríti. Erre a program folyamán egyébként nem került sor.

2.4. A Program által modellezni kívánt eljárási elemek

Összefoglalva, az MHB a Program megvalósításával a következőképpen törekedett az 1. részben vázolt strukturális problémák lehetséges megoldásainak vizsgálatára.

A diszpécsterszolgálat felállításával és működtetésével az MHB azt kívánta modellezni, milyen módon és hatékonysággal, illetve milyen költségek mellett oldható meg, hogy a nyomozó hatóság csak a kirendelések szükségességét jelezze, a kirendelést ellátó ügyvéd kiválasztását azonban egy a nyomozóhatóságtól független szervezet végezze.

A Program azt is tesztelni kívánta, hogy a védelem hatékonyságát milyen módon befolyásolja, ha biztosítva van, hogy a védő az első gyanúsított kihallgatástól kezdve minden olyan cselekményen jelen van, amelyen ezt a Be. lehetővé teszi.

A védői munka színvonalának körében arra is kíváncsiak voltunk, hogy egy szakmai testület milyen módon követheti nyomon az egyes ügyvédek tevékenységét, milyen feltételek mellett és keretek között végezhet „minőségbiztosítási” funkciót, valamint hogy a Programban résztvevő ügyvédek számára elfogadható-e egy ilyesfajta szakmai kontroll.

A védői díjazás tekintetében annak feltérképezésére törekedtünk, hogy milyen díjazás tekinthető méltányosnak, ilyen díjazás mellett átlagosan mennyibe kerül egy büntetőügy (illetve, hogy lehet-e az ügyeket kategorizálni e tekintetben

valamilyen alapon), milyen költségekkel kell számolni, illetve, hogy fenntartható-e az óradíjas elszámolás, amennyiben a kifizetéseket nem az éppen eljáró szerv, hanem egy központi szervezet teljesíti.

3. A Program gyakorlati működése

3.1. Együttműködés a rendőrséggel

A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program célja az volt, hogy olyan modellt hozzon létre, amely a büntetőjog területén is elősegíti az esélyegyenlőség megteremtését, és képes rá, hogy kiküszöbölje a kirendelt védői rendszer hibáit. Amikor az ügyek felvételének lehetséges módszereit latolgattuk, felmerült az az elképzelés, hogy kirendelt ügyvédeket hívjunk fel a Programba való bekapcsolódásra, és velük állapodjunk meg, hogy jobb anyagi feltételekkel, a program keretében, immár meghatalmazott védőként lássák el feladatukat. Ez azonban nem lehetett volna modell-értékű, hiszen az ügyeknek a Programba való bekerülése számos vonatkozásban igen esetleges lett volna (pl. tudomást szerez-e a kirendelt védő erről a lehetőségről), és azt eredményezte volna, hogy majd minden ügy csak a gyakran sorsdöntő első kihallgatást követően kerülhetett volna a Programba. Ezért esett a választásunk (minden előre látható nehézsége ellenére) arra a megoldásra, hogy igyekszünk valamennyi olyan „kirendeléses” ügyet bevonni a Programba, amely egy adott időszakban adott rendőri szervek előtt indul. Ez valamelyest reprezentatív mintát jelenthetett volna, amennyiben a Programban részt vevő rendőri szerveknél az ügyvállalás szakaszában a Programban közreműködő ügyvédek jártak volna el minden (vagy közel minden) olyan esetben, amikor a terhelt védelmét egyébként kirendelt védő látta volna el.

A program előkészítése során – még 2003-ban – tájékoztunk, hogy néhány budapesti rendőri szervnél hány kirendelésre kerül sor évente. A rendőri szervek válaszából kiderült, hogy a VI–VII. és a VIII. kerületi kapitányságon, továbbá a BRFK Vizsgálati Főosztályán 2002-ben összesen 905 esetben rendeltek ki védőt. Ez havi átlagban 75 kirendelést jelent. Úgy véltük, ha a kísérletben a fenti három rendőri szerv vesz részt, az elvállalni tervezett 120 ügy két hónap alatt biztosan összegyűlik,

a holland Külügyminisztériumhoz 2003 márciusában benyújtott pályázatunkban azonban a biztonság kedvéért három hónapban jelöltük meg a 24 órás diszpécser-szolgálat működésének időtartamát.

2003. március 10-én kelt levelében dr. Salgó László országos rendőr-főkapitány elvi jóváhagyását adta a kísérleti programhoz, amelynek alapján megkezdődtek a tárgyalások a BRFK illetékeseivel. Az együttműködési megállapodás tervezetét a legfőbb ügyész és a Budapesti Ügyvédi Kamara elnöke is véleményezte. Az egyeztetések alapján 2003 októberében a megállapodás aláírásra készen volt, arra azonban ekkor még nem került sor, mert a hivatalos értesítés a holland támogatás elnyeréséről a várt őszi időpont helyett csak 2004 márciusában érkezett meg.

Időközben a BRFK bűnügyi vezetése kicserélődött, ezért újra kellett kezdeni az egyeztetést. A BRFK által javasolt új szövegtervezet szerint „a Programban érintett rendőri szerv, amennyiben módjában áll, abban az esetben, amikor a büntetőeljárás törvény 46. § a) pontja alapján kötelező a védő részvétele az eljárásban, és a terhelt nem hatalmaz meg védőt, lehetőség szerint a legrövidebb időn belül értesíti az MHB ügyeleti szolgálatát.”

Ez a kitétel relativizálta volna a BRFK – illetve a részt vevő rendőri szervek – értesítési kötelezettségét. Az „amennyiben módjában áll” kifejezés teljesen megfoghatatlanná tette volna, hogy adott esetben min múlik a szolgálat értesítése vagy annak mellőzése. Mivel e megfogalmazás alapján a kötelezettség teljesítése nem lett volna számonkérhető, további egyeztetést javasoltunk, amelynek eredményeképpen kompromisszum született. Visszatértünk az előző évben elfogadott megállapodáshoz, két lényeges eltéréssel. Az egyik módosítás az volt, hogy az MHB diszpécser szolgálatának értesítése előtt az eljáró rendőri szerv hozzájárulási nyilatkozatot kér a gyanúsítottól. A másik lehetőséget biztosított a rendőri szervnek, hogy eltekintsen a diszpécser-szolgálat értesítésétől, „ha a büntetőeljárás sikere érdekében a terhelt azonnali kihallgatására van szükség”.

Mivel nem látszott valószínűnek, hogy egy a Programról megfelelően tájékoztatott terhelt visszautasítsa a lehetőséget, hogy olyan ügyvéd védje ingyen, aki valóban ott is van a kihallgatáson, az esetleges visszaélésekkel szemben garanciális rendelkezést csak a második lehetőség vonatkozásában illesztettünk a megállapodásba, amelynek 7. pontja értelmében a BRFK vállalta, hogy a rendőri szervek 24 órán belül akkor is értesíti diszpécser-szolgálatunkat a sürgősséggel fogatosított kihallgatás tényéről, ha az már lezajlott, a rászoruló terheltet pedig tájékoztatják arról, hogy utólag is kérheti részvételét a programban.

A Program ügyfelvételi szakasza 2004. szeptember 1-én vette kezdetét, és az első másfél hónap elteltével célszerűnek mutatkozott, hogy megvizsgáljuk: a program látókörébe került ügyek ténylegesen reprezentatív mintát jelentenek-e, lefedik-e az adott rendőri szerveknél megindult eljárások kellően széles körét, és amennyiben nem, annak mik a lehetséges okai, illetve ezen okok kiküszöbölhetőek-e valamilyen módon. Ebből a célból arra kértük a Programban részt vevő rendőri szervek képviselőit, a 2004. október 18-án tartandó egyeztetés előkészítése céljából szolgáltatassanak adatokat – többek között – arról, hogy milyen cselekmények miatt indult eljárás a szeptember 1-el kezdődő időszakban, hány terheltnek rendeltek ki olyan védőt, aki nem vesz részt a Programban, és hány terhelt esetében került sor erre azért, mert nem kívánta igénybe venni a Program nyújtotta lehetőséget.

A megkeresésre kapott válaszból az MHB őszinte meglepetésére az derült ki, hogy a VIII. kerületi kapitányságon a szeptember 1. és október 18. között kihallgatott gyanúsítottak közül 34-en nem kívántak részt venni a jogi segítségnyújtási programban, azaz lemondtak a számukra ingyenes és záros határidőn belül igénybe vehető ügyvédi segítségről. A kapitányság munkatársai ugyanebben az időszakban csupán 19 esetben küldtek értesítést az induló büntetőeljárásról, 4 esetben arról tájékoztatták a diszpécser szolgálatot, hogy a kihallgatás sürgőssége miatt elmaradt az értesítés, 1 esetben pedig arról, hogy ennek oka a terhelt kívánsága volt, 3 további esetben egyéb okból nem került a Programba az adott ügy (egyszer például azért, mert a kiküldött ügyvéd számára csak a helyszínen derült ki, hogy a terheltnek már két éve van meghatalmazott védője).

A nagyszámú gyanúsítottnak ezt az önmagában is nehezen magyarázható döntését még furcsábbá tette, hogy ugyanezen időszak alatt a VI–VII. kerületi kapitányság információi szerint egyetlen gyanúsított sem utasította vissza a programban való részvételt (a VI–VII. kerületi kapitányság egyébként az adott időszakban 45 értesítést küldött a diszpécser szolgálatnak, és csupán egy tájékoztatást a kirendelés elmaradásáról). Ezt a szembe szökő különbséget az MHB megítélése szerint semmiféle objektív körülmény nem magyarázhatta meg, hiszen a két szomszédos körzetben sem a bűnözés szerkezete, sem az elkövetők szociális háttere nem különbözik egymástól lényegesen.

A Bizottság fogdamegfigyelő programja keretében 2004. október 27-én látogatást tettünk a VIII. kerületi kapitányság fogdján. Itt kiderült, hogy a rendőri szerv állományának tagjai külön nyilvántartást vezetnek azokról a gyanúsítottokról, akiket elmondásuk szerint tájékoztattak a segítségnyújtási programról. A spirális

füzet tartalmazta a kihallgatás időpontját és a gyanúsított nevét. A lap tetején az alábbi szöveg állt: „A büntetőjogi program ismertetésre került, abban részt kívánok venni. Hozzájárulok adataim MHB-hoz történő továbbításához”. A gyanúsított ebben rovatban az igen illetve a nem szó beírásával közölte szándékát, majd ezt aláírásával igazolta. Kérésünkre a szolgálatot teljesítő rendőrök a füzetéről fénymásolatot készítettek bizottságunk számára.

A füzet tanúsága szerint szeptember 1-je és október 26-a között 53 megkérdezett gyanúsított közül 39-en (73%!) válaszoltak „nem”-mel, 13-an „igen”-nel, egy esetben az igen át volt húzva. A nemmel válaszolók közül 13 fő volt látogatásunk idején is előzetes letartóztatásban, közülük hét személyt a BRFK Vizsgálati Főosztályának fogdájába, egy fő fiatalkorút a Szőlő utcai intézetbe, egy főt bv. intézetbe szállítottak át. Négy gyanúsítottat a VIII. kerületi rkp. fogdájában tartottak fogva. Velük beszéltünk, majd néhány nappal később a Gyorskocsi utcai fogdában további két személlyel. Mindannyian azt állították, hogy nem kaptak tájékoztatást, illetve nem kaptak megfelelő tájékoztatást a Programról. Ahogy egyikük megfogalmazta: amennyiben elmondják, hogy másfél órán belül megérkezik a Bizottság ügyvédje, és részt vesz a kihallgatásán, bizonyosan nem utasította volna vissza a programban való részvételt. A hat személy közül csak az egyikük találkozott addig a kirendelt védőjével, ő is csak a második kihallgatáson. A hat személy közül egyébként négyen kérték a Programba való utólagos felvételüket, erre egy személy kivételével (akinek az ügye még szeptember 1. előtt indult) sor is került.

A tapasztalat hatására levélben arra kértük a Programban részt vevő rendőri szervek illetékeseit, hogy bár az együttműködési megállapodás csak a kihallgatás sürgőssége miatt elmaradt értesítésekre nézve ír elő utólagos tájékoztatási kötelezettséget, utasítsák az állományt, hogy a továbbiakban akkor is nyújtsanak ilyen tájékoztatást, ha az értesítés elmaradásának oka az, hogy a terhelt nem kíván részt venni a Programban. Ezen túlmenően az általános problémával és az egyes esetekkel kapcsolatban panasszal fordultunk az együttműködési megállapodást aláíró Gergényi Péterhez, Budapest rendőr-főkapitányához, aki az ügyek kivizsgálása alapján megállapította, hogy valamennyi panasz megalapozatlan, a „BRFK VIII. kerületi Rendőrkapitányság a programról adandó tájékoztatás ügyében helyes gyakorlatot követ, mulasztás nem terheli.”

Nem tagadva, hogy egyes egyéni panaszok vonatkozásában a BRFK érvei valóban meggyőzőnek tűntek, bizonyos egyéni esetek kivizsgálásának eredményét nem fogadhattuk el maradéktalanul megnyugtatónak.

Az egyik megkérdezett terhelt (T. R.) például kérdésünkre, a nyilvántartó füzet felmutatása után elmondta: emlékszik, hogy első kihallgatásakor aláírt valamit ebben a füzetben, de úgy emlékszik, arról kellett nyilatkoznia, hogy a védő távolléte ellenére nem tagadja meg a vallomást. Nem tudja pontosan, mi történt, mert kihallgatásakor ittas volt. Tény, hogy nem kényszerítették az aláírásra, csak nem tudja, mit írt alá. A Programról most hall először. Tudja, hogy védőt rendeltek ki a számára, de az elfogása, 2004. szeptember 22. óta a védő még nem vette fel vele a kapcsolatot, nevét címét nem tudja (a beszélgetésre több mint egy hónappal később, október 27-én került sor).

E konkrét panasz tárgyában a BRFK válasza a következőket tartalmazta: T. R. részére „2004. szeptember 22-én, 00.20 órakor történt előállításakor, a kapitányság fogdáján, az őrparancsnok – egy beosztottja jelenlétében – adott felvilágosítást a programról. A tájékoztatásra adott nyilatkozatát az előzőekben említett füzetben [lásd fent] rögzítették. Erre a mozzanatra nevezett első kihallgatásától teljesen függetlenül került sor. T. R. kihallgatása alatti ittas állapotára történt hivatkozása is megkérdőjelezhető, figyelemmel arra, hogy kihallgatását 14 órával az előállítását követően foganatosították, valamint, hogy első kihallgatása után 26 nappal, korábban tett vallomását megerősítette, fenntartotta.”

A tájékoztatások rögzítésére felfektetett füzet tanúsága szerint azonban az események időrendje nem alakulhatott a BRFK által rögzített módon. T. R. neve mellett a füzetben ugyan csak a Program ismertetésének dátuma szerepelt, az időpontja nem, azonban a füzetet – értelemszerűen – kronologikus sorrendben vezették, és a T. R.-t megelőzően tájékoztattott B. J.-nél feltüntették a tájékoztatás időpontját is. B. J.-t ezek szerint szeptember 22-én 12.30-kor tájékoztatták a programról, T. R.-t tehát ennél bizonyosan később. Ebből következően nyilvánvalóan nem volt helytálló az a közlés, amely szerint T. R.-t az előállításakor vagy azt nem sokkal követően tájékoztatták, és a füzet aláírására ekkor került sor

A konkrét ügyben két homlokegyenest ellentétes állítás – a VIII. kerületi kapitánysága és a terhelt – állt egymással szemben. Ilyenkor általában nagyon nehéz igazságot tenni. Úgy tűnik azonban, hogy ebbe az esetben lett volna olyan objektív tárgyi bizonyíték (ráadásul éppen a rendőrség által vezetett füzet), amely a rendőrségi állítást határozottan megcáfolja, és így a terheltét látszik erősíteni.

Ezen túlmenően a BRFK és az MHB között kötött együttműködési megállapodás rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyása mindenképpen valószínűsíthető volt a rendelkezésre álló adatok alapján. A megállapodás 5. c) pontja értelmében

„a rendőri szerv törekszik arra, hogy az ügyeleti szolgálat értesítése az első kihallgatást legalább három órával megelőzően megtörténjen.”

A főkapitány levelében foglaltak szerint T. R. kihallgatására 14 órával előállítása után, azaz körülbelül 14.20-kor került sor. A nyilvántartó füzet tanúsága szerint tájékoztatása legkorábban 12.30 után, azaz nem egészen két órával a kihallgatás időpontja előtt történhetett meg. Noha a megállapodás a rendőri szervre csak a törekvés kötelezettségét rója, a szövegezés oka nyilván az, hogy a nyomozati munka sajátosságaiból következően nem minden esetben lehetséges kivárni a három órát. Mivel azonban T. R. a kihallgatását megelőzően 14 órán keresztül volt fogva tartva, ez a kimentési ok jelen esetben feltehetően nem állt fenn. Ha T. R. mégis úgy nyilatkozott volna, hogy élni kíván a program adta lehetőséggel, a rendőri szerv a három órás időközre vonatkozó kötelezettségét nem tudta volna betartani.

Mindezekre a körülményekre egy újabb levélben felhívtuk Gergényi Péter figyelmét, a felvetésekre azonban már semmiféle konkrét válasz nem érkezett.

Október végére nyilvánvaló lett, hogy három hónap alatt sem fog összegyűlni a tervezett 120 ügy, aminek részben az a szabály volt az oka, hogy az őrizetből kiengedett személyek kikerültek a Programból, nagyobb részben viszont az, hogy az előre kalkulált havi átlag 75-nél jóval kevesebb értesítést kapott a Program. Ezért szükségessé vált két további rendőri szerv bevonása is, amire a BRFK engedélyt adott. Választásunk – mérete és jellegzetességei okán – a XIII. kerületi kapitányságra, valamint a BRFK Nyomozó Főosztályára esett. Ez utóbbira kifejezetten azért, mert a Vizsgálati Főosztály munkatársai felhívták a figyelmünket arra, hogy mivel az ismeretlen tetteses ügyek a Nyomozó Főosztály hatáskörébe tartoznak, ezért a nyomozás során azonosított bűnelkövetőt igen gyakran ez a szerv hallgatja ki első ízben (az elfogás után), és csak ezt követően adja át az eljárást a Vizsgálati Főosztálynak, vagy más rendőri szervnek. Ha tehát azt akarjuk, hogy a programban közreműködő védő az első kihallgatástól részt vegyen a terhelt védelmében, a Nyomozó Főosztály bevonása a programba mellőzhetetlen.

Végül az ügyfelvételi időszakot két hónappal, 2005. január 31-ig kellett meghosszabbítani. A Program értékeléséhez további adatokat kértünk a közreműködő rendőri szervektől arra nézve, hogy azokban az ügyfelvételi szakaszra eső ügyekben, amelyekben kötelező volt a védelem, hány meghatalmazott, hány MHB-s és hány kirendelt védő látott el védői feladatokat, illetve, hogy amennyiben nem MHB-s védő kapott meghatalmazást a terhelttől (vagy kirendelést, ha a terhelt nem felelt meg a rászorultsági feltételnek), annak mi volt az oka. A rendőrségi statisztikák

kézhezvételekor arra kellett rádöbbsennünk, hogy még annál is csonkábban valósult meg a program, mint azt az addigi tapasztalatok alapján sejtettük.

A VIII. kerületben a rendőrség adatszolgáltatása szerint 2004. szeptember 1-től 2005. január 31-ig 121 olyan ügy volt, amelyben a védő részvétele kötelező. 27 gyanúsítottnak meghatalmazott védője volt, tehát 94 esetben kellett, vagy kellett volna kirendelni védőt. Ebből mindössze 29 esetben – a kirendelést igénylő ügyek mindössze 31 százalékában – került sor helsinkis ügyvéd megbízására. 58 esetben a terhelt nem kívánt részt venni a programban, 8 további esetben pedig egyéb, a nyomozó hatóság által meg nem jelölt okból maradt el a diszpécsterszolgálat értesítése.

A VI–VII. kerületben szeptemberben 26, októberben 23 terheltnek nyújthattak jogi segítséget a velünk dolgozó ügyvédek. E számok megnyugtatóak voltak, tekintettel arra is, hogy 2002-ben ennél a kapitányságnál havi átlagban 32 volt a kirendelések száma. Utólagos értesítést a diszpécsterszolgálat tájékoztatásának elmaradásáról erről a kapitányságról két hónap alatt mindössze egyet kaptunk: minden jel arra mutatott, hogy a Teréz- és Erzsébetvárosi rendőrök valóban jóhiszeműen alkalmazzák az Együttműködési Megállapodást. Ezt a képet azonban a következő három hónap némileg rontotta: novemberben csak 13, decemberben és januárban pedig összesen 12 új ügy felvételére került sor a program keretében, utólagos értesítést pedig a továbbiakban egyáltalán nem kaptunk. Az ügyfelvételi időszak lezárulta után kézhez vett rendőrségi statisztikák ezen a kapitányságon meglehetősen pontatlanok voltak (igaz, az MHB nem határozta meg előre, milyen adatokat fog kérni az ügyfelvételi időszak végén), ezért csak hozzávetőlegesen, az MHB saját adatainak figyelembevételével tudtuk megbecsülni, hogy a meghatalmazott védővel nem rendelkező, de a kötelező védelem valamely feltételének megfelelő terhelték hány százaléka került be a Programba erről a kapitányságról. E becslés alapján úgy tűnik, hogy a 109 olyan terhelt közül, akiknek az esetében az általános szabályok alapján védőt kellett volna rendelni, 57-et védtek a programban közreműködő ügyvédek (52 százalék). Ez természetesen lényegesen jobb eredmény, mint a VIII. kerületi 31 százalék. Ahhoz azonban, hogy elmondhassuk, a program keretében ellátott ügyek halmaza valóban modellje a kirendeléses ügyeknek, az 52 százalék sem elegendő.

A VI–VII. kerülettel kapcsolatban a furcsaságot elsősorban az értesítések elmaradásának oka jelentett. A rendőrségi adatszolgáltatásból az derült ki, hogy a kapitányság 37 esetben „a kihallgatás sürgőssége” miatt tekintett el a diszpécsterszolgálat értesítésétől. Nem érthető, miért keletkeztek ebben az egy kerületben sorozatosan

olyan ügyek, amelyeknél a kihallgatás nem tűrt halasztást, miközben a hasonló kriminológiai adottságokkal rendelkező VIII. kerületben egyetlen ilyen ügy sem volt, a Vizsgálati Főosztályon pedig, ahol súlyosabb bűncselekmények ügyében nyomoznak, mint a kerületi kapitányságokon, mindössze nyolc. Magyarázat lehet persze, hogy mivel e két másik rendőri szervnél a terheltek nagy része eleve nem kívánt részt venni a programban, arról sem kellett az előadóknak döntést hozni, hogy sürgős-e annyira a kihallgatás, hogy az MHB ügyvédjét nem lehet bevárni vele.

Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a VI–VII. kerületi sürgős esetekben a diszpécsterszolgálat utólagos tájékoztatást sem kapott az ügyről, holott az együttműködési megállapodás 7. pontja egyértelműen előírja, hogy amennyiben a kihallgatás sürgőssége miatt elmarad az értesítés, arról a rendőri szerv 24 órán belül tájékoztatja az MHB-t, a kapitányság értesítési gyakorlata tehát nem felelt meg a megállapodásban foglaltaknak.

A BRFK Vizsgálati Főosztályán a programban való részvétel aránya éppen olyan alacsony volt, mint a VIII. kerületben. 105 terhelt esetében volt kötelező a védelem, közülük 27-nek volt meghatalmazott védője. A megmaradó 78 terhelt közül 25 védelmét látta el helsinkis, 53-ét a programban nem szereplő kirendelt védő, azaz a program a kirendelést igénylő ügyeknek mindössze 32 százalékát fedte le. Az előzetes megbeszélések alapján azt tételeztük fel, hogy mindenekelőtt a Vizsgálati Főosztályon fog előfordulni, hogy a kihallgatás sürgősségére hivatkozva tekintenek el a diszpécsterszolgálat előzetes értesítésétől. Erre azonban – mint fentebb jeleztük – csak nyolc esetben került sor. Ezzel szemben a különösen súlyos bűncselekményekkel gyanúsított és védő meghatalmazására nem képes terhelteknek több mint a fele (45 személy azaz 58 százalék) eszerint nem kívánt részt venni a programban. A tárgydőszakban a Vizsgálati Főosztály négy emberölés és nyolc emberölési kísérlet ügyében folytatott vizsgálatot. A gyanúsítottak közül kilencnek volt kirendelt védője, két terhelt feltehetőleg maga hatalmazott meg védőt. A diszpécsterszolgálat előzetes értesítésére egyetlen emberölési ügyben került sor, utólagos értesítésére – tekintettel a kihallgatás sürgősségére – ugyancsak egy esetben. Kevésbé életszerű, hogy nyolc, életellenes bűncselekménnyel gyanúsított terhelt nem akarta, hogy olyan ügyvéd védje, aki bizonyosan ott is lett volna a kihallgatásán. Életszerűbb, hogy a tájékoztatás nem volt megfelelő.

Azt a VIII. kerületi tapasztalatok alapján megfogalmazott november eleji kérésünket, hogy bár az együttműködési megállapodás erről kifejezetten nem rendelkezik, kaphassunk utólagos tájékoztatást arról is, ha egy (egyébként kirendelt

védőt kapott) terhelt nem kíván részt venni a programban, gyakorlatilag mindhárom kapitányság figyelmen kívül hagyta.

A XIII. kerület részvétele jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a program ügyfelvételi szakasza egyáltalán lezárulhatott. A XIII. kerület csak hozzávetőleges adatokat közölt arról, hogy a tárgydőszakban indult eljárásokban hány terhelt védelme volt kötelező, tény azonban, hogy erről a kapitányságról 32 terhelt került a programba, vagyis 3 hónap alatt annyi, mint a VIII. kerületből öt hónap alatt. Ezen túlmenően a kerület következetesen megküldte az utólagos értesítéseket is (a Programban részt venni nem kívánó gyanúsítottokról is).

A XIII. kerület pozitív példájával szemben a BRFK Nyomozó Főosztálya tüntetően nem volt hajlandó részt venni a programban. A diszpécserszolgálathoz három hónap alatt egyetlen esetben küldtek előzetes értesítést, utólagos értesítést egyetlen esetben sem. Ennek ellenére utólag azt állítják, hogy a terhelték közül 16-an nem kívántak részt venni a programban. Statisztikájuk szerint a tárgydőszakban 99 olyan terhelt kihallgatására került sor, akinek esetében kötelező a védelem. Közülük 24-nek volt nem helsinkis meghatalmazott védője, további hatnak rendeltek ki nem helsinkis védőt. A rendőrségi tájékoztatás szerint három ügyben vett részt helsinkis védő, valójában azonban csak egy ilyen ügy van. Nem világos, hogy mi lett a sorsa a további 66 gyanúsítottaknak, akiket a Nyomozó Főosztály hallgatott ki, és akiknek a védelme a büntetőeljárásról szóló törvény szerint kötelező lett volna, annyi azonban biztos, hogy innen azon eseteknek, amelyek az együttműködési megállapodás hatálya alá tartoztak volna mindössze 1%-a (!) került be a Programba.

Amikor az ügyfelvételi időszak lejártával az MHB elnöke, Kőszeg Ferenc levélben összegezte a fenti tapasztalatokat Gergényi Péter számára, a budapesti rendőrfőkapitány a következőket írta: „nem róható a nyomozó hatóság terhére, ha a megkérdezett terhelt nem kívánta igénybe venni a Magyar Helsinki Bizottság által megbízott ügyvédet. Erre a Budapesti Rendőr-főkapitányság senkit sem kényszeríthet. A program megvalósulásáról alkotott negatív értékítéletét nem osztom, a főkapitányság érintett szervei, véleményem szerint, korrekten hajtották végre az Együttműködési Megállapodásban foglaltakat. Levelében levont következtetési – ahogy Ön is írja – »személyes csalódottságából« adódnak legfőképp, és nem tényeken alapulnak. Ön nem tények, hanem »logikus érvek« figyelembevételével feltételezi azt, hogy a nyomozó szervek negatívan álltak hozzá a programhoz, »vonakodtak« azt végrehajtani, a lényegesebb ügyeket »szelektálták« a programból, valamint pontatlanul szolgáltatnak adatokat. Ezen feltételezéseivel nem értek egyet, s mivel nem tényeken

alapulnak, reagálni sem kívánok rájuk. Az Ön összegző levelében leírt konkrét esetek többségét pedig az ügyben érintett szervek, valamint a bűnügyi szakterület korábban már kivizsgálta és megválaszolta.”

Nem kívánva hosszan polemizálni a főkapitánnyal, annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy nem szofisztikált okoskodás, hanem tény például a BRFK Nyomozó Főosztályának egészen elképesztő statisztikája (három hónap alatt 99 esetből mindössze egy értesítés), és tény az is, hogy mindazon terhelteknek, akik a főkapitány által aláírt megállapodás alapján elvileg a Program személyi hatálya alá kellett volna esniük, jó ha egyharmada kapott végül helsinki védőt. Azt pedig nyilván Gergényi Péter is tudja, hogy maguk a nyomozók és vizsgálók is használnak logikai érveket a tanúvallomások értékelése, hitelességének megítélése során, és eszköztárukból nem hiányzik a logikai érveléssel szorosan összefüggő „életszerűség” fogalma. Márpedig nem tűnik életszerűnek, hogy egy terhelt, akit megfelelően informálnak arról, hogy a Programban való részvétele esetén a kihallgatását nem kezdik meg a számára ingyenes, de szoros szakmai ellenőrzés mellett dolgozó védő megérkezéséig, inkább a kirendelt védőt választja, akiről (legalábbis bűnözői körökben) széles körben tudott, hogy az esetek nagy részében nem jelenik meg. Kényszerítést nem, alapos tájékoztatást viszont elvártunk volna.

Kételyeinket pedig a konkrét esetekben lefolytatott vizsgálatok sem oszlatták el teljes mértékben. A fentiekben ismertettük T. R. ügyét, amelyben a vizsgálat eredményeire vonatkozó további felvetéseinkre már nem kaptunk választ, és az ügyfelvételi szakasz lezárása után is kaptunk olyan információkat, amelyek arra mutatnak, hogy a tájékoztatás nem volt mindig kielégítő. Amikor a terhelteknek a Programról alkotott véleményét felmérni hivatott kérdőívet (részletesen lásd alább, az 5.3. alatt) kiküldtük, tévedésből egy olyan, fiatalos személynek is postáztuk, akinek a szülei az első (a Program ügyvédjének részvételével lezajlott) kihallgatást követően meghatalmaztak egy védőt, így az ügy a Programból kikerült. A terhelt édesanyja ezt követően felhívott minket, és elmondta, hogy bár a Program védőjével a fia elégedett volt, az ügy előadója úgy tájékoztatta őt, hogy a védő kirendelt védő, és azt tanácsolta, hogy mivel a kirendelt védők köztudottan nem túl hatékonyak, inkább hatalmazzanak meg ügyvédet. Így is tettek, amit a család anyagilag megsínyllett, ráadásul a meghatalmazott védő teljesítménye nem volt teljesen kifogástalan. A tévedésére akkor ébredt rá, amikor a levél kézhezvételét követően megnézte az MHB honlapját, és megértette, hogy miről szól a Program.

A kérdéskörhöz tartozik egyébként az az adalék is, hogy a rendőrségi statisztika szerint a VIII. kerületben a Programban részt venni nem kívánó terheltek

számára kirendelt védők 32 százaléka (66-ból 21 ügyvéd), a Vizsgálati Főosztályon 22 százaléka (53-ból 12 ügyvéd) jelent meg a gyanúsított első kihallgatásán. A Program helyett kirendelt védőt választó terheltek túlnyomó része tehát (legalábbis az eljárás kulcsfontosságú első szakaszában) nem kapott ügyvédi segítséget.

Elképzelhető, hogy az MHB és a rendőrség együttműködése a Programban még sokáig vitás kérdés lesz. Tudjuk, hogy a Programban közreműködő szervek munkatársaira jelentős többletfeladatokat rótt az együttműködési megállapodás. A gyanúsítottak tájékoztatása, az értesítési nyomtatvány kitöltése és elfaxolása időigényes feladat, nem beszélve arról, hogy a védő bevárása a megszokottnál nyilván nehezebbé tette a munkaszervezést, az általános eljárási rendhez képest késedelmet, esetleg túlórát jelentett (bár zárójelben megjegyzem, hogy minimum 1-2 órát a kirendelések esetén is kellene várni, hogy az ügyvédnek reálisan ideje lehessen megérkezni a helyszínre, különben a védelemhez való jog e vonatkozásban formálissá válik – lásd az 1.3.1. rész idevágó gondolatait). Hálásak vagyunk a rendőri szervek azon munkatársainak, akik ezeket a többletfeladatokat tisztességgel ellátták.

Nem feltételezzük azt sem, hogy a Program szisztematikus elszabotálásáról van szó. A Program értékelésének céljából az MHB mind a közreműködő ügyvédek, mind a résztvevő rendőri szervek, mind pedig a terheltek számára összeállított egy kérdőívet, amely a programnak a kirendelt védői rendszerhez képest mutatkozó hátrányait és előnyeit kívánja feltárni, valamint azt, hogy a Programban tesztelt modell országos szintű bevezetése esetén milyen módosításokra lenne szükség a kirendelési, adminisztrációs, minőségbiztosítási és díjazási megoldásokban (a kérdőívekre a továbbiakban ügyvédi, rendőri és terhelti kérdőívként utalunk, részletes elemzésüket lásd az 5. részben). A közreműködő ügyvédek az ügyvédi kérdőívben a hatóságok együttműködésével kapcsolatban feltett kérdésre vegyes tapasztalatokról számoltak be. Húsz válaszadóból 7-en (35%) látták úgy, hogy a hatóságok komolyabban vették a Program keretében eljáró ügyvédek, mint a kirendelt védőket, 4-en (20%) érzékelték kifejezetten negatív hozzáállást, 5-en (25%) pedig vegyes tapasztalatokról számoltak be. További 4 személy (20%) úgy látta, a hatóságok magatartását semmilyen irányban nem befolyásolta az ügyvédnek a Programban való részvétele.

A pozitív hozzáállásról számot adók közül a legtöbben azt emelték ki, hogy a hatóságok a meghatalmazott védőknél szokásos módon kezelték őket.

„A program keretében ellátott ügyekben az a tapasztalatom, hogy komolyabban vették a fellépésemet, attól függetlenül, hogy valamennyi általam elvállalt [...] ügyben minden esetben azonos módon próbálok eljárni.”

„Tapasztalatom szerint erkölcsi súlya volt a programnak abban a vonatkozásban, hogy a Helsinki Bizottság ernyője alatt dolgozott. Bizonyos fegyelmezettséget váltott ki ez a tény a nyomozó hatóságokban és a gyanúsítottakban is.”

„A rendőrség, ügyészség, bíróság magatartása és attitűdje olyan, mintha a védő meghatalmazottként járna el.”

„Én kirendelt ügyvédként is mindent megteszek a védencem érdekében, ellenben az eljáró hatóságok már másként állnak az ügyhöz, ha meghatalmazott védő jár el, okát talán a felkészültségben, tudásban, pontosságban, rátermettségben keresném.”

„Szerintem a rendőrség inkább a meghatalmazott védőkkel szembeni hozzáállást tanúsítja.”

„A rendőrség, ügyészség hozzáállása más az ilyen ügyekben, nagyobb felelősséggel járnak el [...]”

„[A]zt tapasztaltam, hogy mind az ügyfelek, mind a rendőrség és bíróság körében komoly presztízse van a Magyar Helsinki Bizottságnak. Összefoglalva, úgy látom, hogy a program keretében mind a rendőrség, mind pedig az abban részt vevő ügyvédek munkája gyors, szakszerű és alapos volt.”

Voltak olyanok, akik kifejezetten rossz tapasztalatokról számoltak be.

„A rendőrségen tapasztaltam panaszt arról, hogy a program a védő megérkezéséig, az első eljárási cselekménynél hátráltatja, lassítja munkájukat.”

„A rendőrségen nem szívesen fogadták a programban résztvevő ügyvédeket, előfordult, hogy szándékosan az első kihallgatást az éjszakai órákra tették, aminek semmi értelme, hiszen a rendőr is, a gyanúsított is és az ügyvéd is fáradt, s tekintettel arra, hogy a Be. szerint a gyanúsítottat az őrizetbe vételtől számított 24 órán belül kell kihallgatni, ezért nem feltétlenül kell éjszaka több órán keresztül »nyúzni« a gyanúsítottat. [...] A rendőrség hozzáállása volt más, ugyanis ha tehették, akkor az értesítést a kihallgatás időpontjáról általában úgy határozták meg, hogy az mindenképpen kedvezőtlen legyen. Kirendelt védőként viszont a kihallgatás időpontját szinte mindig lehet egyeztetni a rendőrrel.”

„Sajnos a Rendőrség részéről éreztem fenntartást, illetve megkülönböztetést a kirendeléses rendszerhez képest: a rendőrség a szófogadó, a bizonyítási indítványokkal az eljáró vizsgálat nem terhelő ügyvédet rendeli ki szívesebben. Mi viszont abban vagyunk érdekeltek, hogy már a nyomozati szakban megalapozódjon a védelem, mert a bírósági tárgyaláson visszavont vallomások már hiteltelnek.”

„Kifejezett ellenérzést tapasztaltam [...] a rendőrségi nyomozóknál a helsinkis ügyvédekkel kapcsolatban. Különbőféle megjegyzéseket tettek arra vonatkozóan, hogy az ügyféllel előzetesen el kellett beszélgetni, és csak azután lehetett eldön-

teni a meghatalmazás beadhatóságát. Ez eddig ismeretlen volt számukra, és mindenképpen időhúzást jelentett a munkájukban.”

A válaszadók egy része vegyesnek ítélte a hatóságok hozzáállását. Az egyik ügyvéd arról számolt be, hogy „a hatóság tagjai szívesebben fogadják a Helsinki Bizottság által megbízott védőket, mint a kirendelteteket. Ennek következtében a hatóság is inkább eleget tesz pl. tájékoztatási kötelezettségének, elősegítve ezzel az eljárására történő lehető legteljesebb felkészülést”, ugyanakkor felhívta a figyelmet a visszaélésekre is: „feltétlenül szükségesnek tartom a Bizottság és a Hatóság közötti szerződésben rögzíteni azon szándékot, mellyel elkerülhető lenne az esetleges visszaélés a hatóság részéről. Gondolok itt olyan esetre, mikor egy hétvégi napon délután kettőre hívják be a védőt, és csak fél 5-kor kezdődik a kihallgatás.” Nem ez azonban az egyetlen ilyen beszámoló.

„A program keretében kezdetben ellenszenvet tapasztaltam, főleg a rendőrség, ügyészség részéről. Később viszont sikerült a munkám során jó kapcsolatot kialakítani, amikor látták a hatóságok, hogy én csak tisztességes védelmet akarok biztosítani az ügyfelemnek.”

„Én nem dolgozom másként az MHB megbízásából, mint kirendelt védőként, [...] de a rendőrség részéről mindenképpen nagyobb a készség. [...] Ez gondolom a felettesek utasításai folytán a Magyar Helsinki Bizottsággal kötött megállapodásaik miatt volt tapasztalható, de első kihallgatások során több esetben [...] nyomatékosan közölték az eljáró rendőrök, hogy már régen végeztek volna a kihallgatással, ha nem kellett volna megvárni a védő érkezését, ők teljesen feleslegesnek tartották a védői részvételt. [...] Többben úgy élték meg, hogy a munkájukba szól bele – feleslegesen – a felsőbb szintű megállapodás.”

„Miután a hatóságok nincsenek hozzászokva, hogy szervezetten keresztül alkalmazott védők látják el a munkát, így tapasztalható a bizalmatlanság, egyfajta olyan érzület, miszerint a hatóság munkája egy plusz ellenőrzésen megy keresztül.”

„A hatóságok részéről, különösen a nyomozó hatóság részéről vegyes tapasztalataim vannak. Egyes kapitányságokon igyekeztek segíteni és készségesek voltak, másutt éppen a feszültséget, a zavarodottságot véltem felfedezni, megint máshol kifejezetten ellenséges volt a viszony. Alapvetően azonban az látszott, hogy másként kezeltek, mint a szokvány kirendelt védőt, a viszonyulás a hatóság részéről inkább a meghatalmazott védőhöz való viszonyuláshoz volt hasonlatos.”

Néhányan arra is felhívták a figyelmet, hogy a hatóságok részéről eljáró személyek nem tűntek minden esetben kellően tájékozottnak a programot illetően.

„A rendőrség és bíróság részéről inkább azt tapasztaltam, hogy a vezetőiktől nem kaptak megfelelő tájékoztatást a programról (pl. a jegyzőkönyvben gyakran kirendelt védőként tüntettek fel, a két rendszert keverték, nem tudták, hogy vagyoni rászorultságra is szükség van a programba történő felvételhez, nem tudták, hogy ha a vagyoni rászorultság követelményének nem felel meg az ügyfél, akkor kirendelhetnek stb.)”

Az ügyvédi véleményeket is figyelembe véve, az tűnik valószínűnek, hogy a Programban részt vevő rendőri szervek vezetőinek nem sikerült rászorítani a beosztottaikat az együttműködési megállapodásban foglaltak tényleges betartására. Ez azonban ellentmond a megállapodás jóhiszemű teljesítése követelményének, és komolyan veszélybe sodorta a Programba kerülő minta reprezentativitását, a kísérlet modell-értékét. Ráadásul úgy gondoljuk, hogy ha a rendőri szervek részéről eljáró valamennyi személy ténylegesen (és nem csak formálisan) betartotta volna a megállapodásban foglaltakat, valószínűleg sokkal hamarabb összegyűlik a 120 ügy, és az egész eljárás összességében sokkal kevesebb munkát és nehézséget okoz a rendőrségnek, mint így.

3.2. Együttműködés az ügyvédekkel

Az ügyvédekkel való együttműködés sem nevezhető teljesen zökkenőmentesnek, ám sokkal kevésbé volt problematikus, mint az MHB és a rendőrség kapcsolata.

A közreműködő ügyvédek pályázati úton kerültek a Programba. A pályázatra olyan ügyvédek jelentkeztek, akik szerepelnek a Budapesti Ügyvédi Kamara által nyilvántartott, büntető ügyekben kirendelhető ügyvédek névjegyzékében és büntetőjogi gyakorlattal rendelkeznek.

A pályázatban nyilatkozni kellett arról, hogy a pályázó mióta visz büntető ügyeket, évente kb. hány büntető ügyet lát el, van-e valamilyen speciális szakterülete a jogágon belül és milyen szinten beszél idegen nyelveket. Kértük továbbá a pályázó rendelkezésére álló infrastruktúra rövid ismertetését (tagja-e irodának, amennyiben igen, hány fő alkotja az irodát, van-e ügyvédjelöltje, rendelkezik-e számítógéppel, internet hozzáféréssel stb.).

A pályázat elbírálásánál előnyt jelentett, ha a pályázó oktatói vagy tudományos tevékenységet folytat, büntető anyagi vagy eljárásjogi területen publikál.

A Program végül 43 ügyvéddel indult, ám menet közben többen „lemorzsolódtak.” Az MHB és az ügyvédek között kötött együttműködési keretszerződés értelmében az ügyvédek vállalták, hogy előre meghatározott napokon (ügyeleti nap) 24 órában rendelkezésre állnak annak érdekében, hogy a diszpécser szolgálat értesítését követően haladéktalanul fel tudják venni a kapcsolatot a terhelten a szolgálat által meghatározott helyen és időben. A keretszerződés rögzítette, hogy ügyeleti napján az ügyvállalást az ügyvéd csak nyomós – utóbb írásban is igazolt – okból háríthatja el. Kivételes esetben (ha az adott napra beosztott ügyvédek közül senki sem ért rá) az ügyeleti napon kívül is értesíthette a diszpécser szolgálat az ügyvédeket, akik azonban e napokon nem voltak kötelesek elvállalni a felkérést. A hét egy napjára 7–8 ügyvéd volt beosztva, egy ügyvédre átlagosan hetente egyszer (és három hetente kétszer) jutott ügyeleti nap.

Volt olyan ügyvéd, aki már a Program megindulását követő második héten arra a következtetésre jutott, hogy számára vállalhatatlan az ilyen módon ellátandó ügyelet, és felmondta a keretszerződést. Más azt a kevésbé korrekt megoldást választotta, hogy egyszerűen sosem volt elérhető a diszpécsernek számára, így ügye sem keletkezett a Programban.

Az egyik ügyvéd akkor döntött a Programból való kilépés mellett, amikor október végén szembesült az elszámolási szabályok jelentette adminisztrációs teherrel. Ő folyamatban lévő ügyét szabályszerűen átadta egy kollégának, és bár felajánlotta, hogy – a keretszerződés szabályainak megfelelően – az addig kifizetett munkadíj felét visszatéríti, ettől a Kuratórium eltekintett. Egy másik ügyvéddel olyan megállapodás született, hogy az ügyeleti rendszerből kilép ugyan, de az addig felvett egy ügyét az általános szabályoknak megfelelően végigviszi.

Egyesek a Programmal össze nem függő ügyek miatt döntöttek úgy, hogy nem folytatják, így végeredményben 33 ügyvéd maradt ténylegesen a Programban.

Noha előfordult, hogy a beszámolók és a csatolt iratok alapján a Kuratórium felhívta egy-egy ügyvéd figyelmét valamely szakmai problémára, a védői tevékenység általános színvonalával kapcsolatban komoly kifogások senkinél sem merültek fel.

Gondot az ügyvédek nagy részénél a beszámolási kötelezettség elmulasztása, késedelmes teljesítése jelentett, ami az MHB számára teljesen áttekinthetlenné és tervezhetlenné tette a Program költségvetésének alakulását. Mivel az ügyek vitelére a holland finanszírozó előre meghatározott keretösszeget állapított meg, amelyet

rádásul nem egyben, hanem időszakokra lebontva utalt át, feltétlenül látnunk kellett, hogy nem áll-e fent a keret meghaladásának veszélye – mind az adott időszakra, mind a Program egészére nézve. Amennyiben valamely ügyvéd közel egy évre visszamenőleg nyújtja be tevékenységének számláját (amint arra nem egyszer sor került) előfordulhat, hogy borul a teljes költségvetés. Ennek elkerülésére azt kértük az ügyvédektől, hogy havonta akkor is jelezzék az ügyek állását, ha az adott hónapban nem merült fel kifizetendő munka. Ezt azonban a legtöbben nagy ellenkezéssel fogadták, és mivel valójában annyi történt, hogy akik korábban sem jeleskedtek a beszámolással, továbbra sem teljesítették havi jelentéstételi kötelezettségüket, végül áttértünk a negyedévenkénti beszámolás rendszerére.

A Kuratórium megítélése szerint reális időráfordítást meghaladó óraszám elszámolására tett kísérlet nem volt jellemző. A program egyetlen résztvevőjénél fordult elő, hogy a Kuratórium többször ítélte irreálisan hosszúnak az egyes tevékenységekre elszámolni kívánt időt, és ennek megfelelően az ügyvéd által megjelölt összegnél kevesebb pénz kifizetését engedélyezte az MHB számára.

Az ügyvédekkel való együttműködésben egyetlen igazán komoly fennakadásról számolhatunk be egy olyan ügyvéd vonatkozásában, aki az ügyfelvételi időszakban rendkívül aktív volt (hét alkalommal vett fel terheltet a Programba), ám beszámolási kötelezettségének 2004 novemberétől kezdődően nem tett eleget annak ellenére, hogy erre több esetben kérte az MHB munkatársa telefonon, faxon és írásban is. 2005. február 3-án kelt levelében – a keretszerződés felmondásának kilátásba helyezésével egyidejűleg – az MHB öt munkanapos határidőt adott az ügyvédnek arra, hogy elmulasztott kötelezettségeit pótolja, ennek azonban a póthatáridőn belül sem tett eleget. A Kuratórium elnökének kérésére a póthatáridő eredménytelen elteltével sem mondta fel az MHB a keretszerződést, tekintettel arra, hogy a Kuratórium elnöke vállalta: felveszi az ügyvéddel a kapcsolatot és megkéri, hogy teljesítse szerződéses kötelezettségét. Erre az ügyvéd ígértet is tett, azonban a szóbeli megállapodásban rögzített határidő ismét eredménytelenül telt el.

Ezt követően, 2005. március 22-én a MHB felmondta az ügyvéddel kötött szerződést és kérte, hogy a keretszerződés 24. pontjában foglaltaknak megfelelően az ügyekben keletkezett iratokat haladéktalanul juttassa el az MHB részére, és az ügyekről konzultáljon az azokat átvevő ügyvédekkel. Ennek a kötelezettségének az ügyvéd szintén nem tett eleget, aminek következtében utolsó figyelmeztetésként, kamarai fegyelmi eljárás kezdeményezésének kilátásba helyezésével, a MHB 2005. április 20-án felhívta őt az együttműködési kötelezettségének teljesítésére. A felszólításban a kötelezettség teljesítésére megszabott határidő ismét eredménytelenül telt el.

Végül az MHB 2005. május 5-én a Budapesti Ügyvédi Kamarához fordult, tekintettel arra, hogy a Kuratórium semmit sem tudhatott az ügyvéd által a Program keretein belül vállalt ügyek sorsáról. Nem volt arról információnk, hogy az ügyvéd az ügyekben az eljárási cselekményeken személyesen részt vesz-e (ami a keretszerződés alapján kötelezettsége), iratok hiányában a Kuratórium nem tudta értékelni a védői tevékenységet, ami azt is jelentette, hogy nem tudtuk: a terheltek megfelelő, hatékony jogvédelemben részesülnek-e. Mindez éppen a Program legfontosabb céljának megvalósulását tette lehetetlenné.

A Budapesti Ügyvédi Kamara öt hónappal később, 2005. október 17-én tartott fegyelmi tárgyalást (amelyen egyébként az eljárás alá vont ügyvéd nem jelent meg). A Fegyelmi Tanács megállapította a fegyelmi vétség elkövetését, és 100.000 forint pénzbírság megfizetésére kötelezte a mulasztó ügyvédet. A Tanács az indoklás szerint súlyosító körülményként értékelte, hogy az eljárás alá vont ügyvéd a mulasztást huzamos időn keresztül követte el, ezzel csorbítva az ügyvédségbe vetett bizalmat.

A határozat 2005 decemberében jogerőre emelkedett, az MHB-nak azonban továbbra sem sikerült a Programból kizárt ügyvéd hét ügyével kapcsolatban információt szereznie. Az MHB az érintett terheltekkel való kapcsolatfelvétel céljából megkereste azokat a rendőri szerveket, amelyek előtt az ügyek folyamatban voltak, ám a nyomozóhatóság a terheltek telefonos elérhetőségét egyetlen esetben sem ismerte, az MHB által a terhelteknek küldött levelekre nem érkezett válasz, így ezek az ügyek a Programból végleg kikerültek.

3.3. A Programban vitt ügyek áttekintése

Miután néhány, eredetileg felvett ügy különböző okokból – más ügyvédnek adott megbízás, a kötelező védelmi ok megszűnése, stb. – kiesett, összesen 121 ügy maradt a Programban. Ezek közül a tanulmány írásakor még 44 van folyamatban, túlnyomó részük bírósági szakban (olyanról is van tudomásunk, amelyben már megismételt elsőfokú eljárás zajlik), azaz 77 zárult le valamilyen módon. A lezárult ügyek kimenetelét az alábbi táblázat foglalja össze. (Tekintettel arra, hogy eredetileg az ügyek csak az elsőfokú eljárás lezárulásáig maradtak volna a Programban, azokat az ügyeket is ide soroljuk, amelyekben elsőfokú ítélet született, bár a szabályok módosítása folytán a közreműködő ügyvédek a másodfokú eljárásban is elláthatják a terhelt védelmét a Program keretein belül.)

2. Tábla: A Programban vitt ügyek állása 2007. június 12-én

<i>MHB Ügyszám</i>	<i>Kötelező védelem oka</i>	<i>Bűncselekmény</i>	<i>Eredmény</i>
0901/01	fiatalkorú	2. rb. hivatali vesztegetés	megrovás (jogerős)
0901/04	kóros elmeállapotú	rongálás vétsége	megrovás
0902/01	fogvatartott	rablás	felfüggesztett szabadságvesztés (jogerős)
0903/08	fiatalkorú	megrontás	nyomozás megszüntetve magánindítvány hiánya miatt
0907/01	fogvatartott	lopás vétsége	felmentve, mert a cselekmény szabálysértés
0909/01	magyar nyelvet nem beszéli	közfeladatot ellátó személy elleni erőszak	tárgyalás mellőzése: pénzbüntetés (jogerős)
0911/03	fogvatartott	súlyos testi sértés	1 év 3 hónap börtön és 2 év közügyektől eltiltás
0911/05	magyar nyelvet nem beszéli	kábítószerrel visszaélés vétsége és közokirat-hamisítás	eljárás felfüggesztése
0911/06	magyar nyelvet nem beszéli	kábítószerrel visszaélés vétsége és közokirat-hamisítás	eljárás felfüggesztése
0916/01	fiatalkorú	tiltott pornográf felvétellel visszaélés	ügyészi megrovás
0923/01	fiatalkorú	lopás büntette	1 év 8 hónap próbára bocsátás (jogerős)
1002/03	fogvatartott	rablás	5 év fegyház és 5 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1003/01	magyar nyelvet nem beszéli	orgazdaság	az eljárást bizonyíthatóság hiányában nyomozati szakban megszüntették
1005/01	fogvatartott	közveszélyokozás	kényszergyógykezelés
1006/02	fiatalkorú	lopás vétsége	az eljárást bizonyíthatóság hiányában ügyészi szakban megszüntették
1009/03	fiatalkorú	hamis vád és közokirat-hamisítás büntette, valamint okirattal visszaélés vétsége	7 hónap fiatalkorúak fogháza 2 évre felfüggesztve

<i>MHB Ügyszám</i>	<i>Kötelező védelem oka</i>	<i>Bűncselekmény</i>	<i>Eredmény</i>
1010/01	fogvatartott	6 rb. rablás és 2 rb. közokirattal visszaélés	4 év 6 hónap börtön és 5 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1012/01	magyar nyelvet nem beszéli	gépjármű önkényes elvételének kísérlete	pénzbüntetés első fokon, másodfokon hatályon kívül helyezés, majd a megismételt eljárás felfüggesztése
1013/05	fogvatartott	súlyos testi sértés büntette és 3 rb. garázdaság vétsége	2 év 8 hónap fegyház és 3 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1021/01	fogvatartott	emberölés	10 év fegyház és 10 év kiutasítás (jogerős)
1023/01	fogvatartott	életveszélyt okozó testi sértés kísérlete	felfüggesztett szabadságvesztés
1024/01	fiatalkorú	közokirat-hamisítás	megrovás
1026/03	fogvatartott	lopás büntette	1 év 6 hónap börtön
1030/02	fiatalkorú	életveszélyt okozó testi sértés	1 év 6 hónap fogház 3 évre felfüggesztve (jogerős)
1102/01	fiatalkorú	lopás vétsége	ügyési megrovás
1102/02	fiatalkorú	lopás vétsége és rablás	6 hónap fiatalkorúak fogháza (jogerős)
1102/03	fiatalkorú	lopás vétsége és okirattal visszaélés vétsége	nyomozati szakban bizonyítottság hiányában megszűnt az eljárás
1104/01	magyar nyelvet nem beszéli	garázdaság	megrovás
1104/02	magyar nyelvet nem beszéli	garázdaság	megrovás
1105/01	fogvatartott	lopás büntette	Első fokú ítélet: 3 év 6 hónap börtön és 4 év közügyektől eltiltás
1106/01	fogvatartott	közveszélyokozás	a terhelt halála miatt megszűnt az eljárás
1107/01	fiatalkorú	lopás vétsége	megrovás
1108/01	fogvatartott	beutazási és tartózkodási tilalom megsértése	6 hónap fogház 1 évre felfüggesztve (jogerős)

<i>MHB Ügyszám</i>	<i>Kötelező védelem oka</i>	<i>Bűncselekmény</i>	<i>Eredmény</i>
1111/03	magyar nyelvet nem beszéli	súlyos testi sértés	megszüntette „ismeretlen tettes általi elkövetés” miatt
1113/01	fiatalkorú	jármű önkényes elvétele	tárgyalás mellőzése: 1 év 3 hónap próbára bocsátás, pártfogó felügyelet (jogerős)
1113/03	személyes költés- mentesség	önbíráskodás kísérlete, súlyos testi sértés kísérlete, 2 rb. közokirattal visszaélés és 3 rb. rongálás	1 év 6 hónap börtön és 2 év közügyektől eltiltás
1115/01	fogvatartott	rablás	2 év 6 hónap börtön és 3 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1116/03	fogvatartott	rablás	4 év börtön és 4 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1116/04	fiatalkorú	1 rb. zsarolás kísérlete, kerítés	11 hónap fiatalkorúak fogháza, 3 év próbaidőre felfüggesztve
1118/01	fogvatartott	rablás, súlyos testi sértés, 2. rb. garázdaság, 4 rb. lopás, 4. rb. közokirattal visszaélés	5 év börtön és 5 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1118/02	magyar nyelvet nem beszéli	lopás vétsége	megrovás
1122/03	fogvatartott	rablás	3 év 6 hónap börtön és 4 év közügyektől eltiltás
1123/01	fiatalkorú	garázdaság	6 hónap fiatalkorúak fogháza 1 év próbaidőre felfüggesztve, pártfogó felügyelet (jogerős)
1123/03	fogvatartott	lopás, okirattal visszaélés	ügyészi szakban megszüntette
1125/01	fogvatartott	rablás	2 év 2 hónap börtön és 2 év közügyektől eltiltás
1127/01	magyar nyelvet nem beszéli	rongálás	megrovás
1128/01	fogvatartott	rablás	6 év börtön és 6 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1129/02	fiatalkorú	lopás vétsége	ügyészi megrovás
1201/03	fiatalkorú	lopás vétsége	próbára bocsátás

<i>MHB Ügyszám</i>	<i>Kötelező védelem oka</i>	<i>Bűncselekmény</i>	<i>Eredmény</i>
1201/04	magyar nyelvet nem beszéli	közokirat hamisítás	megrovás
1206/02	fogvatartott	megrontás	3 év 6 hónap börtön, 5 év közügyektől eltiltás és kényszergyógyítás, szülői felügyeletől eltiltás (jogerős)
1206/04	fogvatartott	rablás	felmentve jogerősen első fokon.
1207/01	fogvatartott és magyar nyelvet nem beszéli	lopás vétsége	bíróság elé állítás: 10 hónap fogház és 3 év kiutasítás (jogerős)
1209/01	fogvatartott	csalás	ügyési szakban megszüntetve
1209/02	fogvatartott	rablás	kifosztás miatt 1 év 10 hónap börtön és 3 év közügyektől eltiltás (jogerős)
1211/01	fogvatartott	életveszélyt okozó testi sértés	nyomozás megszüntetve, mert nem bizonyítható bűncselekmény elkövetése
1214/01	magyar nyelvet nem beszéli	lopás vétsége	10 hónap fogház 1 évre felfüggesztve és 2 év kiutasítás (jogerős)
1218/02	fiatalkorú	lopás vétsége	megrovás
1219/02	fogvatartott	súlyos testi sértés	felfüggesztett szabadságvesztés
1222/02	fiatalkorú	lopás	megrovás
1222/03	fiatalkorú	lopás	megrovás
0104/01	fiatalkorú	rablás	1 év 2 hónap szabadságvesztés 3 év próbaidőre felfüggesztve
0105/02	fogvatartott és kóros elmeállapotú	garázdaság	eljárást megszüntették, mert a terhelt nem volt beszámítható
0106/01	fogvatartott	beutazási és tartózkodási tilalom megsértése	5 év kiutasítás
0107/02	fogvatartott	lopás büntette	eljárás megszűnt nyomozati szakban, mert nem volt megállapítható, hogy a gyanúsítottak követték el a bűncselekményt

<i>MHB Ügyszám</i>	<i>Kötelező védelem oka</i>	<i>Bűncselekmény</i>	<i>Eredmény</i>
0112/01	fogvatartott és magyar nyelvet nem beszél	közokirat-hamisítás valamint beutazási és tartózkodási tilalom megsértése	bíróság elé állítás: kiutasítás és felfüggesztett szabadságvesztés
0112/02	fiatalkorú	közokirat-hamisítás	35 nap közérdekű munka (jogerős)
0115/04	fiatalkorú	lopás büntette	10 hónap fiatalkorúak fogháza (jogerős)
0116/01	fogvatartott	lopás büntette	1 év 2 hónap börtön és 2 év közügyektől eltiltás
0118/01	fiatalkorú	garázdaság	próbára bocsátás
0118/02	fiatalkorú	garázdaság	próbára bocsátás
0120/01	fogvatartott	lopás	1 év 4 hónap börtön halmazati büntetés, 2 év közügyektől eltiltás (egy vádpont alól felmentve)
0120/02	fogvatartott	lopás	1 év 4 hónap börtön halmazati büntetés, 2 év közügyektől eltiltás (egy vádpont alól felmentve) (jogerős)
0126/01	fiatalkorú	lopás vétsége	az ügy megszűnt, mert a cselekményt szabálysértéssé minősítették
0129/01	fogvatartott	visszaélés kábítószerrel	3 év 6 hónap börtön és 4 év közügyektől eltiltás
0130/01	fiatalkorú	orgazdaság	nyomozati szakban megszüntetve
0130/02	fogvatartott	orgazdaság	1 év 2 hónap börtön és 1 év közügyektől eltiltás (jogerős)

4. A Program hozadékai

4.1. A kirendelt védői rendszer strukturális problémáinak bizonyítékai

Bár a Program a kirendelt védői rendszer reformjának előkészítését szolgálja, és célja éppen egy olyan rendszer tesztelése, amely a kirendelt védői rendszertől a legtöbb tekintetben eltér, működése során az MHB olyan tapasztalatokat is szerzett, amelyek igazolják az 1.3. alatt vázolt strukturális problémák fennállását.

A kirendelési funkció nyomozó hatóságtól való függetlenítésének szükségességét látszik alátámasztani az a beszélgetés, amelyet a Program keretében Budapestre érkező, a holland segítségnyújtási rendszer szakembereiből álló küldöttség folytatott a Programban részt vevő öt budapesti rendőri szerv képviselőivel 2005 februárjában. A rendőri vezetők megerősítették, hogy míg a kirendelt védők az esetek nagy részében (az egyik osztályvezető szerint 90–95 százalékában) nem jelennek meg az eljárási cselekményeken, addig az MHB ügyvédei minden esetben részt vettek az első kihallgatáson. A holland küldöttség azon kérdésére, hogy ennek fényében jónak tartják-e a kezdeményezést, az egyik rendőri vezető kertelés nélkül azt válaszolta, hogy ezt a gyanúsítottaktól kell megkérdezni, mert az ügyvédi jelenlét elsősorban nekik jó.

Ugyanez derül ki az 1.2 alatt már hivatkozott ORFK vizsgálatból, amely sajátos ellentmondást tartalmaz. Noha – a fent ismertetettek szerint – a felmérés azt bizonyította, hogy országosan jóval magasabb azoknak az ügyeknek a száma, ahol a fogva tartott terhelt védője nem jelenik meg a gyanúsított első kihallgatásán (Budapesten és Komárom-Esztergom megyében ennek mértéke egészen szélsőséges: 7,45 és 4,54%), a vizsgálatban megkérdezett rendőri szervek véleménye „szinte egységes [...] abban a kérdésben, hogy a védőkirendelés jelenlegi, több évtizedes rendszere megfelelő, változtatásra nincs szükség. A többség véleménye szerint, ha

a kirendelt védő kiválasztását más szervezet végezné, az szükségképpen bonyolítaná az ügymenetet, növelné az adminisztrációs terheket és rontaná az időszerűséget és mindez a védelem jogának érvényesülése ellen ható folyamatokhoz vezetne. [...] Az általános álláspont szerint a rendőrségtől független szerv bevonását a kiválasztásba [...] semmi sem indokolja.”⁵⁸

A kérdés egy másik aspektusára világít rá a következő tapasztalat. A Program ügyfelvételi szakaszának első napján egy igen feldúlt ügyvéd kereste fel az MHB irodáját. Kiderült, hogy praxisa – jó néhány kollégájáéval együtt – azon alapul, hogy a VI–VII. kerületi kapitányság nyomozói rendszeresen őket rendelik ki, amikor erre szükség van, sőt az is előfordul, hogy este bemennek a kapitányságra és ott várnak, mert a kapitányság illetékességi területéből fakadóan szinte mindig szükségessé válik, hogy kirendelt védői feladatokat lássanak el. A Program keretében azonban ha kirendelés szükségessége merült fel, akkor az eljáró rendőrnek a Bizottság diszpécser-szolgálatát kellett értesítenie, és ez biztosított ügyvédet a rászoruló terhelteknek, ami azt jelentette, hogy az ügyfelvételi időszak alatt a kapitányság és a jól bevált ügyvédi kör együttműködését fel kellett függeszteni.

Amikor az MHB munkatársa felvetette, hogy a Bizottság nyílt pályázaton kereste a programban részt venni kívánó ügyvédeket, tehát ő is jelentkezhetett volna, az ügyvéd azt felelte, hogy látta a felhívást a Pesti Ügyvédben, de eszébe sem jutott pályázni, mivel kiválóan megél a kirendelésekből.

Ez az eset a nyomozó hatóság általi kirendelés újabb diszfunkcionális hatására hívja fel a figyelmet, a jelenlegi rendszerben ugyanis a praxisát főleg kirendelésekre alapozó ügyvéd anyagilag függővé válhat a nyomozó hatóság kirendelésekről döntő tagjától, ami újfent nem a hatékony védelem irányába mutat. Márpedig az ORFK vizsgálat tanulsága szerint „a fővárosban tizenkét kerületi kapitányság rendszeresen ugyanazokat az ügyvédeket rendeli ki, akik jobbára önálló irodát már nem fenntartó nyugdíjas ügyvédek. Előnyük, hogy a nap bármely szakában elérhetők és vállalják is a kirendelést. Jellemző még a pályakezdő, fiatal jogászok jelentkezése, akik praxisuk megalapozása, illetőleg a gyakorlatszerzés érdekében jelentkeznek kirendelt védői feladatokra. Bács-Kiskun megyében néhány ügyvédről elmondható, hogy rendőri szervhez »települt«, praxisát a kirendelésekből tartja fenn, de ez nem jellemző. Komáromban a helyzet bár nem egységes, de vannak olyan ügyvédek, akik elsősorban kirendelésre alapozzák praxisukat.”⁵⁹ Sajátos ellentmondás fedezhető fel

⁵⁸ Fegyveregyenlőség, 40. o.

az ORFK vizsgálatnak a kirendelt védők megjelenési hajlandóságával kapcsolatos eredménye (emlékeztetőül: a 23 területi nyomozó hatóság közül 14-ben 50% alatti a kirendelt védő részvétele a fogvatartott gyanúsított első kihallgatásán) és a megkérdezett szervek által megfogalmazott általános vélemény között, miszerint „a nyomozó hatóságok azokat az ügyvédekét részesítik előnyben a kirendeléseknél, akikre mindig, mindenkor bizton számíthatnak a kirendelés elvállalásában és a megjelenésben.”⁶⁰

A Zárókonferencián dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője elmondta: mint az ügyek bírák közötti elosztásáért felelős szakmai vezető, látja, hogy bizonyos nyomozó hatóságok szinte mindig ugyanazt az egy védőt rendelik ki, aki ráadásul nagyon passzív, érdemi indítványt gyakorlatilag soha nem tesz, noha – mivel első fokon megyei bíróság hatáskörébe tartozó ügyekről van szó – ezek az eljárások súlyos bűncselekmények miatt folynak.

A kirendelt védői inaktivitásra és a minőségbiztosítás hiányára mutat rá az a válasz, amelyet a VIII. kerületi kapitányság kapcsolattartója a rendőri kérdőívre adott: „Több esetben tapasztaltunk eltérést a Programban részt vevő védők és a kirendelt védők eljárása, aktivitása, illetve szakmai felkészültsége között. Tapasztalataink szerint előfordult, hogy a korábban kirendeléseket vállaló és kissé inaktív ügyvéd, a Programba kerülésével aktívvá vált.”

Az ügyvédi kérdőívre adott válaszokból is sejthető, hogy nem minden esetben azonos az aktivitás szintje a kirendeléses és a Program-beli ügyekben. Ugyan a kérdésre válaszoló 21 ügyvéd közül 18 (86%) érezte úgy, hogy a Program keretében sem dolgozik másként, mint kirendelt védőként, és sokan külön kiemelték, hogy egyébként sem tesznek különbséget kirendeléses és meghatalmazott ügyeik között, ketten mégis azt válaszolták, hogy a Program keretében hatékonyabban munkavégzésre van lehetőségük, mint a kirendelések során.

„A kirendelt védői rendszerhez képest a Program keretében hatékonyabb védői munkát végzek, az ügyben jobban fel lehet készülni az 1./ pontban említett okok miatt [iratbetekintés, beadványkészítés elszámolhatósága]”.

„A program keretében ellátott ügyekben a védő munkája nem is hasonlít a kirendelt védő tevékenységéhez. Az eljáró ügyvéd a nyomozati cselekményeken pontosan részt vesz, aktív.”

⁵⁹ Fegyveregyenlőség, 39. o.

⁶⁰ Fegyveregyenlőség, 39. o.

A Program a költségvetési funkcióval kapcsolatban is hozott érdekes tapasztalatokat. E funkció széttagoltságából adódik, hogy a kirendelt védői rendszer szereplői néha maguk sem tudják pontosan, melyik szervtől mennyi jár a kirendelt védőnek. A Program keretében 2004 szeptemberében a VI–VII. kerületi kapitányságtól értesítés érkezett a diszpécserszolgálathoz, hogy éjfélkor kihallgatnak egy angol állampolgárságú, magyarul nem beszélő terheltet. Az értesítésre megjelent a programban részt vevő ügyvéd, akit – mivel számottevő jövedelme miatt a terhelte a programba nem volt felvehető – a nyomozó hatóság kirendelt. Az eljárási cselekmény végeztével az ügyvéd kirendelt védői díját a hatóság óránként 1.300,- Ft + Áfa-ban állapította meg, noha ez az összeg nem felelt meg sem a hatályos jogszabályok előírásainak, amelyek szerint a védőt megkezdett óránként a rendőrség által megállapított díj több mint duplája, 3.000,- Ft + Áfa-illaette volna meg. (Egyébként a korábban hatályban volt jogszabályok sem tartalmaztak soha ilyen összeget, nem világos tehát, hogy miért pont ennyit állapított meg a hatóság.)

Az ügyvéd figyelmeztette a díjjegyzéket kiállító nyomozót, de az közölte, hogy az óradíj megállapítása kapitányi utasításon alapul. Tekintve, hogy ekkor már hajnalodott, az ügyvéd úgy döntött, nem próbálja a helyszínen meggyőzni a nyomozót, de az esetet, mint általános jellegű problémát jelezte a Bizottságnak, amely 2004 novemberének elején levélben fordult a program illetékes VI–VII. kerületi kapcsolattartójához az egyedi jogsértés és az esetleges jogsértő gyakorlat orvoslása érdekében. Válasz mind a mai napig nem érkezett.

A Program tapasztalatait e téren maximálisan megerősítették az ORFK vizsgálat eredményei. „Általánosságban elmondható, hogy a hatóságok túlnyomó többsége betartja a vonatkozó előírásokat, a kirendelt védő óradíját a szabályoknak megfelelően szerepelteti a díjjegyzéken és határozattal állapítja meg. Fejér megye ugyanakkor azt írja: »A nyomozási cselekményeken megjelent védők 2.000,- Ft. és 3.000,- Ft. nettó óradíjakat számoltak fel.« Sajátosan értelmezik a jogszabályi rendelkezéseket Komárom megyében is: »A kirendelt védők számára az első óráért 3.000,- Ft., minden további óráért 1.500,- Ft.+Áfa díj került elszámolásra«. [...] A Szekszárdi Rendőrkapitányság az óradíjra vonatkozó kérdésre azt a választ adta, hogy »1.000- és 9.000,- Ft. közötti összegek.« Az Autópálya Rendőrség ugyannerre a kérdésre az közölte: »Változó, átlagosan 3–4.000,- Ft.«. A felsorolt példák közül látható, néhol tapasztalhatók hiányosságok ezen a területen.”⁶¹

⁶¹ Fegyveregyenlőség, 38. o.

4.2. A Program egyéb eredményei

A Program – sajátos „mellékhatásként” – a büntetőeljárás rendszer olyan problémáit is felszínre hozta, amelyek a kirendelt védői rendszer strukturális következetlenségeihez csak áttételesen kapcsolódnak. Ezek közül a legfontosabbnak az tekinthető, hogy a Programnak köszönhetően fény derült egy a rendőrség kirendelési gyakorlatával kapcsolatos, és a védelemhez való jog szempontjából rendkívül fontos jogértelmezési problémára is. A programban részt vevő ügyvédek néhány nappal az ügyfelvételi időszak megkezdése után jelezték, hogy bár a Bizottságnak a BRFK-val kötött együttműködési megállapodása kimondja: a rendőri szerv törekszik arra, hogy a diszpécserszolgálat értesítése az első kihallgatást legalább három órával megelőzően megtörténjen, többször előfordul, hogy a nyomozó hatóság az előállítás nyolc órája alatt kihallgatja a gyanúsítottat, ezt követően őrizetbe veszi, és csak az őrizetbe vétel után foganatosított, folytatólagos gyanúsított kihallgatásról értesíti a diszpécserszolgálatot, amely ezért csak akkorra tud a terheltnek védőt biztosítani, amikor a kihallgatás érdemi része már lezajlott.

Azt gondolván, hogy félreértésről van szó, felvettük a kapcsolatot az érintett kapitányság illetékesével, aki arról tájékoztatott, hogy a rendőri szerv értelmezésében az előállított, majd az előállítás ideje alatt meggyanúsított és kihallgatott terhelt nem minősül fogva tartottnak, így esetében a védelem nem kötelező, ezért nem is tartozik a Program hatálya alá, csak akkortól kezdve, amikor őrizetbe veszik, amire viszont csak a kihallgatást követően kerül sor.

A probléma lényege a következő: bár a Be. 46. § b) pontja alapján a védelem kötelező, ha a terheltet fogva tartják, a Be. nem definiálja, milyen szabadságkorlátozás tekintendő fogvatartásnak. Az előállítást a Be. nem, csupán a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (rendőrségi törvény) szabályozza, amely kimondja, hogy legfeljebb 8, kivételes esetben pedig 12 órára előállítható, aki bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható.⁶² Noha a rendőrségi törvény szerint fogvatartott az, akit törvény, illetőleg törvény alapján kiadott hatósági határozat alapján a szabad mozgáshoz és tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogában korlátoznak (őrizetbe vett, előzetesen letartóztatott, közbiztonsági őrizetben lévő, elfogott és előállított, elővezetett),⁶³ a kötelező védelemmel kapcsolatban a rendőrség álláspontja az

⁶² 33. §.

⁶³ 97. § (1) h).

volt, hogy a rendőrségi törvény szóhasználata nem alkalmazható a Be.-re, mivel az csak a (bűnügyi) őrizetről rendelkezik, előállítást nem ismer. Következésképpen az előállított nem tekinthető fogvatartottnak, így neki, amíg az őrizetbe vételét el nem rendelik, kirendelt védő sem jár.

Az MHB ezt az értelmezést nem találta kielégítőnek a következő okból. A Be. 126. § (5) bekezdés egyértelművé teszi, hogy az előállítás is fogvatartásnak minősül, amikor kimondja, hogy a terheltnek az őrizetbe vétel elrendelését megelőző hatósági fogvatartását (így az előállítást is) az őrizet tartamába be kell számítani. Ebből következően az előállított személy fogva lévőnek minősül, így amennyiben eljárás indul ellene, esetében kötelező a védő kirendelése.

Ezen túlmenően a rendőrség értelmezése kiüresíti a Be. 48. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezést is, amely kimondja, hogy amennyiben a terheltet fogva tartják, a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig kell kirendelni. Amikor erre a szabályra hivatkoztunk, az érintett kapitányság illetékese úgy reagált, hogy ez a kitétel az őrizetbe vételt követő első kihallgatásra vonatkozik.

Ez amellett, hogy logikailag nehezen tartható, egyben rendkívül veszélyes értelmezés is, hiszen ha például az előállított személy még az őrizetbe vétele előtt foganatosított kihallgatásán feltáró jellegű, beismerő vallomást tesz (és mégis őrizetbe veszik), adott esetben az őrizetbe vételt követően további kihallgatására nincs is szükség, és a nyomozást úgy zárják le, hogy (az őrizetbe vétel után) kirendelt védőnek esélye sincs a terhelt kihallgatásán részt venni, így a 48. §-ban foglalt szabály még elvileg, formálisan sem érvényesülhet.

Fenti gondolatmenet alapján a Legfőbb Ügyészségtől kértünk állásfoglalást a kérdésben. A Legfőbb Ügyészség alapvetően a Bizottságnak adott igazat, és egy körlevélben felhívta a megyei főügyészek figyelmét a törvényes gyakorlat szorgalmazására és ellenőrzésére, azonban értelmezése további problémákat vetett fel. A Legfőbb Ügyészség gondolatmenete szerint abban az esetben, ha az előállítást őrizetbe vétel követi, akkor az előállítás időtartamát az őrizet időtartamába be kell számítani, ami viszont azt jelenti, hogy az előállítás időtartama is a Be. szerinti őrizetnek számít, s emiatt a védő részvétele a büntetőeljárásban már ennek időtartama alatt is kötelező. Ezt tartalmazza egyébként a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről már korábban kiadott Emlékeztető⁶⁴ is, amelynek 43. pontja szerint „amennyiben az Rtv. [rendőrségi törvény] alapján történt előállítást az őrizetbe vétel nyomban követi – tehát

⁶⁴ Legfőbb Ügyészség Ig. 770/2003. számú intézkedése.

amikor az előállítás ideje része az őrizet időtartamának –, a védelem az előállítás kezdetétől kötelező.”

Ez a megoldás azonban nem rendezi megnyugtatóan a kérdést, hiszen elképzelhető, hogy az első kihallgatást megelőzően a nyomozó még nem tudja biztosan, őrizetbe kell-e majd venni a gyanúsítottat. Amennyiben védő kirendelése nélkül kihallgatja, majd a kihallgatás eredménye alapján őrizetbe veszi, akkor visszamenőleg törvénysértővé teszi a kihallgatást, és ezáltal bizonyítékként felhasználhatatlanná teszi a terhelti vallomást. Ha ugyanakkor a kihallgatás során szerzett információk alapján őrizetbe vételnek volna helye, akkor e fenti megfontolás alapján nem tekinthet el a szükséges intézkedés megtételétől.

Amikor egy másik konkrét ügy kapcsán felhívtuk a Legfőbb Ügyészség figyelmét az értelmezésben rejlő ellentmondásra, a következő választ kaptuk: „a Be. 126. § (5) bekezdésben foglalt rendelkezés folytán az őrizetbe vételt megelőző hatósági fogvatartást az őrizet tartamába be kell számítani. Ebből a szabályból következtettünk arra, hogy az őrizet megelőző hatósági fogvatartás része az őrizetnek, ami [...] kötelezővé teszi a védő részvételét az eljárásban. Kétségtelen, hogy az előbbi okfejtésből nem következik szükségszerűen az, hogy ha az előállítást nem követi őrizet, az előállítást ne lehetne fogvatartásnak tekinteni, hiszen – ha rövid időre is – a terhelt a hatékony védekezés jogának érvényesülésében korlátozva van. Az ítélezési gyakorlatra vár a Be. 46. § a) [ma már a Be. időközben hatályba lépett módosításából következően b)] pontjában foglalt rendelkezés helyes értelmének kialakítása.”

A Legfőbb Ügyészség állásfoglalása alapján egyébként volt rá példa, hogy az első gyanúsított ki hallgatás megismétlését elrendelték a Program keretében. Az adott ügyben a VI–VII. kerületi kapitányságon gyanúsítottként hallgattak ki egy férfit november 22-én 19 óra 37 perckor, majd a kihallgatáson elhangzottak alapján 20.00 órakor őrizetbe vették. Az MHB diszpécser szolgálatát csak 22 óra 07 perckor értesítették. Az MHB ügyvédjének ellenvetése alapján a kapitányság bünyügyi osztályvezetője megállapította, hogy mivel a fogvatartott terhelt kihallgatását nem előzte meg védő kirendelése, a kihallgatásra a Be. sérelmével került sor, ezért az ellenvetésnek helyt adva, elrendelte a gyanúsított ismételt kihallgatását.

A „fogvatartás” fogalmába tartozó szabadságkorlátozási formák problémájára a már idézett ORFK vizsgálat is kitér. A vizsgálat eredményei igazolják, hogy ebben a kérdésben nem mondható egységesnek a magyar rendőri gyakorlat. „A BRFK szerveinél például »azokban az esetekben, amikor az előállítást, illetve az azonnali nyomozási cselekmények végrehajtását követően valószínűsíthető volt, hogy az előállított őrizetbe vételére kerül sor, az első kihallgatást megelőzően intézkedtek a védő kirende-

lésére.« Lényegében ugyanerről számolt be Baranya, Bács, Békés, Borsod, Csongrád, Győr, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs, Veszprém egyes kapitányságait illetően, továbbá Zala megye és az Autópálya Rendőrség.

Ezzel ellentétes a gyakorlat azonban Komárom megyében, ahol az előállítás ideje alatt megtörténik a gyanúsított kihallgatás, ezt követően döntenek az őrizetbe vétel felől, és ekkor rendelik ki a védőt is. Előállításkori védőkirendelést csak akkor alkalmaznak, ha a bűncselekményre a törvény ötévi, vagy annál súlyosabb szabadságvesztés büntetést rendel.”⁶⁵

Más eljárási rendet követ Vas és Békés megye. Vas megyében „az első kihallgatást megelőzően megtörténik a védő kirendelése és értesítése, s azokban az esetekben, amelyekben a kihallgatás után szükséges az őrizetbe vétel elrendelése, de előtte nem történt meg a védő kirendelése és értesítése, úgy ezeket a kihallgatásokat a védő kirendelését követően meg kell ismételni”.⁶⁶ Békés megyében azt a gyakorlatot követik, hogy „amennyiben a gyanúsított kihallgatását követően merül fel az őrizetbe vétel szükségessége és nem történt védőkirendelés, az őrizetbe vételt követő 24 órán belül, a védő kirendelését és értesítését követően ismételtén megtörténik a gyanúsított kihallgatása.”⁶⁷

Létezik egy negyedik típusú gyakorlat is, amelyet a Nemzeti Nyomozó Iroda alakított ki: „ha előállítás során történik a gyanúsított kihallgatása, akkor védő kirendelésére nem kerül sor, mivel a jogszabály ezt nem teszi kötelezővé. Abban az esetben, ha a kihallgatás során kerülnek olyan adatok a birtokunkba, ami alapján az őrizetbe vétel szükséges, a gyakorlat az, hogy a kihallgatási jegyzőkönyvet lezárjuk. Ezt követően a terheltet őrizetbe vesszük, és részére védőt rendelünk ki. A védő kirendelése és értesítése után a folytatólagos gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv felvételére kerül sor, melyen a védő részvétele kötelező.”⁶⁸

A tanulmány szerzői ezt tekintik követendőnek, ez azonban éppen azt a garanciális elemet iktatja ki a rendszerből, amelynek a biztosítását a védő kirendelését a kihallgatás előtt kötelezővé tevő Be. rendelkezés célozza. Az előállítás alatt tett nyilatkozat után már bizonyosan nincs olyan helyzetben a terhelt, mintha vallomástételében védő segítette volna.

⁶⁵ Fegyveregyenlőség, 33. o.

⁶⁶ Fegyveregyenlőség, 34. o.

⁶⁷ Fegyveregyenlőség, 34. o.

⁶⁸ Fegyveregyenlőség, 33. o.

A problémát a Program lezárása után hatályba lépő és a Program eredményeit is figyelembe vevő jogszabálmódosítás oldja meg. A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 4. §-a 2007. július elsejei hatállyal új bekezdéssel egészül ki, amely szerint a rendőrségi törvény „alapján elfogott és előállított személyt az elfogás, illetve az előállítás kezdetétől megilleti a védelemhez való jog.” A rendelet 6. §-a is módosul. Eszerint „a fogvatartás elrendelését követően – a 4. § (4) bekezdése esetén az elfogástól, illetőleg az előállítástól kezdődően – a gyanúsított első kihallgatása előtt biztosítani kell, hogy védőt hatalmazhasson meg.”

5. A Program tapasztalatainak értékelése

Amint arra fent utaltunk, annak érdekében, hogy valamennyi szereplő számára lehetőséget biztosítsunk véleményének megfogalmazására, kérdőíveket küldtünk a közreműködő ügyvédeknek, rendőri szervezeteknek és a programban védett terhelteknek is. Az alábbiakban ezek eredményeit, a 2006. április 20-án az Igazságügyi Minisztériumban tartott szakmai vita (továbbiakban: Szakmai vita) és a Zárókonferencia legfontosabb megállapításait, valamint az MHB saját következtetéseit ismertetjük. Az értékelés során a Programot elsősorban abból a szempontból vizsgáltuk, hogy országos megvalósítása esetén milyen nehézségek merülhetnek fel, és ezeknek milyen megoldásai kínálkoznak.

5.1. Válaszok az ügyvédi kérdőívre

Az ügyvédek véleményére vonatkozó kérdőívet a programban részt vevő kollégák közül 27-en küldték vissza. Az alábbiakban az ő legfontosabb megállapításait igyekszünk összefoglalni oly módon, hogy a válaszokból helyenként szó szerint idézünk. A kérdéseket dőlt betűvel szedtük.

1. *Milyen előnyei vannak megítélése szerint a Programnak a kirendelt védői rendszerhez képest?*

A 27 válaszadó közül 24-en (88%) gondolták úgy, hogy a programnak vannak bizonyos előnyei a kirendelt védői rendszerhez képest. Két kolléga nem tapasztalt

ilyen előnyöket, egy válaszadó pedig azon a véleményen volt, hogy az idő rövidegére tekintettel nem lehet e kérdésre érvényes választ adni.

A program előnyeit a válaszadók több irányban látták megvalósulni. A legtöbben a védő nyomozati jelenlétének biztosítását emelték ki.

„[A]z ügyeleti rendszer a gyakorlatban is megteremtette annak lehetőségét, hogy minimálisra csökkenjen azon időtartam, melyet a terhelt védő nélkül kénytelen eltölteni.”

„A program [...] olyan egységet képezett (diszpécseri szolgálat stb.), amely hatékonyan biztosította az azonnali, illetőleg az egy-két órán belüli védelem lehetőségét.”

„[A] kirendeléssel szemben itt minden ügyben az eljárási cselekményeknél jelen van a védő. Jelentős különbséget ugyanakkor a gyakorlati életben nem látok.”

[A] védő mindvégig ténylegesen jelen van minden eljárási cselekménynél, ami nyilvánvaló garancia a terhelt számára.”

„Egyetlen előnye a nyomozati szakban az, hogy addig nem történik meg az első kihallgatás, amíg az ügyvéd meg nem érkezik.”

„A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program előnyeként az alábbiakat emelném ki: [...] Az ügyvédi jelenlét [...] tényleges biztosítása valamennyi nyomozati, eljárási cselekménynél.”

„Legfontosabbnak azt tartom, hogy már az első kihallgatásról is értesítik a védőt, így lehetősége van részt venni azon. A kirendelés [...] sokszor csak az eljárás későbbi szakaszában történik meg. [...] A kirendelést ellátó kollégák sok esetben csak formálisan látják el a védelmet, csak akkor jelennek meg az eljárási cselekményen, amikor az kötelező. [...] Meggyőződésem, hogy a büntető ügyekben a nyomozási szakaszban a védő aktív részvétele legalább annyira fontos, mint a tárgyalási szakban. A program keretében eljárva vállaltuk a részvételt minden lehetséges eljárási cselekménynél, így hatékonyabb volt a védelem is.”

„A gyanúsított első kihallgatásánál a védő jelen van, mely adott esetben a büntetőeljárás kimenetelét megváltoztathatja.”

„Legfőbb előnyként jelentkezik az, hogy a terheltnek minden esetben és időpontban biztosított volt a megfelelő szaktudású védője. (Ismerjük az első kihallgatáson tett vallomás sokszor meghatározó jelentőségét a későbbi bírósági eljárásban.)”

„Álláspontom szerint a gyanúsított szempontjából van jelentősége annak, hogy a védő az első nyomozati cselekményhez megérkezik.”

„A programban részt vevő ügyvédek [...] kötelességüknek érzik, hogy [...] azonnal felvegyék a kapcsolatot az ügy előadójával és a gyanúsítottal, valamennyi kihallgatáson és tárgyaláson részt vegyenek és határozottan éljenek jogi lehetőségeikkel.”

Említették az előnyök között azt is, hogy nem a hatékony ügyvédi munkában ellenérdekelte nyomozó hatóság, hanem egy független szerv rendeli ki a védőt, ami megoldást jelenthet a terhelteknek a kirendelt védővel szembeni bizalmatlanságából fakadó problémákra is.

„A Program [...] kiküszöböl egy összeférhetetlenséget. [...] A gyanúsítottak valahogy összeférhetetlennek érzik, hogy egy és ugyanazon Hatóság munkálkodik azon, hogy az általuk elkövetett bűncselekmény bizonyítást nyerjen, és egyidejűleg ugyanaz választ, rendel ki tetszése szerint védőt is számukra. Ezt ellentmondásnak érzik.”

„A program előnyei között kell alapvetően említeni azt, hogy az eljáró hatóságtól függetlenül történik adott ügyben a védők kiválasztása, illetve kirendelése. Ezzel kiküszöbölhető az a szerintem nem kívánatos gyakorlat, hogy a nyomozó hatóságok olyan állandó védői gárdával dolgoznak, akik vagy nem is jelennek meg az eljárási cselekményeken, vagy ha megjelennek, úgy érdemi tevékenységet nem fejtenek ki [...]. Természetesen a jelenlegi rendszer azon az elven működik, hogy olyan védő kerüljön kirendelésre a nyomozás során, aki az eljárás egyébként legkritikusabb szakaszában érdemben »nem zavarja« a nyomozó hatóság munkáját. A program a rendszer ezen hibáján segít, hiszen a kirendelő »hatóság« és az eljáró hatóság elválik egymástól, így a védő érdekeltsége is más, mint a jelenlegi rendszerben. A rendőrségi kirendelés alapján eljáró ügyvédek számtalan esetben azért tanúsítanak közömbös magatartást az eljárás során, mert a kirendelő hatóság ezt várja el tőlük és csak így biztosított a továbbiakban is az, hogy újabb kirendeléseket kapjanak. A program által modellezett esetben a kirendelő és az eljáró szervek különbözősége már önmagában csökkenti a fenti veszélyt [...].

Természetesen ha a kirendelő szerv és az eljáró hatóság elválik egymástól, úgy ezzel alapvetően csökkenhet az a bizalmatlanság is, mely számtalan esetben fennáll a kirendelt védők felé a terheltek oldaláról. Hogyan is bízhatna meg egy fogvatartott, illetve súlyos bűncselekménnyel gyanúsított terhelte egy olyan ügyvédben, akit az a hatóság rendel ki számára, akinek a feladata adott esetben annak bizonyítása, hogy az adott személy bűncselekményt követett el. Ezt a bizalmatlanságot persze még erősítheti az is, ha a terhelte érzékeli, hogy a védő és az eljáró nyomozó között régebbi, esetleg bizalmas viszony áll fenn. Ezek pedig olyan súlyos problémák, melyeken változtatni kellene, amire a program alapvetően jó irányú választ adott.”

Néhányan a rendszer egységességéből, központi jellegéből adódó hatékonyságot emelték ki.

„A Program előnye, hogy előre meghatározott időpontokban és rendszerbe osztva működik az ügyeleti rendszer, ezért lehet előre számítani a kirendelésre. [...] Mindenképpen előnyt jelent tehát a nagyobb fokú szervezettség a Bizottság részéről.”

„A program másik előnye, hogy a diszpécserek közreműködésével az ügyvéd akadályoztatása esetén gyorsan tudnak másik ügyvédet biztosítani. [...] Amennyiben az »egy kéz« rendszere megvalósulhatna [...], a Program [...] tehermentesíthetné a Nyomozóhatóságokat és a Bíróságokat, mert nem az ő dolguk, hogy egyeztetést folytassanak le a sokszor el nem érhető ügyvédek között.”

„A megállapodás rákényszerítette a [...] rendőri szerveket, hogy a Be. előírásainak megfelelően minden esetben azonnal intézkedjenek. A fentieket a kirendelési ügyekben folytatott általános rendőri gyakorlatról [...] nem lehet mindig megállapítani. A rendőrség részéről nincsen semmiféle tervszerűség abban, hogy melyik rendőri szerv mikor melyik ügyvédet rendel ki. Senki sem koordinálja, nincsen semmiféle tervszerűség, kontroll és ellenőrzés, hogy kit rendelnek ki.”

Többen említették a védői munka nyomon követésének kedvező hatásait is. (A szakmai munka kontrolljának ellentmondásos kérdésére a 4. pontban még visszatérünk.)

„[A] Program előnye, hogy a programban részt vevő ügyvédek sokkal tisztességesebben, alaposabban látják el a munkájukat, mint a kirendelt védők.”

„A kirendelt védőkhöz képest mindenképpen többlet, hogy ebben a rendszerben a védő szükség szerint írásos beadványokat is csatol, ami a kirendelt védelem esetén ritka. A védők a beszámolási kötelezettség miatt felkészültebbek, a védelmi technika átgondoltabb [...]”

„A fő előnye a szakmai színvonal ellenőrzöttsége”

„A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program előnyeként az alábbiakat emelném ki: [...] A nagyobb szakmai felkészültség elvárása, ennek teljesítése”

Sokan vélték úgy, hogy a programban közreműködő ügyvédek a hatóságok és/vagy a terheltek jobban megbecsülték, mint a kirendelt védőket. Ennek lehetséges okaként elsősorban az ügyvédeknek a programban ellátott ügyek vonatkozásában fennálló eljárásjogi helyzetét (azaz a meghatalmazottként való eljárást) jelölték meg a válaszadók.

„[A] rendőrség talán a program keretében kirendelt védőt komolyabban veszi.”

„A program keretében az eljáró ügyvédek a meghatalmazott védőhöz hasonló tevékenységet végezhetnek, amelynek keretében eljárásuk sokkal felelősségteljesebb, magasabb színvonalú védői munkát feltételez, A programban résztvevő ügyvédek tekintélye magasabb, a nyomozást folytató szervek pedig visszafogottabbak.”

„Az [...] megállapítható, hogy a rendszerben résztvevő nyomozati szervek igyekeztek minden segítséget a védelemnek megadni.”

„A [...] kirendelt védői rendszerhez képest óriási előnye van a programnak, hiszen az ennek keretében eljáró ügyvédek meghatalmazotti státusban látják el a védencük védelmét, ami még jobban kötelezi őket arra, hogy a legjobb tudásuk szerint járjanak el.”

„Az előny a védett személy vonatkozásában, hogy a védő meghatalmazással jár el, ami a hatóság felé »komolyabbá« teszi a védő szerepét, ugyanakkor a védett személy is úgy érzi, hogy [...] nem csak egy kirendelt védője van. A védő szempontjából ugyanezek az ún. komolysági tényezők felmerülnek a hatósággal való munka kapcsán.”

Az előnyök utolsó csoportját a magasabb díjazásra, valamint a kirendelt védői díjazás rendszerében nem, de a program keretében megfizetett tevékenységekre vonatkozó megjegyzések képezik.

„A jobb javadalmazás odaadóbb munkát tesz lehetővé.”

„A kirendelt védői rendszerhez képest a Program keretében az ügyvéd nem csak a tárgyaláson vagy a rendőri kihallgatáson végzett munkájáért részesül díjazásban, hanem az ügyiratokba való betekintés idejéért, a beadványkészítésért is munkadíjban részesül, és megtérítik az ügyirat másolat illetékét, az utazási költséget, a postaköltséget. A program előnye az is, hogy a kirendelt védői óradíjnál magasabb az ügyvéd óradíja. Fentiek miatt a védő a program keretében hatékonyabb munkát tud végezni, mint a kirendelt védői rendszerben.”

„További előnye volt, hogy a programban résztvevő ügyvédek a reális anyagi megbecsülésük miatt ugyanolyan odafigyeléssel látták el a feladatukat, mint meghatalmazott védőként.”

„A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program előnyeként az alábbiakat emelném ki: [...] Az ügyfelekkel való kapcsolattartás az eljárási cselekményeken kívül is, ezen – esetlegesen ügyvédi irodában történő – megbeszélések konzultációk elszámolhatósága.”

„Egyetlen előnye van a kirendelt védői rendszerhez képest, hogy valamivel kedvezőbb a díjak összege.”

„Nyilván előny még a magasabb óradíj, az éjszakai utazási költség megtérítése.”

„[N]em elhanyagolhatóan a védő megbízási díja több, mint a kirendelt védői díj.”

„Természetesen előnye a programnak az is, hogy a jelenleginél magasabb összegű védői díjazást, illetve korrekt költségtérítést alkalmaz, hiszen ez is alapvető fontosságú szempont. Régi igazság, hogy akit jól fizetnek, attól alappal várható el magas minőségű szakmai munka. A díjazás mértéke azért is fontos kérdés, mert ha az megfelelő, úgy talán nem az lesz a védők részéről az alapvető törekvés, hogy minél több ügyben rendeljék ki, hanem talán a korrekt és magas szintű szakmai munkára is marad elég idő és energia.”

„A védői munkadíj magasabb mint a kirendelt védő díja.”

„Magasabb munkadíjat fizetnek.”

2. *Milyen hátrányai vannak megítélése szerint a Programnak a kirendelt védői rendszerhez képest?*
3. *Amennyiben Ön szerint vannak a Programnak hátrányai, milyen módon küszöbölne ki ezeket?*

A 27 válaszadó közül 19-en (70%) vélték úgy, hogy a Programnak vannak bizonyos hátrányai a kirendelt védői rendszerrel szemben. A kollégák által megjelölt problémák közül néhány a Program kísérleti jellegéből, annak pénzügyi és időbeli kereteiből adódik. Ezek rövid felsorolása után csak azokkal a hátrányokkal (és kiküszöbölésük lehetséges megoldásaival) kapcsolatban ismertetjük részletesebben az ügyvédi véleményeket, amelyek egy, a programban tesztelthez hasonló rendszer esetleges országos szintű bevezetése esetén is felmerülhetnek.

Többen említették azt a Program időbeli korlátozottságából következő problémát, hogy a másodfokú eljárásra nem terjed ki a program keretében felvehető megbízási hatálya. A Program kísérleti jellegéből fakad az is, hogy ismertsége mind a terheltek, mind a bíróságok körében alacsony. Amennyiben egy, a Programhoz hasonló rendszer váltaná fel a kirendelt védői intézményt, ez értelemszerűen a büntetőeljárási jogszabályok módosítását tenné szükségessé, amely esetben mind a hatóságok, mind az ügyfelek számára világos lenne a védő kiválasztásának mechanizmusa. Ez természetesen a terheltek az első kihallgatást megelőző, hosszadalmas tájékoztatását is szükségteenné tenné.

Azt a sokak által nehézkesnek tartott megoldást, hogy a terheltek rászorultságának felmérése az ügyvédek feladata volt, szintén a Program kísérleti jellege tette szükségessé. A magyar büntetőeljárás hagyományai a kirendelt védő által nyújtott jogi segítséget nem a terhelt anyagi helyzetéhez, hanem egyéb sajátos adottságaihoz (fiatalkor, kóros elmeállapot, fogva tartás, az általa elkövetett cselekmény büntetési tételének mértéke és így tovább) kapcsolják, azaz tulajdonképpen ahhoz az igazságszolgáltatási érdekhez, hogy a valamilyen okból az átlagosnál kiszolgáltatottabb helyzetben lévő terheltek számára mindenképpen biztosítva legyen a védelem. Emiatt elképzelhető, hogy a kirendelt védői rendszer esetleges reformja során a rászorultsági elv továbbra sem fog érvényesülni (és az eddigiekhez hasonlóan csupán a személyes költségmentesség intézményének keretében fog megjelenni az eljárásban). Annyi azonban mindenképpen bizonyos, hogy akármilyen rendszer bevezetésére kerül sor a jövőben, a rászorultság felmérésének és ellenőrzésének feladata nem a védőket terheli majd.

Szintén a Program kísérleti jellegének következménye az iratok „megduplázásának” követelménye. Az eredmények értékeléséhez ugyanis szükség volt az egyes ügyek alapos áttanulmányozására, tekintettel azonban az ügyvédek irattározási kötelezettségeire valamint arra, hogy a program végkövetkeztetésekének levonásakor egyes ügyek még folyamatban voltak, elkerülhetetlen volt, hogy a Program keretében vitt ügyek teljes iratanyaga a Bizottság rendelkezésére álljon. Szintén szükséges volt az iratok megküldése ahhoz, hogy a szakmai munka nyomon követésének lehetséges módszereit vizsgáljuk, egy letisztult, országosan bevezetendő modellben azonban valóban irreális volna minden ügy valamennyi iratának megküldését elvárni a védőktől.

A fenti – több válaszadó által is érintett – problémákon túlmenően volt néhány olyan, egyedinek mondható kifogás, amely csak egy-egy kollégánál merült fel. Ilyen volt az az egyébként a Program céljaiból és kísérleti jellegéből következő elvárás, hogy a részt vevő ügyvédek lehetőség szerint ne jelöltjék útján lássák el a védelmet a program keretében felvett ügyekben, továbbá az a tapasztalat, hogy a Program működését teljes mélységében meg nem értő terheltek úgy gondolták, hogy a Program által biztosított védő valamennyi folyamatban lévő ügyükben ellátja a védelmet, valamint az a felvetés, hogy a fogvatartott gyanúsítottal való havi kapcsolattartás aránytalan és indokolatlan nehézséget jelent abban az esetben, ha a terhelt valamilyen más ügy miatt az ügyvéd székhelyén kívül van fogva tartva.

Az a három probléma, amely a Program kísérleti jellegétől legalább részben független, és amelyre sok válaszadó rámutatott, az ügyeleti rendszer működtetése, az

ügyvédekre háruló adminisztratív teher és a költségelszámolás módja volt. (Ezek áttekintésekor relevanciájuk okán egyes kollégák véleményéből az 5. a. és a 6. kérdésre adott válaszokat is idézzük.)

Sokan jelezték, hogy az ügyelet vállalása az ügyvédekre jelentős terhet róvó kötelezettség, amelynek fejében méltányos volna valamiféle díjazás, különös tekintettel arra, hogy az ügyeleti napokon az egyéb feladatok ellátása nehézségekbe ütközhet. A rendszer országos szintű bevezetésének esetére többen is jelezték, hogy megfelelő csoportok létrehozásával és az ügyeleti napok arányos elosztásával megoldható lehet, hogy mindig legyen készenlétben ügyvéd.

„[A]z ügyeleti rendszer éjszaka, a téli időszakban közlekedési problémákat vehet fel.”

„Lehet, hogy az év minden napjára kidolgozott ügyeleti rendszert is be lehetne vezetni. Ezt a beosztást a Kamaráknak kellene évente egyszer kiadni, azt meg kellene küldeni mind a rendőrségnek, mind az ügyészségnek, bíróságnak. Ha valakinek ütközése alakulna ki, vagy más, elfogadható okból nem tudja az ügyeletet ellátni, a Kamaránál kellene megfelelő idővel előbb bejelentenie.

Mivel nem tudom, hány ügyvéd kolléga vállalta a kirendelhetőséget, így fel sem tudom mérni, évente hány alkalommal kellene ügyeletet ellátnom s ez várhatóan hány ügy kirendelt védőként való ellátására kényszerítene.”

„A rendszer országos szintű bevezetésével az ügyeleti rendszer miatt sokan levetnék magukat a kirendelt védői listáról, mivel az ügyeleti nap folyamatos rendelkezésre állási kívánalmának nem tudnának megfelelni. Viszont kialakulna egy csak e tevékenységgel foglalkozó professzionális réteg. Távlati probléma lenne, hogy munkaviszonyban foglalkoztatott ügyvédként gondot okozhatna a készenléti díj elszámolása a munkabérben.”

„Az ügyeleti rendszer megoldható, de vigyázni kell arra, hogy aki munkaszüneti napokon, sőt állami ünnepeken vállal készenlétet, vagy tényleges, érdemi védői munkát, az a díjazásban kifejezésre kell, hogy jusson azon az áron is, hogy a csak munkanapokon dolgozó ügyvédek díjazása legyen kevesebb. A megbízások tisztasága érdekében [...] a jövőben is be kell tartani az arányos elosztást.”

„[A]z ügyelet idejére ügyeleti díjat kellene bevezetni.”

„Védői szempontból hátrány [...] a nagy számú ügyelethez viszonyítva kevés számú ügy. Az ügyeleti rendszer ingyenessége, mely idő alatt más munkát végezni nem lehet, így akinek csak kirendeléses ügyei vannak, annak a jövedelme csökken.”

„[A rendszer országos szintű bevezetése akár rendőrkapitányságok szerint ügyvédi csoportok felállításával történhetne, a csoport létszámát vagy a terület lakosság számához, vagy a kirendelésekkel kapcsolatos helyi statisztika adata-

inak felhasználásával lehetne megszabni; az ügyvédek szerződési kapcsolatot létesítenének az IM-mel olyan kötelezettségekkel, mint mi az MHB-val kötötünk. [...] Az ügyeleti rendszer ugyanúgy megoldható volna, de egy ügyeleti díj mellett [...]"

„[A] kirendelt védői rendszert úgy kellene módosítani, hogy a kirendelt védő is ügyeletben lássa el a szombat, vasárnap és egyéb munkaszüneti napokon a védelmet, elsősorban a bírósági eljárásban, ahol ügyeletes a bíró és ügyeletes az ügyész a letartóztatási eljárásban. Ezt követően tudná az alapügyben kirendelt védő a további munkáját végezni, így felesleges munkatehertől mentesülne a védői kar. A későbbiekben, amennyiben ez sikeresen beválna, lehetne ezt kiterjeszteni a nyomozhatóságoknál a szombat-vasárnapi ügyeletekhez igazítva, illetve a munkaidőn túli ügyeletben ellátott ügyek képviselőire, de már úgy, ahogy azt a Helsinki Bizottság programja is megvalósította, hogy bizonyos napokon riasztásos módszerrel, ügyeletben várja a védő bizonyos nyomozhatóságok hívását, amikor is kirendelt védőként munkáját ellátja.”

„Alapvető nehézsége a programnak az ügyeleti rendszer, mert alkalmanként ezt egy ügyvéd fel tudja vállalni, azonban hosszútávon megoldhatatlan, hiszen sokszor eleve feszített a munkabeosztás, melyet egy váratlan hívás és az ahhoz kapcsolódó megjelenési kötelezettség gyökeresen felboríthat, illetve ennek okán az eljáró ügyvéd megoldhatatlan helyzetek elé kerülhet. [...]"

Nyilván az ügyeleti rendszer a nagyobb számú résztvevők esetén kisebb terhet jelenthet. Véleményem szerint a kirendelést vállaló kollégákat nagyobb csoportokba lehetne osztani és évente, vagy negyedévente előre meg lehetne határozni, hogy mikor, melyik időszakban mely csoportba tartozó ügyvédek lehet riasztani. Vélhetően fővárosi, vagy megyei szinteken általában látható az, hogy havonta, vagy negyedévente általában hány kirendelt védőre van szükség, így a csoportokban résztvevők száma meghatározható. Ha kellő mennyiségű ügyvéd kerül beosztásra egy-egy csoportba és ezek a személyek előre tudják, hogy mely időszakban várható a kirendelésük, akkor vélhetően mindig lesz elérhető védő a kirendelő szerv számára. Természetesen olyan megoldást is elképzelhetőnek tartok, hogy a készenlétért valamiféle díjazás is járna, mely szintén biztosíthatná, hogy lesznek olyan védők, akik a szigorúbb feltételeket támaztó ügyeleti beosztást is elvállalják.”

„Kvazi kis létszámú védői csoporttal működtethető, de külön diszpécseri szolgálatot igényel, ami nagy létszám esetén jelentős költségnövekedéssel járna. [...] A Program jelenlegi rendje szerint [ez a hátrány] kiküszöbölhetetlen.”

Amint azt az 1. pont alatt láttuk, többen említették a Program előnyei között a kirendelt védőinél magasabb óradíjat, valamint azt, hogy olyan tevékenységek is elszámolhatók (konzultáció a szabadlábban lévő terhelten, beadványszerkesztés, éjszakai utazás), amelyek kirendelt védőként nem. Ugyanakkor számos válaszadó jelölte

meg hátrányként bizonyos költségek elszámolhatóságának kizártságát. A probléma megoldásaként (úgyszintén az óradíjas és tételes költségkimutatáson alapuló elszámolással járó adminisztratív terhek enyhítésének lehetséges módjaként) többen felvetették a költségátalány bevezetésének lehetőségét.

„Az aránytalanul nagy terhet jelentő adminisztráció csökkentésére [...] a kirendeléseknél érvényesülő költségátalány alkalmazása megoldást jelenthetne.”

„A programon belül megállapított díjazást illetően úgy ítélem meg, azon is javítani kell, mert szerintem sokszor a várakozásokat és a konzultációkat nem lehetett érvényesíteni az óradíjas elszámolásban.”

„[Hátrány a] parkolási díj és a postaköltségek elszámolhatatlansága, a nagyon lassú utólagos kifizetés.”

„[Ú]gy érzem, hogy a munkám nem volt arányban azzal a megalázóan alacsony összeggel, amit a sokszoros kimutatások után kifizettek.”

„Az apró-cseprő költségek könyvelésével, számon tartásával ne kelljen azzal arányban messze nem álló időt eltöltenünk, hanem az eddigi tapasztalatok alapján talán már megállapítható költségátalányt tegyük rá az ügyvédi óradíjra %-osan meghatározva. Ez bizonyára nem lesz »igazságos«, de az ügyvédi gyakorlatban ez teljesen elfogadott és bevált.”

„[A]zzal [...], hogy a másolatok beszerzésére fordított több órás időráfordítást nem tekintik hasznos tevékenységnek, nem tudok mit kezdeni.”

„Hátrány [...] a bizonyos dolgokra maximalizált időráfordíthatóság.”

Mind a munkaórák és költségek elszámolásának, mind pedig a szakmai munka nyomon követésének kérdésével összefügg a program keretében megkövetelt, az ügyvédi munkában szokásos mértéket valóban meghaladó adminisztratív teher. Többen magát a beszámolási kötelezettséget, mások annak módját jelölték meg a program egyik legnagyobb hátrányaként. Több javaslat fogalmazódott meg arra nézve, hogy miképpen lehetne ésszerűsíteni ezt a kötelezettséget abban az esetben, ha sor kerülne a rendszer országos kiterjesztésére.

„Reális talán a negyedéves beszámoló lenne, mert akkor több idő van arra, hogy főleg a bírói szakban az okiratokat be tudjuk szerezni.”

„Az ügyvédek számára kisebb terhet jelentő módszer lenne, ha csak abban a hónapban kellene beszámolni, amikor történt valami az ügyben, illetve amikor ügyvédi munkát kellett a terhelte érdekében ellátni. [...] A beszámolási kötelezettség vonatkozhatna hosszabb időtartamra is, például: 1) A nyomozás megkezdésétől az iratismertetés időtartamáig; 2) az iratismertetésről a vádemelésig;

3) az első tárgyalás kitűzésétől az elsőfokú ítélet meghozataláig; 4) a fellebbezési eljárásban a másodfokú ítélet meghozataláig.”

„Tekintettel a büntető eljárások lefolyásának időtartamára, elegendőnek mutatkozna a három havonta vagy félévente készítendő beszámoló. [...] beszámoló intézménye önmagában jó, valódi szerepét azonban csak akkor tudja betölteni, ha nagyobb időközöket fedne le, illetve a programban részt vevő ügyvédek csak abban az esetben köteleznének beszámoló készítésére, amikor valóban érdemi előrelépés történt az adott ügyben.”

„Általánosan úgy lehetne, hogy az adott ügy lezárása (elsőfokú ítélet) után x napon belül lenne köteles érdemi beszámolót készíteni, benyújtani az ügyvéd, s azzal egyidejűleg adhatná be elszámolását is. Ezt értékelné így együtt a Kuratórium, s utána közölné: elfogadja-e a beszámolót és mekkora összegre nyújthatja be a kolléga a számláját.

Ha az ügyek elhúzódása anyagilag nehézséget jelentene kollégáknak, akkor lehetővé kellene tenni, hogy ha valaki menet közben is igényli a díj elszámolását, akkor azzal egyidejűleg számoljon be tételesen az addig végzett tevékenységéről.”

„Szükségtelennek tartom havonta bejelenteni a történeteket, nagyobb időszakot tartok célszerűnek.”

„Úgy gondolom, hogy az semmiképpen nem megfelelő, hogy havonta kell különböző jelentéseket, kimutatásokat készíteni, véleményem szerint elegendő az ügy befejezésekor – a nyomozás lezárásakor – számot adni, és semmiképpen nem félórás bontásban a részvételt igazolni. Arról nem is beszélve, hogy nem a ténylegesen eltöltött idő után került kifizetésre az óradíj.”

„Az elszámoláshoz jelentős papír és munkamennyiséget takaríthatnánk meg, ha elfogadnánk e vonatkozásban a jelenlegi bírósági kirendelési gyakorlatban bevált utalványt, melyen rajta szerepel az eltöltött órák száma, az ÁFA összege és az órák díja. Az utalvány a számla melléklete lehetne. Természetesen egységes formanyomtatványt kellene alkalmazniuk a Nyomozóhatóságoknak és a Büntetés-végrehajtási szervezetnek is a beszélők során. [...] hhez egységes jogi szabályozásra lenne szükség. [...] [A]mennyiben havi 3–4 új ügy jut ügyvédenként, akkor a negyedévi beszámoló indokolt lehet.”

„A Program országos szintű bevezetése esetén elegendő lehetne a beszámolóknak csak azon hónapokban történő benyújtása, amikor az ügy érdemében ténylegesen történik valami.”

„[A beszámolás] egy-egy ügy bizonyos szakaszának a lezárása után elegendő lenne.”

„Az írásbeli beszámolókat féléves időközönként elegendőnek tartanám, a beszámolók közti időszakokban a telefonos konzultációk, jelentések elegendők volnának [...], amiket adatrögzítő eljárásokkal tárolni lehetne. A számlázás

alapja egy egységes nyomtatványon a hatóság igazolása lehetne, mint ma az utalvány.”

„Egy nem előre gyártott formula szerinti, az ügyvéd által készített jelentést tudok elképzelni, és csak akkor, amikor valami érdemi esemény történik az eljárásban, nem havonta. Amikor felveszem a kapcsolatot, majd a nyomozás befejezésekor.”

„Az ügyvédnek csak akkor kelljen jelentést írnia, ha érdemi nyomozati, vagy egyéb eljárási cselekmény történt, összefoglaló jelentését a nyomozás, illetve az elsőfokú ítélet meghozatalát követően kelljen különböző kidolgozott szempontok alapján megtennie [...]”

„Feleslegesnek és megterhelőnek érzem, hogy azon esetekben is kellett jelentést készíteni, amikor érdemi történés nem volt, tehát az ügy éppen állt. Ez viszonylag nagyobb számú ügy esetében mindenképpen jelentősebb időt és terhet jelenthet a védő számára, aki amúgy is gyakran küzd időhiánnyal. [...]”

A jelentések tekintetében elegendőnek érzem, ha csak érdemi eljárási cselekmények esetén kell ilyet írni, hiszen a védői munka ezekből ítélhető meg. Kérdéses persze, hogy mennyiben szükséges egy végleges rendszerben a jelentésekhez részletes dokumentációt csatolni, nem elégséges-e azt csak bizonyos résziratokra korlátozni, vagy esetleg teljesen elhagyni. Ez utóbbi esetben természetesen lehetővé kell tenni, hogy a felügyelő szerv esetenként kötelezhesse a védőt iratcsatolásra a jelentése alátámasztásához. Értelemszerűen ez a kérdéskör attól függ, hogy milyen mélységű kontrollt kívánunk meghatározni a védők felett.”

„A beszámoló a kapcsolatfelvételt követően, illetve az egyes eljárási ciklusok lezárásakor kellene csak, hogy kötelező legyen. Esetleg azokban a hónapokban amikor eljárási cselekményre kerül sor.”

Volt olyan ügyvéd, aki az Igazságügyi Hivatal által működtetett jogi segítségnyújtó rendszerben már bevált megoldás alkalmazását javasolta: nevezetesen azt, hogy a kirendelő szerv (amelynek el kell különülnie a nyomozó hatóságtól) az ügy jellegzetességei alapján már a kirendelésnél meghatározza a várható óraszámot, az ügyfél igazolja az engedélyezett órák felhasználását, az ügyvéd pedig az ügyfél igazolása alapján állítja ki a számlát, és csak abban az esetben kell részletesen beszámolnia tevékenységéről, valamint különböző igazolásokat, illetve jegyzőkönyvmásolatokat becsatolnia, amennyiben az előre meghatározott órakeretnél több időt fordít az ügyre, és ezért utólag az engedélyezett óraszám megemelését kéri.

„Mint ismeretes, létezik az [...] Igazságügyi Hivatal, amelynek már van egy eléggé kiforrott gyakorlata, amelyből a pozitív tapasztalatot érdemes átvenni. Ilyen pld., hogy a hivatal a kirendelésnél megállapít egy bizonyos óramennyi-

séget. természetesen lehet ezt pontosítani, pld: az ügy megbeszélése, tényállás felvétele: 2 vagy 3 óra, felkészülés: 1–2 óra, egy tárgyalás: 2 óra, amelyet ki lehet egészíteni a jegyzőkönyv alapján, a bv intézetben kapcsolatfelvétel, megbeszélés: 2–3 óra.

A kirendelésnél már előre lehet mérlegelni, hogy a fentiekből mire mennyi időben van szükség. A gyakorlatban az ügyfél indokolt kérése és az ügyvéd indokolása alapján további órákat lehet engedélyezni. Itt általában igazoljuk az elvégzett munkát pld. beadványok, jegyzőkönyvek alapján, és így később ilyen jelentésekre és igazolásokra nincs szükség. [...]

Fontos, hogy az óradíjra alkalmazni kell a [...] költségeket: pld. 500 Ft/óra [...]. Az ügyfél igazolása alapján az ügyvéd elkészíti a számlát meghatározott időn belül. [...]

A kirendelésnél a feltétlen szükséges órák számát kell meghatározni. Tudom, nem könnyű mérlegelni, hogy pld. lesz-e bírósági tárgyalás, amikor még csak rendőrségen van az ügy, de a konkrét esetben ez nem okoz problémát, mivel a számlán az [engedélyezett óraszám] felhasznált órák számát kell megjelölni a tevékenység feltüntetésével, és a számla átvételekor lehetőség van tisztázni a felmerülő kérdéseket. A kirendelésnél is külön kellene az egyes tevékenységeket megjelölni (megbeszélés, tárgyalás, felkészülés stb.), amelyeket ha elvégeznek, a számlán is külön-külön fel kell tüntetni.”

4. a) *Vannak-e fenntartásai azzal a rendszerrel kapcsolatban, hogy egy külső testület nyomon követi az Ön szakmai tevékenységét?*
- b) *Változott-e a véleménye erről a kérdéstről a Programban való részvétele folyamán? Miben látja egy ilyen ellenőrzött rendszer előnyeit és hátrányait?*

Ez a kérdés megosztotta a kollégákat. Az e kérdésre válaszoló 26 személyből 14-en (54%) nyilatkoztak úgy, hogy nincs fenntartásuk egy ilyenfajta nyomon követéssel szemben, 6-an (23%) valamiféle ellenérzésüket fejezték ki, míg 6-an (23%) adtak olyan választ, amelyből az tűnt ki, hogy az előnyöket és hátrányokat közel azonos súlyúnak érzik.

Azok között, akik úgy nyilatkoztak, hogy nincs fenntartásuk valamiféle szakmai kontrollal szemben, voltak, akik úgy érezték, hogy egy ilyen rendszer kifejezetten hasznos is lehet.

„A programot jónak tartom, és helyesnek, hogy az ügyvédek tevékenységét folyamatosan ellenőrzik és ezzel nagymértékben tervszerűvé és szakszerűvé teszi

tevékenységünket. Helyes és jó a rendszeres szakmai felügyelet és ellenőrzés, ezt szakmai munkám megbecsülésének is tartom.”

Mások azt hangsúlyozzák, hogy az ügyvédi díjat megfizető személynek, szervezetnek magától értetődő jogosítványa, hogy valamiféle kontrollt gyakoroljon.

„Szükségesnek tartunk egyfajta külső kontrollt a munkavégzés során, hiszen a védőt a polgári jogi jogviszonyból eredően terhelő kötelezettségek megfelelő teljesítésének ellenőrzése csak ilyen módon lehetséges.”

„[A] meghatalmazotti védői rendszerben is folyamatos beszámolási kötelezettség terheli az ügyvédet a megbízóval szemben.”

„Egy kidolgozott rendszer csak nyomon követhető igazolható, ellenőrizhető, az eredményei [így] értékelhetők.”

Azok, akik nem tartják elfogadhatónak az ellenőrzést, ezen álláspontjukat elsősorban az ügyvédi függetlenségre, valamint az – adminisztratív kötelezettségekben is kifejezésre jutó – bizalmatlanság sértő voltára alapozzák. Ez utóbbi vonatkozásban többen (olyanok is, akik egyébként nem kifogásolják a szakmai kontrollt) felhívják a figyelmet arra, hogy a tételes beszámoltatásra csak kirívó esetekben volna szükség.

„Álláspontom szerint a rendszer túladministrált, olyan benyomást kelt a benne dolgozóknban, miszerint egy külső szerv árgus szemekkel ellenőrzi, hogy nem történik-e többletköltség felhasználás. Nagyobb bizalommal kellene a megbízott kollégákkal szemben viseltetni, hiszen a túlzott mértékű időfelhasználás és tevékenység gyakorló jogászok számára könnyedén felismerhető.

Minden olyan ellenőrzés, amely az ügyvédi munka önállóságát csorbítja, álláspontom szerint nem megengedhető.”

„[A] nehézkes adminisztráció [...] nemcsak a védői munkát befolyásolja, inkább arra lehet belőle következtetni, hogy a programban résztvevő ügyvédek ellenőrzésére szolgál, ami esetenként sértő. [...] Azzal kapcsolatban, hogy egy külső testület nyomon követi a tevékenységemet nincsenek fenntartásaim, mert úgy gondolom, hogy szakmailag nem igazán tudja megítélni a munkámat, inkább úgy érzem, hogy kizárólag csak azért ellenőriztek, hogy a megállapított díj kifizetését alá lehessen támasztani.”

„A nyomon követésnek jogszabályi akadályai vannak. [...] A nyomonkövetési eljárás csak akkor lehetséges, ha ennek megfelelően az Ügyvédi Törvény módosításra kerülne. Az ügyvédi munka nyomon követéséhez a Magyar Ügyvédi Kamara hozzájárulása szükséges. [...] Ilyen ellenőrzött rendszer törvénybe ütköző lenne [...]”

„Az adminisztrációt csökkenteni kellene. Jobban kellene bízni a kollégák tisztességében, esetleg kirívó munkaórák esetén lehetne tőlük számon kérni, mi okozta az eltúlzottnak tűnő értékeket. [...] Aztán ha túlkapasok jelentkeznek, akkor az illetőkkel kapcsolatban le kell vonni a konzekvenciát, de a többi kollégával kapcsolatban itt is érvényesíteni kellene az ártatlanság vélelmét.”

„Amennyiben nem járna a meglévő és túlzott beszámolási és adminisztrációs kötelezettséggel, úgy tulajdonképpen nem [lennének fenntartásaim], de megálázó a bizalmatlanság.”

Számos válaszadó elismerte, hogy a külső kontroll kedvező hatást gyakorolhat a szakmai tevékenység színvonalára, a védői aktivitásra. Az 1. pont alatt idéztünk már néhány ilyen irányú véleményt. A 4. számú kérdésre válaszolva szintén több kolléga emelte ki a védői munka nyomom követésének ezen előnyét.

„[A külső kontroll] előnye, hogy ezáltal az eljárásba vont személyek szakmai képviselote biztosított. Hátránya a túlzott adminisztrációs kötelezettség.”

„Annyi előnyt látok, hogy az esetleges hiányosságok, vagy eltérő jogi megítélés kiküszöbölhető.”

„Az ellenőrzött rendszernek [...] előnye lehet, hogy az eljáró tisztában van azzal, hogy munkáját pontosan, felelősségteljesen kell végeznie, ezáltal munkája színvonala emelkedik.”

„Az ellenőrzött rendszer előnye, hogy mindenkit jobban ösztönöz a lelkiismeretes és szakszerű munkára.”

„Mindenképpen előnye a rendszernek, hogy az esetleges szakmai hibák kiküszöbölése az ellenőrzés során megtörténhet.”

„Az ellenőrzés előnye abban állhat, hogy folyamatosan ösztönzi a programban résztvevő védőket arra, hogy a feladatukat minél precízebben és lelkiismeretesebben végezzék el és ténylegesen ne pusztán a mennyiségi, hanem a minőségi szemlélet is fontossá váljon a védői munka során.”

„Helyesnek és jónak tartanám, hogy egy külső testület nyomom követné az ügyvédek szakmai munkáját. Ez mindenképpen arra vezetne, hogy minden esetben éljenek jogosítványaikkal és eleget tegyenek a védői feladatoknak.”

Érdekes szempontot vetett fel az egyik kolléga, aki szerint az ellenőrzés az ügyfelek megalapozatlan panaszaival szemben védelmet nyújthat az ügyvéd számára.

„Egy ellenőrzött rendszer előnye, hogy védelmet jelenthet az esetlegesen felmerülő olyan ügyekben, amikor az ügyfél kérdőjelezi meg a védő lelkiismeretes és fölkészült szakmai munkáját.”

Azok, akik egyébként nem sérelmezték a szakmai nyomon követést, szinte valamennyien az ezzel járó túlzott adminisztrációt emelték ki hátrányként, egy kolléga az ellenőrzés többletköltségeit, egy másik pedig a kifizetések lassúságát jelölte meg a rendszer fő problémájaként.

4. c) *Van-e olyan, a Programban használatos megoldástól eltérő, a szakmai tevékenység nyomon követését lehetővé tevő módszer Ön szerint, amely az ügyvédi függetlenség túlzott mértékű korlátozása nélkül garantálhatja a kirendelt védői munka színvonalának nyomon követését?*

E kérdéssel kapcsolatban többen kifejtették, hogy bár elvi kifogásuk a külső szakmai kontroll ellen nincs, meglátásuk szerint az elvégzett munka tényleges minőségének nyomon követésére nincs mód, ugyanakkor valamiféle formálisabb, a védői részvételre irányuló ellenőrzés megoldható volna.

„Szerintem nem a védői munka színvonalát kellene garantálni, nem is lehet. A meghatalmazott ügyvédek sem dolgoznak egyforma színvonalon. Az ellenőrzésnek inkább arra kellene irányulnia, hogy az ügyvéd a tárgyalásokon, meghallgatásokon valóban részt vegyen.”

„Nagyon lényeges kérdésről van szó. A kirendelt védőt nem az ügyfél bizalma »hozza be« az ügybe, hanem az állam kötelezettsége teljesítése érdekében a hatóság (bíróság) döntése. Aki pedig fizet, annak biztosítani kell valamilyen szintű ellenőrzésre jogot.

A kérdés nyilvánvalóan a »kirendelt védői munka színvonalának« nyomon követésére keres módszert. Erre azonban nem látok módot. De a hozzáállás ellenőrzésére igen.

A kirendelt védői díj rendszere segíthetne ebben, hiszen a nyomozóhatóság (bíróság) a díj-jegyzéken igazolja a megjelenést. [...] Ha a díjjegyzék összevetésre kerülne az adott ügy mindazon eljárási cselekményeinek listájával (időpontjaival, stb.), ahol a védőnek joga van megjelenni, könnyen megállapítható: legalább a jelenléttel hogyan tett eleget kötelezettségeinek.

Természetesen nem mechanikus megközelítést kellene alkalmazni, de időnként fel kellene mérni a ténykedésnek ezt a szegmensét, a rendszer formális hatékonyságát. Tudjuk: a jelenlét még nem tükrözi a szakmai munkát, mégis fogódzó lehetne. [...]

Ez az összevetés első lépés lehetne annak igazolására, hogy az állam komolyan veszi kötelezettségét, nem csak »kipipálja« azzal, hogy pénzt költ rá, s az ügyvédi karra is hatással lehetne.”

„[A]mennyiben [a szakmai kontroll] a kötelezően nyújtandó minimális szolgáltatás ellátása ellenőrzésére terjed ki, akkor jogos lehet, de ez esetben biztosítani kell a gyanúsítottal való nyomozati cselekményen kívüli kapcsolattartás munkadíját is akár fogvatartott, akár szabadlábon védekező gyanúsítottról van szó.”

Mások a szűrőpróbaszerű ellenőrzéseket, illetve az ilyen ellenőrzések és az időszakosan ismétlődő, átfogóbb vizsgálatok kombinációját tartanák megfelelő megoldásnak.

„[A] Program országos szintű bevezetése esetén a szakmai testület alaposabb kontrollja leszűkülhet a kiemelt tárgyi súlyú ügyekre, valamint olyan ügyekre, amelyekben az alaposabb testületi vizsgálatot az ügyvéd, vagy az ügyfél kéri.”

„Álláspontom szerint a kirendelt védői munka színvonalának az emelésében döntően jogszabályi változásokkal, illetve egy felállítandó szakmai testület által szűrőpróbaszerűen megvalósított, kidolgozott és mindenki által ismert tematika és módszer szerint lehetne változást elérni.”

„Amennyiben van korrekt nyilvántartása a kirendelő szervezetnek arról, hogy mikor, ki, milyen ügyben került védőként kirendelésre, úgy a szűrőpróbaszerű ellenőrzés, esetleg egy-egy időszak tevékenységének utólagos átfogó vizsgálata biztosíthatja azt, hogy mindenki megfelelő szintű szakmai munkát végezzen. Elképzelhetőnek tartanék egy olyan megoldást is, amely a bírák jelenlegi vizsgálatához hasonlóan működne. E szerint először csak meghatározott időre kerülhetne fel bármilyen ügyvéd a kirendelhető védők listájára, majd az adott időszak lejáta után következne egy átfogó vizsgálat. Ennek keretében a vizsgálat alá vont ügyvéd megjelölhetne egy meghatározott számú ügyet, melyben, mint védő járt el, illetve ugyanennyi ügyet választhatna a vizsgálatot végző szervezet, vagy kuratórium. Ezen ügyek alapján készülhetne egy minősítés, mely alapján az adott védő véglegesíthető lenne a kirendelhető védők listáján, vagy onnan meg nem felelőség miatt törlésre kerülne. Ezt követően pedig a listán szereplő ügyvédeket bizonyos időszakonként mind az előzőeknek megfelelő átfogó, mind pedig alkalmi (szűrőpróbaszerű) vizsgálat alá lehetne vetni. Az ügyvédi függetlenség és titok sérthetetlenségét a megfelelően kialakított és jogszabályi felhatalmazással rendelkező testület biztosíthatná.”

Volt, aki azt hangsúlyozta, hogy a szakmai kontroll kizárólagos letéteményese az ügyvédi kamara lehet.

„A kirendelés rendszerét kéne átalakítani, az ügyvédeket a kamarákon keresztül kirendelni és ellenőrizni. Ehhez azonban a kirendelési rendszert kell átalakítani, a munkadíjat megemelni és rendőrséggel mindezt elfogadtatni vagy jogszabályilag kötelezővé tenni. [...] Szerintem a kamarai ellenőrzés, amely bizonyos

elemeiben közös lehet a Programmal, lehetne üdvözítő megoldás. Ez belső szabályozás lenne, tehát a karban folyó minőségi munkára is kihatna.”

Olyan vélemény is megfogalmazódott, amely szerint a szakmai kontrollt a kiválasztásnál kell érvényesíteni (azzal a kiegészítéssel, hogy ehhez alapvetően meg kell változtatni a kirendelt védői munka presztízsét, anyagi megbecsülését).

„Olyan szabályozást kellene kialakítani, hogy szakmai elismerést jelentsen az, ha valaki büntető kirendeléseket elláthat, ne pedig kényszerű kötelességet [...]. A szakmai kontroll nem azt kell, hogy jelentse, hogy formális beszámolókat kell küldeni, hanem eleve a kiválasztásnál kell működnie. Meg kellene változtatni azt a gondolkodásmódot, hogy a kirendelést elég formálisan ellátni, persze ennek eléréséig valamilyen szinten szükség lenne a kontrollra is.”

„A Programhoz hasonló modell jó lenne a kirendelt védői munka ellátására, de az ügyvédi önkéntesség mellett egy szakmai alkalmasság is szükséges volna feltételként, ahogyan a Programba való beválogatás is történt. Lehetne a kirendelt védői munka akár megtiszteltetés is az ügyvédek részére, de elengedhetetlen feltételek állítása.”

5. a) *Aránytalan adminisztrációs terhet jelent-e az, hogy a Programban havi rendszerességű beszámolási kötelezettsége van a Kuratórium felé?*
- b) *Ha igen, van-e javaslata arra nézve, hogy milyen, az ügyvédek számára kisebb terhet jelentő módszerrel lehetne a szakmai munka nyomon követését biztosítani?*

A kérdésre választ adó 25 személy közül 12-en (48%) tartották aránytalannak a havi rendszerességű beszámolást, 5-en (20%) mondták, hogy teher, de nem aránytalan, míg 8 válaszadó (32%) gondolta elfogadhatónak a havi beszámolási kötelezettséget. Tekintettel arra, hogy az adminisztrációs teherre és az ügyvédi munka ellenőrizhetőségére vonatkozó véleményeket korábban részletesen ismertettük, e helyt csak utalni szeretnénk a fent elmondottakra.

6. *Jónak tartaná-e, ha a kirendelt védői rendszert egy, a Programhoz hasonló modell váltaná fel? Országos szintű bevezetése esetén Ön szerint milyen problémák merülhetnek fel? (Milyen időközönként volna reális beszámolókat kérni az ügyvédektől, működhet-e egy szakmai testület kontrollja, megoldható-e az ügyeleti*

rendszer, megfelel-e a Programban használt rászorultsági teszt, stb.) Ön részt venne egy ilyen rendszerben?

13 válaszadó gondolta úgy, hogy jó lenne, ha a kirendelt védői rendszert felváltaná egy, a Programban tesztelthez hasonló modell, 2-en mondtak nemet, 8-an pedig nem foglaltak határozottan állást a kérdésben. 11-en nyilatkoztak úgy, hogy részt vennének egy ilyen rendszerben (bár közülük néhányan azzal a megkötéssel, hogy csak az általuk javasolt ésszerűsítések esetén tennének így).

Az országos szintű bevezetés esetére felvetett problémák közül – a fent már vázoltakon kívül – a következőket szeretnénk kiemelni.

Többen említették, hogy a Programban alkalmazott megoldások (ügyelet, szakmai színvonal nyomon követése) adaptálása a kirendelt védői rendszerre megoldhatatlan volna, vagy sértené a főleg kirendeléseket teljesítő kollégák érdekeit.

„A szakmai testület kontrollja meglátásom szerint elfogadható, bár nyilvánvaló, hogy a szakmai kontroll szigora és a jelentkezők száma szoros összefüggésben állna egymással.”

„Országos szinten működtetni egy ilyen rendszert rendkívül nagy apparátust igényelne. Tekintve a kirendelési díjakat, a beszámolók valamint a programban érvényesülő adminisztrációs kötelezettségek túlzott terhet jelentenének a kirendelt védők részére.”

„Kétségtelen, hogy egy ilyen ügyeleti rendszer arányosabb terhelést jelentene a védői karnak, ugyanakkor azokat a kollégákat, akik szinte kizárólag kirendelésből élnek, megfosztaná a megélhetésük egy jó részétől.”

„A kirendelt és a program rendszere között jelentős különbség, hogy az egyik szerződéses alapon, míg a másik kötelező alapon működik. Nehezen tudok elképzelni hasonló beszámoltatási módot egy olyan rendszerben, mint a mai kirendelt védői rendszer.”

„Országos szinten nagy felzúdulást okozna egy szakmai testület kontrollja az ügyvédség e tevékenysége felett.”

„A teljes kirendelt védői rendszer felváltása esetén azt gondolom, hogy azokra a kollégákra, akik ügyeik jelentős részét kirendelt védőként látják el, aránytalan adminisztrációs terhet jelentene minden ügyben havonta beszámolót írni, az összes keletkezett jegyzőkönyvet lemásolni, stb.”

„Ahogyan én látom, sokak számára a megélhetés biztosítása a kirendelt védői díjakkal való játék, sokan adnak le olyan díjjegyzékeket, amelyeken általuk el nem végzett vagy a jogszabály által el nem ismert jogcímen lévő feladat elszámolására kerül sor.

Ezen kívül a kirendelés mai rendszere a kirendelő (vagy felettese) és a feladatot ellátó ügyvéd közötti bizalmi, esetleg baráti viszonyon alapul, színezve a képet, hogy a túl sok indítványt tevő, illetőleg az összes eljárási cselekményen megjelenő ügyvédet gyakran kizárják a további kirendelés lehetőségéből.

Súlyos érdekkellentétek kiéleződéséhez vezetne a rendszer szélesebb körű bevezetése.”

„Semmiképpen sem tartanám jónak, hogy a programhoz hasonló adaptációval működjön a kirendelt védői rendszer. Azért nem működhet hasonlóan, mert a kirendelt védői rendszerben nincs rászorultsági lehetőség vizsgálat. [...] a módosulna a kirendelt védői jogszabály, abban az esetben lehetne csak terhelni a védőket beszámolók kérésével, tekintettel arra, hogy már önmagában az is problémát jelent a kirendeléses rendszerben, hogy a különböző elfoglaltságok miatt nem minden eljárási cselekményen lehet részt venni. Amennyiben és feltéve, hogy a jogszabály például a fiatalkorúak esetében úgy módosulna, hogy csak védő jelenlétében hallgatható ki, így a fiatalkorúak eljárásában már előrelépés lenne, hogy a védő minden esetben jelen legyen a kihallgatáson. Ez természetesen a védői oldalról felveti azt a problémát, hogy aki fiatalkorú ügyeket vállal, olyan feltételrendszerrel bírjon, hogy akár személyesen vagy helyettese útján az ügyekben el tudjon járni. Ezért, ha országos szinten gondolkodik az ember és a nagyvárosokra, valamint a fővárosra koncentrál, ezeknek a kirendeléseknek lokálisan kell megérkezniük a védőkhöz egy vagy két kerületből, lakóhelyükhöz vagy irodájukhoz közeli részekről.”

Mások (részben a Programban tesztelt módszerek mellett, részben pedig helyettük alkalmazható) alternatív megoldások bevezetését javasolták a kirendelt védői rendszer hiányosságainak kiküszöbölése céljából. Ezek között az elképzelések között megjelennek az angolszász országokban alkalmazott „közvédői” modell elemei is.

„Én úgy gondolom, hogy a jelenlegi kirendelt védői rendszer nem rossz, s mivel a Program csak a rendőrségi szakra szorítkozott, szerintem sokkal alkalmasabb lenne, ha a kirendelt védők egy meghatározott havi átalánydíjat kapnának, ami biztos megélhetést jelentene számukra, s a munkájukat is jobban tudnák beosztani, nem vállalnák túl magukat, ami ahhoz vezet, hogy sok esetben nem tudnak megjelenni többnyire a rendőrségen valamilyen nyomozati cselekményen, ugyanis a bíróságon kötelező a megjelenés. Azt mindenki tudja, hogy a nyomozás során nagyobb szerepe van ügyvédnek, mivel a bíróságon általában már sokat nem lehet tenni, ha a rendőrségen megfelelően bizonyították a bűncselekményt.”

„A kirendelt védői rendszert a mai formájában én sem tartom megfelelőnek. Igazán megoldást az jelentene, ha szakmailag és anyagilag is vonzóvá tennék ezt a munkát, és megfelelő szakmai kontroll mellett végeznék. [...]”

A másik megoldás az, hogy hivatásszerűen járjanak el a kirendelt védők, akár közalkalmazottként (köztisztviselőként), és ezért az államtól kapjanak fizetést. Ez a megoldás kisebb településeken nehezebben lehetne megoldható, Budapesten járható út lenne.”

„Jónak és lehetségesnek tartom a kirendelt védői rendszernek a programhoz hasonló modellel való felváltását. Ehhez azonban a védőügyvéd intézményének és címének bevezetésére lenne szükség, akik főként a védői munkát végeznék. [...] Működhet a szakmai testület kontrollja, amelyet természetesen a rendszerben működő kollégák látnának el. Ez a kontroll azonban az ügyek számának növekedésével nehézkessé válhat, amely komoly apparátus felállítását igényelheti.”

„Csak akkor [tartanám jónak az országos szintű bevezetést], ha ez a Helsinkai Bizottság alkalmazásában lévőként, illetve tartós megbízási formában történne, ugyanis aki kirendelésekből él, annak a havi egy vagy két ügy nem biztosítja a megélhetést.”

A megjegyzések utolsó csoportját azok a vélemények alkotják, amelyek szerint a Programban alkalmazott díjazás mellett a Program elemeinek országos bevezetése nem volna elképzelhetetlen.

„Úgy gondolom, hogy a nagyobb számú jelentkezéshez – legfőképpen az ügyeleti rendszerből adódó alkalmazkodási kötelezettség okán – szükséges a kirendelt védői díjazás alacsonyabb szintjével szemben a Programban alkalmazott díjazásnak az esetlegesen létrehozandó végleges rendszerben történő fenntartása.”

„A programhoz hasonló modell bevezetése kívánatos lenne alkotmányos szempontból is, mivel ebben az esetben jogosan és mérhetően lehetne számon kérni az ügyvédi munka minőségét, javulhatna a hátrányos helyzetű állampolgárok jogbiztonsága. Az elvégzett munka megfelelő anyagi elismerése erkölcsileg is felértékelné az eddig lenézett kirendelt védői tevékenységet.”

„Azzal egyetértenék, ha a díjat méltóbb szintre emelnék. Ezáltal lehetővé válna, hogy a lelkiismeretes munkát végzők meg is éljenek, és egyben megteremtődne a számonkérhetőség erkölcsi alapja is.”

7. *Tapasztalta-e, hogy a Program keretében ellátott ügyekben védői munkájának bizonyos elemei módosultak a kirendelt védőként folytatott tevékenysége során kialakult gyakorlatához képest? (Másként dolgozik-e Ön? Más-e a rendőrség, ügyészség, bíróság attitűdje, mintha kirendelt védőként jár el? Az ügyfelek másként viszonyulnak-e Önhöz?) Ha igen, miben látja ennek okát?*

Az ügyvédi munkával és a hatóságok hozzáállásával kapcsolatos véleményeket már idéztük (lásd a 3.1. és a 4.1. rész alatt), ezért itt csak az ügyfelek viszonyulására vonatkozó válaszokra térünk ki. Ebben a tekintetben igen vegyesek voltak a tapasztalatok. A 20 válaszadó közül 4-en (20%) nyilatkoztak úgy, hogy az ügyfelek kedvezően fogadták a Program által biztosított lehetőséget, 3-an (15%) számoltak be negatív hozzáállásról (elsősorban nagyfokú passzivitásról), 5-en (25%) ítélték vegyesnek a reakciókat, 8-an (40%) pedig azon a véleményen voltak, hogy az ügyfelek nem tettek különbséget a Program keretében kapott és a kirendelt védő között: ez a legtöbbjük szerint egyúttal azt is jelentette, hogy a terheltek ugyanolyan bizalmatlanok voltak velük szemben, mintha kirendelt védőként jártak volna el. Alább mindegyik csoportból néhány jellemzőnek mondható véleményt ismertetünk.

„Az ügyfelek nagyon örültek, hogy rendes elbánásban részesülnek, nem ehhez vannak hozzászokva.”

„Az ügyfelek részéről inkább passzivitást tapasztalok. Gyakorlatilag csak én hívom őket, egyszer fordult elő a fordítottja. S van, aki egyáltalán nem jelentkezik, sőt levélbeli keresésemre sem jelentkezett [...]. Tárgyalási szakban még csak az egyik ügy van, ott már élénkebb a kapcsolattartás.”

„Sajnos az ügyfelek [...] ugyanúgy gyanakodva viselkednek az esetek többségében, mint kirendelés esetén.

„Az ügyfeleknek előítéletük van a kirendelt védői intézménnyel szemben, de ez megfelelő védői magatartással leküzdhető. Egyébként az ügyfelek szemében nem volt éles különbség a program keretében eljáró védő és a kirendelt védő között.”

„Az ügyfelek hozzáállása pedig attól függött, hogy a hatóságok hogyan készítettek elő. Ahol eleve azzal a tájékoztatással ismertették a programot, hogy ez egy szakmailag ellenőrzött jó rendszer, akkor az ügyfél eleve úgy várt, hogy »most jó kezekben lesz«. Ha azért hívták az ügyeletet, mert senki mást nem értek el, akkor az ügyfél hozzáállása a kirendeléskor megszokott volt.”

„Az ügyfelek részéről, akiket érdekelt egyáltalán a saját ügyük, azok talán nagyobb bizalommal voltak felém, akiket viszont nem, azok továbbra is közömbösek maradtak. Általában elmondható, hogy az ügyfelek eleinte furcsállták az ember váratlan megjelenését és ennek megfelelően eleinte talán idegenkedtek ettől az új kirendeléstől, azonban aztán hamar elfogadták azt, főleg amikor kiderült, hogy nekik nem kerül majd pénzbe a védelem.”

5.2. Válaszok a rendőri kérdőívre

A Programban közreműködő rendőri szervek válaszait a fentihez hasonló szerkezetben közöljük. Tekintettel arra, hogy a BRFK Nyomozó Főosztályától a Program csak egy esetben kapott értesítést, ez a rendőri szerv levélben jelezte: munkatársai nem szereztek kellő tapasztalatot ahhoz, hogy megalapozott értékelést készítsenek. Ennek megfelelően válaszok a BRFK Vizsgálati Főosztályától (továbbiakban BRFK VFO), valamint a VI–VII., VIII. és XIII. kerületi kapitányságokról érkeztek.

1. *Milyen előnyei vannak megítélése szerint a Programnak a kirendelt védői rendszerhez képest?*

A négyből három rendőri szerv⁶⁹ jelölte meg a program előnyeként, hogy már az első kihallgatáson jelen van a védő, így nem sérül a terhelt védelemhez való joga. A VI–VII. kerület szerint a program legnagyobb előnye, hogy a diszpécsterszolgálat „levette a terhet a hatóságról a kirendelt védők keresésében”, bár a kapitányság szerint ez a kérdés egyébként is megoldottnak tekinthető, mert „a kirendelhető védők többsége a nap bármely szakában elérhető, és esetleges későbbi elfoglaltságuk esetén a helyettesítésükről gondoskodnak.”

2. *Milyen hátrányai vannak megítélése szerint a Programnak a kirendelt védői rendszerhez képest?*
3. *Amennyiben Ön szerint vannak a Programnak hátrányai, milyen módon küszöbölné ki ezeket?*

A VI–VII. és a XIII. kerületi kapitányság szerint a programnak nincs hátránya a kirendelt védői rendszerhez képest. (A VI–VII. kerületi kapitányság válaszában megjegyezte, hogy egyes kirendelt védők szóban kifogásolták a rendőri szervnél az MHB Programjában részt vevő ügyvédek magasabb díjazását.)

⁶⁹ BRFK VFO, VIII. és XIII. kerület.

Ezzel szemben mind a BRFK VFO, mind pedig a VIII. kerületi kapitányság a védők bevárásának időbeli vonzatát említette elsődleges hátrányként:

„A Program kapcsán kirendelt védők esetében tapasztalható volt, hogy gyakran az értesítést követő hosszabb idő – több óra – elteltével tudtak csak megjelenni a kihallgatásokon. Ez a tény esetenként jelentősen lassította az eljárások menetét, különösen igaz ez az azonnalos, illetve az éjszakai órákban vagy a hétvégén végrehajtott eljárási cselekmények esetén. Ennek vonzataként jelentősen emelkedett a felesleges – tényleges tevékenységhez nem kapcsolható – túlórák száma.”⁷⁰

„Az elsődleges intézkedések foganatosításának az ideje is igen nagy mértékben megnőtt, mivel a Programban részt vevő eljárás alá vont személyek kihallgatása addig nem kezdődhetett meg, míg a programban részt vevő védő meg nem jelent, holott a nyomozó hatóságnak értesítési kötelezettsége van, azt nem írja elő a Be., hogy a kihallgatás nem kezdődhet meg a védő távolmaradása miatt.”⁷¹

Valamiféle belső ellentmondás fedezhető fel abban, hogy a rendőri szervek egyfelől előnyként tekintenek a védői részvételre, mint a védelemhez való jog megfelelő érvényesülésének garanciájára, másfelől azonban – szervezeti szempontból érthető módon – sérelmezik, hogy a védőt be is kell várni.

A VIII. kerületi kapitányság ezt olyan módon oldaná fel, hogy egy előre meghatározott intervallumot tartana fent abból a célból, hogy az ügyvéd megérkezzen, ennek eltelte után azonban megkezdene a kihallgatást a védői jelenléttől függetlenül.

„[A]bban az esetben, ha kötelező védelem esete lép fel, az eljáró vizsgáló/nyomozó egy előre leadott listából rendel ki védőt vagy telefonon az ügyfélszolgálatától kér egy kirendelhető ügyvédet, majd a kirendelő határozatot fax útján továbbítja a Program 24 órás ügyeleti szolgálatához a kihallgatás időpontjának megjelölésével. A fax megküldését követő egy óra leteltével kezdődik a kihallgatás, ha ott a védő, ha nem, úgy, ahogy azt a be. szabályozza. Amennyiben a kihallgatás előtt vagy közben a védő megérkezik, mód van az ügyfél és a védő közötti megbeszélésre és a programban meghatározott esetekben a meghatalmazás benyújtására. A fenti eljárással nem húzódna feleslegesen el a kihallgatás időpontja, különösen a késői órákban.”

⁷⁰ BRFK VFO.

⁷¹ VIII. kerület.

A BRFK VFO a programban részt vevő védők ügyeleti rendszerben történő alkalmazását vetette fel. Amint ezt a 2. részben vázoltuk, létezett ügyeleti rendszer, azonban az adott napra beosztott ügyvédek messze nem voltak minden esetben elérhetők, ezért a diszpécserszolgálatnak gyakran hosszú idejébe került ügyvédet küldeni. Nagyobb számú közreműködő esetén az ügyeleti rendszer valószínűleg gördülékenyebben működött volna.

A VIII. kerületi kapitányság a Programmal járó adminisztrációs többletterhet is a rendszer hátrányai közé sorolta, megjegyezve a következőt

„Nem tartom szerencsésnek, hogy a Programban való részvételről több nyilvánartást kellett vezetni, és még ez sem győzte meg a Helsinki Bizottság illetékeseit arról, hogy a Programban való részvételről az eljárás alá vont személyt az eljáró nyomozó nyilatkoztatta, és önszántából tagadta meg a részvételt a gyanúsított.”

4. *Tapasztalt-e eltérést a Programban részt vevő védők és a kirendelt védők eljárása, aktivitása, illetve szakmai felkészültsége között?*

A négyből három rendőri szerv nem tapasztalt eltérést a Programban közreműködő és a kirendelt védők aktivitása között. Ezzel szemben, amint arra fent utaltunk, a VIII. kerületi kapitányság meglátása szerint volt olyan, kirendelt védőként passzív ügyvéd, aki a Program keretében agilisabban látta el ügyfelei védelmét.

5. *Módosult-e a Programban szereplő ügyekben való nyomozás menete, egyes eljárási cselekmények lefolytatása bármilyen szempontból? (pl. több volt-e a vallomástétel megtagadása, vagy a beismerő vallomás, az esetlegesen több védői indítvány, észrevétel meghosszabbította-e az eljárások átlagos idejét, stb.)*

E kérdés megítélésében is eltért a VIII. kerületi kapitányság véleménye a többi közreműködő rendőri szervétől. Ezek nem tapasztaltak különbséget a Programban vitt és az egyéb ügyek között, míg a VIII. kerület amellet, hogy leszögezte, a vallomások megtagadásának számában nem mutatkozott különbség, a következőket írta.

„A Programban szereplő ügyek egy részében, különös tekintettel a gyanúsított előzetes letartóztatásban tartása mellett folyó ügyekre, a védő – később indokolatlannak mutató – indítványai, panaszai jelentősen elhúzták a nyomozást,

ezáltal az időszerűséget megsértve. A büntetőeljáráásban járatlan ügyvédek ugyanis heti-kétheti rendszerességgel benyújtott szabadlábra helyezési kérelmekkel azért húzták el az eljárást, mert a hatályos normák szerint két egymással teljesen megegyező ügyirati példány állandóan az ügyészségeket és bíróságokat járta. Az iratismertetésre pedig csak e példányok egyikének birtokában kerülhetett sor.”

Bár a kijelentés némiképp furcsálljuk, hiszen a pályázati rendszer értelmében csak büntetőjogi gyakorlattal rendelkező, egyébként is kirendelhető ügyvédek vehettek részt a Programban, és nincs tudomásunk olyan ügyről, amelyben ilyen sűrűséggel nyújtottak be szabadlábra helyezés iránti kérelmet (noha ezt vélelmezhetően megpróbálta volna elszámolni az eljáró ügyvéd), annyi következtetés levonható, hogy a Programban közreműködő védők az átlagosnál nagyobb fokú aktivitást mutattak, több panaszt és indítványt tettek.

6. *Jónak tartaná-e, ha a kirendelt védői rendszert egy, a Programhoz hasonló modell váltaná fel? Országos szintű bevezetése esetén Ön szerint milyen problémák merülhetnek fel? (megoldható-e az ügyeleti rendszer, megfelel-e a Programban használt rászorultsági teszt, mekkora terhet jelent az, hogy az első kihallgatás nem kezdődhet meg a védő megérkezéséig, stb.)*

A XIII. kerület álláspontja szerint a nyomozó hatóság szempontjából közömbös, hogy a kirendelt védői rendszer, vagy egy, a Programhoz hasonló szisztéma működik. A BRFK VFO arra hívta fel a figyelmet, hogy a védők késedelmes megjelenése gyakran a nyomozás eredményességét is veszélyezteti, ezért mindenképpen meg kellene oldani, hogy az ügyvédek gyorsabban megérkezzenek a kihallgatásokra.

A VI–VII. kerület válaszából az derült ki, hogy itt a kirendelt védői rendszer diszfunkciói nem érzetik hatásukat, így a reform sem tűnik elkerülhetetlenül szükségesnek.

„A kirendelt védői rendszer kielégíti hatóságom munkáját, de hatóságom természetesen nyitott egy, a programhoz hasonló modellel kapcsolatban. A hatóságom által kirendelt védők minden napszakban elérhetők, és itt nem elsősorban a faxon történő kapcsolattartást értem, hanem a közvetlen telefonos kapcsolatot. A kirendelt védők esetleges elfoglaltságuk esetén gondoskodnak helyettesítésükről.”

A VIII. kerület álláspontja szerint a 24 órás ügyelet (a fent ismertetett egyórás időbeli megjelenési korlát mellett) hasznos, ugyanakkor az egész rendszert ügyvédi kamarai felügyelet alá kellene helyezni.

[...A]z Ügyvédi kamarát kérném fel együttműködésre, ahol szerencsés esetben büntetőjogi gyakorlattal rendelkező védők kerülnének a Programba. A program részben a Kamara éjsze alatt működne. A rendszerben a 24 órás ügyelet az ami megtartandó véleményem szerint, a Kamarák működési körébe bevonva. [...]

Jónak tartanám, ha lenne egy a programhoz hasonló rendszer, de kifejezetten csak a kamarák működési rendjébe illesztve, az ottani funkcionáriusok felügyelete alatt, így a szakmaiság is kevésbé szenvedne csorbát. [...]

[...E]legendőnek tartom a kirendeléses rendszer reformját (24 órás ügyelet), mert egy esküt tett ügyvédnek ugyanúgy kell ellátni a feladatait kirendelt védőként is, mint meghatalmazottként, akárki is téríti a díját.

Megjegyezném továbbá, hogy »az első kihallgatás nem kezdődhet meg, amíg a védő nem érkezik meg« problémakör ott kezdődik és ér véget, hogy az eljáró hatóságnak figyelembe véve a gyanúsított jogait, és megfelelő időt adva a védőnek (éjjel és hétvégén Budapest viszonylatban az elegendő idő egy óra) a kitűzött időpontban joga van megkezdeni a kihallgatást, amit a törvény is szavatol [...].»

A kirendelt védői rendszer lehetséges reformjával kapcsolatban további rendőrségi szempontokat tartalmaz a már idézett ORFK vizsgálat is. Ezeket a szoros tematikus kapcsolódás miatt itt látszik szükségesnek ismertetni, noha a válaszok értelem szerűen nem az MHB kérdőívére, hanem a tanulmány két szerzője által feltett kérdésekre érkeztek.

Az ORFK azon kérdésére, hogy a jelenleg működő kirendelt védői rendszerben nehéz-e védőt találni, az általános válasz nemleges volt, azzal, hogy „problémák csak egyes időszakokban (éjszaka, hétvége, ünnepnap) jelentkeznek, amikor az ügyvédek elérhetősége csökken. Éppen ezért több hatóság javasolta, hogy a kamarák dolgozzanak ki ügyeleti rendszert, mely a problémás időszakokban megkönnyítené a kirendelt védő biztosítását. Szabolcs megyében van olyan nyomozó szerv, ahol a védőket ún. »rotációs rendszer« alapján rendelik ki, azaz a kamara által összeállított listán ügyenként mindig a soron következő ügyvédet hívják.»⁷²

⁷² Fegyveregyenlőség, 41. o.

A rendőri szervek nagy része nem látott okot a kirendelt védői rendszer átfogó reformjára. Ez a konklúzió látszólag ellentmondásban áll azokkal a problémákkal, amelyekre az ORFK vizsgálat egyébként felhívta a figyelmet, nevezetesen a védők nagyon alacsony megjelenési arányára az első kihallgatásokon, valamint a rendőrök azon véleményére, hogy a kirendelt védők teljesítményének színvonala elmarad a meghatalmazottakétól (lásd a vizsgálat 1.2.2. alatt idézett megállapításait). Mindezek ellenére az ORFK vizsgálat szerint „szinte egységes a nyomozó hatóságok véleménye abban [...], hogy a védőkirendelés jelenlegi, több évtizedes rendszere megfelelő, változtatásra nincs szükség. A többség véleménye szerint, ha a kirendelt védő kiválasztását más szervezet végezné, az szükségképpen bonyolítaná az ügymenetet, növelné az adminisztrációs terheket és rontaná az időszerűséget és mindez a védelem jogának érvényesülése ellen ható folyamatokhoz vezetne. [...] Az általános álláspont szerint a rendőrségtől független szerv bevonását a kiválasztásba egyébként semmi sem indokolja. A kirendelések egy részénél a törvényes és korrekt ügymenet lebonyolítását a személyes ismeretség is segíti, a rendőrségtől független szervezet ezeket a szempontokat nem tudná figyelembe venni.”⁷³ (A személyes ismeretség lehetséges negatív következményeire már utaltunk a 4.1. pont alatt, itt csak ismételten fel szeretnénk hívni a figyelmet e rendőri vélekedés és azon adat ellentmondására, miszerint az ország nagyobb részében a kirendelt védők megjelenési aránya 50% alatt van.)

Az általános vélekedés mellett voltak olyan rendőri szervek is, amelyek bizonyos változások pozitív következményeit nem zárták ki.

A Nemzeti Nyomozó Iroda – amellett, hogy a nyomozó hatóságok többségéhez hasonlóan a kiválasztás független szervezet kezébe adásával nem ért egyet – megjegyzi azt is, miszerint egy ilyen rendszer vitathatatlan pozitívuma lenne, hogy „nem érhetné a Rendőrséget a továbbiakban az a vád, hogy a saját emberüket rendelik ki a terhelte mellé védőnek”. [...]

Nógrád megye megfontolandónak tartaná olyan „kirendelt védői testület” létrehozását, amely a nap huszonnégy órájában elérhető és főállásban foglalkozik a terheltek ügyeivel, illetőleg a büntetőeljáráshoz kapcsolódó egyéb dolgaival. A testület létrehozását a bíróságok, vagy a területi ügyvédi kamarák mellett látnák célszerűnek. Ugyanezt veti fel Pest megye is, miszerint szerencsésebb lenne egy ilyen, a Rendőrségtől független hálózat kiépítése, ehhez viszont ők is szükségesnek látják egy állandó védői ügyeleti hálózat kialakítását. [...] ⁷⁴

⁷³ Fegyveregyenlőség, 42. o.

⁷⁴ Fegyveregyenlőség, 42. o.

Egyes rendőri szervek a rendszer hatékonyságának biztosítékát az ügyvédi fegyelem megerősítésében látják. „A védőkirendelés jelenlegi rendszere csak Baranya megye véleménye szerint nem megfelelő, mert az ügyvédek egy része nem kíván eljárni büntető ügyekben. Megfontolandónak tartanak a »kirendelt védői munkára való kötelezés« valamifajta szabályozását kidolgozni annak érdekében, hogy mindig, mindenhol legyen lehetőség a kirendelés foganatosítására. A megye véleményében arra is utal, hogy a kirendelt védők eljárásban való részvétele nem látszik eléggé hatékonynak, melynek biztosítására akár »megfelelő szankciók életbe léptetését« is lehetségesnek tartanak.”⁷⁵

A tanulmány szerzői is elsősorban a védői oldalról közelítenének a problémák megoldása felé: „A kirendelt védelem hatékonyságának növelése érdekében [...] megfontolandónak tartanánk egy olyan rendszer létrehozását, amelyben kirendelt védőként csak meghatározott követelményeknek megfelelő ügyvéd jöhetne számításba. Olyan, a meglévő képzettségre és tapasztalatra épülő rendszerre gondolunk, amely szigorú büntető szakági ismeretek meglétét, illetve továbbfejlesztését tenné kötelezővé azon ügyvédek számára, akik ezen a területen kívánnak szerepet vállalni. Akár egyfajta speciális szakvizsga rendszer kidolgozását is elképzelhetőnek tartanánk. A megfelelő minőségbiztosítás alapján működő jogi szakembereket pedig hívhatnánk újra akár védőügyvédeknek is.”⁷⁶

Nem vitatván ennek a gondolatnak a létjogosultságát, fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy ilyen specializáció csak akkor lenne elvárható, ha a kirendelések teljesítését a piaci árhoz legalább közelítő díjazással honorálnák. Ennek hiányában egy ilyen rendszer csak abban az esetben képzelhető el, ha meghatalmazáson alapuló büntető védelmet is csak „védőügyvédek” láthatnának el. Ilyen értelemben nyilatkozott dr. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke is a Programot lezáró konferencián.

5.3. Válaszok a terhelti kérdőívre

A Programban tesztelt modell hatékonyságának felméréséhez nyilvánvalóan elengedhetetlen volt a terheltek véleményének megismerése. Ennek érdekében az MHB levélben kereste meg a Programban részt vevő terhelteket, arra kérve őket, hogy a véleményük felmérésére irányuló kérdőív kitöltése céljából fáradjanak be az MHB

⁷⁵ Fegyveregyenlőség, 42. o.

⁷⁶ Fegyveregyenlőség, 42. o.

irodájába. Az előzetes letartóztatásban lévő terheltekhez az MHB munkatársai látogattak el a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának engedélye alapján. A lekérdezésre 2006 tavaszán és nyarán került sor.

Ilyen módon a 121 terheltből összesen 22-vel sikerült kapcsolatba lépniük, közülük 20-an adtak értelmezhető válaszokat a kérdőívre. A kérdőív nagyban megegyezett a 2003-as kérdőíves felmérés (lásd: 1.2.2. rész) kirendelt védőkre vonatkozó részeivel, így a Programban részt vevő terheltek válaszait a 2003-as kutatásban kapott eredményekkel hasonlítjuk össze.

A 2003-as kutatás egyik fontos tanulsága az volt, hogy még a meghatalmazott védővel rendelkező terhelteknek is csupán 40,2 százaléka tud kapcsolatot létesíteni az ügyvéddel az első kihallgatásig (a kirendelt védővel rendelkező terhelteknél ez az arány 23,6 százalék volt). Ezzel szemben a Programban minden terhelt első kihallgatásán részt vett védő.

A következő kérdés, hogy az első kihallgatást követően a védő milyen aktivitást mutat a nyomozás során. Ennek két fokmérője, hogy jelen van-e a nyomozati cselekményeken és hogy megpróbálja-e indítványokkal, észrevételekkel befolyásolni a nyomozás menetét.

Az érvényes választ adó 20 terhelt mindegyike úgy nyilatkozott, hogy védője részt vett a nyomozati cselekményeken. Ez lényegesen jobb eredmény, mint amit a 2003-as felmérés a kirendelt védők vonatkozásában mutatott, sőt a meghatalmazott védőkre vonatkozó akkori eredményeknél is kedvezőbb képet mutat.

3. Tábla: Tudomása szerint részt vett-e valamilyen nyomozati cselekményen a védő?

Válasz	Kirendelt védővel rendelkező válaszadók 2003-ban (234 fő)		Meghatalmazott védővel rendelkező válaszadók 2003-ban (220 fő)		Programban részt vevő és kérdőívre válaszoló terheltek (20 fő)	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Igen	70	29,91	149	67,73	20	100
Nem	123	52,56	52	23,64	—	—
Ügyvédjelölt vett részt	3	1,28	6	2,73	—	—
Nem emlékszik	39	16,67	21	9,55	—	—

A 2003-as felmérés során egy személy több választ is megjelölhetett (ha pl. egyes cselekményeken az ügyvéd, másokon a jelölt vett részt).

A jelenléten túlmenő védői tevékenység vonatkozásában is lényegesen jobbak a Program eredményei, mint a 2003-as felmérés kirendelt védőkre vonatkozó válasszai. A meghatalmazott védőkkel kapcsolatban a Program javára mért különbség ugyanakkor nem szignifikáns. Ez azt látszik alátámasztani, hogy amennyiben van valamiféle kontroll (rendes esetben a meghatalmazás visszavonására jogosult ügyfél, a Programban pedig a kuratórium részéről), ez – értelemszerűen – aktivitásra sarkallja az ügyvédeket. A kirendelt védői rendszert jellemző ellenőrizetlenség esetén azonban már szignifikánsan rosszabbak a mutatók.

4. Tábla: Tudomása szerint tett-e valamilyen indítványt a védő/ügyvédjelölt az eljárás során?

Válasz	Kirendelt védővel rendelkező válaszadók 2003-ban		Meghatalmazott védővel rendelkező válaszadók 2003-ban		Programban részt vevő és kérdőívre válaszoló terheltek (20 fő)	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Igen	92	38,17	171	77,73	17	85,00
Nem	100	41,49	30	13,64	2	10,00
Nem tudja, nem emlékszik	49	20,33	19	8,64	1	5,00
Összesen	241	100,00	220	100,00	20	100,00

A foga tartott terheltek esetén nagy jelentősége van annak is, hogy milyen rendszerességgel látogatja a védő az ügyfelét. A 2003-as felmérés során a védőkkel kapcsolatos kérdésre válaszoló 494 előzetes letartóztatott közül 261-nek volt kirendelt védője. Közülük 181 (69%) találkozott az eljárás folyamán a védőjével. A 181 személyből 51 (27%, a kirendelt védővel rendelkező válaszadók teljes körére – 261 személyre – vetítve pedig 19%) mondta azt, hogy védője magától felkereste, 24 (13%, illetve 9%) pedig azt, hogy a védő kérésre tett látogatást nála. 2003-ban a meghatalmazott védővel rendelkező 233 személy közül 216 találkozott a védőjével a lekérdezés időpontjáig. Közülük 105 (49%, a teljes meghatalmazott védővel rendelkező terhelti körre vetítve 45%) mondta, hogy a védő magától felkereste őt, és ugyanennyien állították, hogy az ügyvéd kérésre ment be hozzájuk.

A Programban részt vevő és a kérdőívre válaszoló valamennyi (12) előzetes letartóztatott úgy nyilatkozott, hogy védője volt nála beszélőn. Ez el is várható, hiszen a Programban való részvétel feltételeit rögzítő szerződés értelmében az ügyvédek

vállalták, hogy előzetes letartóztatásban lévő védenceiket szükség szerint, de legalább havonta egyszer meglátogatják. Ehhez képest a találkozások gyakoriságára vonatkozó válaszok azt mutatták, hogy ennek a kötelezettségnek a Programban részt vevő ügyvédeknek csak egy része tett eleget. A gyakoriságra vonatkozó kérdést megválaszoló 10 személy közül 4-en mondták, hogy védőjük havonta egyszer, vagy annál gyakrabban látogatja meg őket, egy-egy személyhez két-, illetve négyhavonta jár a védője, ketten azt állították, hogy a lekérdezés időpontjáig, tehát kb. másfél év alatt csak egy ügyvédi beszélőre került sor, egyvalakinél ez a szám három volt, az egyik terhelt pedig pontos számot nem tudott mondani, de úgy ítélte meg, hogy a védője ritkán jön beszélőre.

A nyomozati szakra vonatkozó védői tevékenység általános értékelésére vonatkozó terhelti véleményeket az alábbi táblázat összegzi (a kérdésre csak 19-en adtak választ).

5. Tábla: Összességében hogyan értékelné a védője munkáját a nyomozás során?

<i>Válasz</i>	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Kiváló	10	53
Megfelelő	5	25
Még elfogadható	2	11
Haszontalan	2	11
Szerintem a nyomozóknak dolgozott*	—	—
Összesen	19	100

* Ez a válaszlehetőség azért szerepelt a kérdőívben, mert a 2003-as felmérés során több megkérdezett is ilyen irányú gyanújának adott hangot.

Összesen 11 válaszadó ügye volt bírósági szakban a lekérdezéskor. Nekik az eljárás ezen fázisára nézve is feltettük a nyomozati szak vonatkozásában megfogalmazott kérdéseket. A tárgyaláson kötelező a védői részvétel, így a védői aktivitással kapcsolatban az ügyvédek által tett indítványok, észrevételek alapján tűnt lehetségesnek bizonyos következtetéseket levonni. A 11 válaszadóból 8 (72%) számolt be a védő által feltett kérdésről, szóbeli indítványról, észrevételről, és 4 (36%) írásbeli indítványról (igaz, itt 4-en úgy nyilatkoztak: nem tudják, hogy volt-e ilyen, és csak 2-en mondtak kategorikusan nemet arra a kérdésre, hogy tett-e valamilyen írásbeli indítványt az ügyvéd).

Annál a 9 terhelnél, akinek az ügyében már született elsőfokú döntés, a védőbeszéd vonatkozásában a következő válaszok születtek.

6. Tábla: Védőbeszédében milyen taktikát követett a védő?

<i>Válasz</i>	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Felmentést kért	3	33
Az enyhítő körülményekre helyezte a hangsúlyt	4	45
Semmilyen módon nem vitatta a vádat	1	11
A válaszadó nem emlékszik	1	11
Összesen	9	100

A 9 válaszadó közül csak egy mondta, hogy védője azt javasolta neki, tegyen beismerő vallomást. A terhelt véleménye szerint ez az adott helyzetben nem volt ésszerű, ám ennek ellenére összességében kiválónak minősítette a Program által biztosított védő tevékenységét.

A védők minősítése tárgyában a bírósági szakra nézve egyébként a következő eredmények születtek.

7. Tábla: Összességében hogyan értékelné a védője munkáját a bírósági szakban?

<i>Válasz</i>	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Kiváló	5	46
Megfelelő	2	18
Még elfogadható	3	27
Haszontalan	1	9
Összesen	11	100

Az a személy, aki haszontalannak tartotta a Program által biztosított védő tevékenységét, megegyezik azon két terhelt közül az egyikkel, aki már a nyomozati szakra is ezt a minősítést adta. Ezeket a személyeket a Program munkatársai tájékoztatták arról a – terhelték számára az ügyvédekkel kötött megbízási szerződésük alapján egyébként ismert – tényről, hogy elégedetlenségük esetén panaszt nyújthatnak

be védőjükkal szemben a Kuratóriumnál, amely a panasz megalapozottsága esetén számukra új ügyvédet biztosít. (Ezzel a lehetőséggel a Program végrehajtásának két és fél éve alatt ketten éltek – erről bővebben lásd a 5.4. részt).

Azok közül, akik szerint a Programban biztosított védő tevékenysége még elfogadható vagy haszontalan volt, egy személy a kapcsolattartás hiányát jelölte meg elégedetlensége okaként, hárman pedig azt mondták, hogy védőjük nem foglalkozott eleget az üggyel.

Mivel a 2003-as kutatás során nem kértük meg a terhelteket arra, hogy osztályozzák védőjükkal való elégedettségük fokát, azokról a Programban részt vevő terheltektől kértünk ilyen jellegű információt, akiket korábban már védett kirendelt védő. A 20 válaszból 14-en voltak ilyenek.

Korábbi kirendelt védőjükről alkotott véleményüket az alábbi táblázat foglalja össze (a vonatkozó kérdésekre nem adott mindenki választ).

8. Tábla: Összességében hogyan értékelné korábbi kirendelt védője munkáját a nyomozati és a bírósági szakban?

<i>Válasz</i>	<i>Nyomozati szak</i>		<i>Bírósági szak</i>	
	<i>Fő</i>	<i>%</i>	<i>Fő</i>	<i>%</i>
Kiváló	2	19	2	20
Megfelelő	3	27	1	10
Még elfogadható	3	27	2	20
Haszontalan	3	27	5	50
Szerintem a nyomozóknak dolgozott	—	—	—	—
Összesen	11	100	10	100

A terheltek közül szignifikánsan többen (53 és 46 százalék a nyomozati illetve a bírósági szakban) tartották kiválónak a Program által biztosított védőt, mint a korábbi kirendelt védőt (19 és 20 százalék), és szintén szignifikánsan többen mondták, hogy kirendelt védőjük tevékenysége haszontalan volt (27 és 50 százalék a nyomozati illetve a bírósági szakban), mint ahányan ezt a Programban biztosított védőről állították (11 és 9 százalék).

Hasonló eredmény jön ki, ha csak azoknak terhelteknek a védői tevékenységet minősítő válaszait vizsgáljuk a Program által biztosított ügyvédek vonat-

kozásában, akiknek már volt korábban kirendelt védőjük. A 12 ilyen személyből 6-an (50%) mondták, hogy a helsinkis ügyvéd kiválóan dolgozott a nyomozati szakban, és csupán egy személy (8,3%) szerint volt a védő tevékenysége haszontalan (4 személy megfelelőnek, 1 pedig elfogadhatónak minősítette a helsinkis védő munkáját).

A 12 válaszadóból csak 8-nak volt már bírósági szakban az ügye, közülük 5 (63%) mondta, hogy a Program által biztosított védő munkája kiváló volt, 2 (25%) megfelelőnek, 1 (12%) pedig elfogadhatónak tartotta a helsinkis ügyvéd tevékenységét. E válaszadók közül senki nem volt azon a véleményen, hogy a Program által biztosított védő haszontalan lett volna.

Bár az elemszám nagyon kicsi, annyi következtetés a fentiekből levonható, hogy a kérdőívre válaszoló terheltek körében a Program által biztosított védők tevékenységének megítélése a korábbi kirendelt védőkénél lényegesen jobb volt.

5.4. Terhelti panaszok a Programban

A Program működésének két és fél éve alatt a helsinkis ügyvédek által védett terheltek közül ketten nyújtottak be panaszt a védői tevékenység elégtelensége miatt.

Az első panasz 2006 májusában érkezett. Az ügyben az első gyanúsított kihallgatásra 2004. október 11-én került sor. Ezt követően a terhelt sem a hatóságoktól, sem a védőtől nem kapott értesítést az eljárás állásáról. Csak 2006 februárjában szerzett róla tudomást, hogy 2005. március 23-án iratismertetést tartottak az ügyben, 2005. május 30-án pedig az ügyész vádat emelt. A terhelt maga szerezte be az iratokat, amelyekből kiderült, hogy az iratismertetésen a védő nem vett részt.

Bár a terhelt elismerte: elképzelhető, hogy az iratismertetésről hozzá hasonlóan a védő sem kapott értesítést, sérelmezte, hogy őt a védő másfél éven át egyetlen alkalommal sem kereste. Az MHB munkatársának közbenjárására végül 2006. február 20-án a védő konzultált a terhelttel, de a megbeszélés nem oszlatta el a terhelt azon benyomását, hogy az ügyvéd nem fordít kellő figyelmet az ügyére. 2006. május 9-én a terhelt idézést kapott a május 30-ára kitűzött tárgyalásra. Másnap felhívta a védőt, és arra kérte, hogy konzultáljanak a tárgyaláson követendő stratégiáról. Az ügyvéd azt válaszolta, hogy leghamarabb május 26-án tudja őt fogadni, és a tárgyaláson sem biztos, hogy részt tud venni, de megpróbál megjelenni. Ezt követően a terhelt – a megrendült bizalomra tekintettel – új védő biztosítását kérte a Kuratóriumtól.

A Kuratórium a panaszban megfogalmazott állításokkal kapcsolatban nyilatkozattételre hívta fel a védőt. A védő előadta, hogy az eljáró hatóságoktól ő sem kapott értesítést az iratismertetésről, illetve a vádemelésről, ezért nem jelent meg az eljárási cselekményen, és ezért nem kereste meg ügyfelét a vádemeléssel kapcsolatban. Az ügyvéd közölte, hogy évente 6–700 ügyben jár el, ezért a hatóság értesítése vagy az ügyfél jelentkezése híján nem tudja nyomon követni, hogy melyik ügy folyik a megfelelő rendben és melyik akadt el. Leszögezte, hogy a másfél év alatt az ügyfél sem próbálta felvenni vele a kapcsolatot. A februári konzultációval kapcsolatban előadta, hogy másfél órán keresztül beszéltek az ügyről, és megítélése szerint megfelelő tájékoztatást nyújtott a terheltnek. A tárgyalás vonatkozásában elismerte, hogy mivel meglehetősen feltorlódtak a tárgyalásai, valóban azt mondta: nem kizárt, hogy kérni fogja a tárgyalás elnapolását. Minderre tekintettel ő maga is kérte, hogy a megbízást felmondhassa, és a terhelt más védővel folytassa a Programban való részvételt.

Tekintettel arra, hogy a problémák oka elsősorban a nyomozóhatóság és az ügyészség mulasztásában (az értesítések elmaradásában) volt keresendő, és hogy a szabadságában nem korlátozott ügyfél maga sem kereste a védőt, a Kuratórium elfogadta az ügyvéd álláspontját, és nem tekintette eljárását az MHB-vel kötött keretszerződés megszegésének. Ugyanakkor mivel a bizalom a felek között kölcsönösen megrendült, hozzájárult a megbízás felmondásához, és új védőt biztosított a terheltnek.

A második panaszt egy 2004. október 20-a óta fogva tartott terhelt nyújtotta be 2006 júliusában. A panasz lényege az volt, hogy védője az eljárási cselekmények (kihallgatások) nagy részén nem jelent meg, és a büntetés-végrehajtási intézetben sem látogatta meg védencét, noha ez a keretszerződés alapján kötelessége lett volna. Az ügyfél számára azért lett sürgős a kérdés, mert ügye tárgyalási szakba érkezett.

Az MHB munkatársa telefonon tájékoztatta a védőt a panaszról, aki ígéretet tett rá, hogy haladéktalanul felkeresi védencét a büntetés-végrehajtási intézetben, és benyújtja azokat az iratokat, amelyek a panasz megalapozatlanságát igazolják. Az így pótoltt dokumentációból kiderült, hogy a védő egy kivételével valamennyi eljárási cselekményen részt vett (a mulasztás oka az volt, hogy az adott napon balesetet szenvedett és kórházba került), a beszélő eredményeként pedig a terhelt visszavonta panaszát. Erre való tekintettel a Kuratórium az ügyben további intézkedést nem tartott szükségesnek.

5.5. A Program bírósági szemmel

A Programmal kapcsolatos bírósági álláspontot annak a két előadásnak az alapján ismertetjük, amelyet dr. Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke a Szakmai vitán, majd a Zárókonferencián tartott.⁷⁷

A Legfelsőbb Bíróság elnöke osztja az MHB azon álláspontját, hogy a kirendelt védői rendszer megfelelő működtetése négy alapvető funkció (kirendelés, egyéni és általános minőségbiztosítás, költségvetési funkció) hatékony ellátását teszi szükségessé. Szintén elismeri, hogy „a megoldás keresése azért is aktuális, mert a jogszabályi változások (óradíj összegének emelése, iratmásolás biztosítása, a térítés alá eső cselekmények bővülése) nem tették hatékonyabbá a rendszert, számos gyakorlati tapasztalat igazolja, hogy különösen a nyomozás során a védelem ellátása gyakran formális”.⁷⁸

A Legfelsőbb Bíróság elnöke úgy véli, hogy „Magyarországon a jogi háttér ezen a területen megfelelő, a törvény széleskörűen fogalmazza meg azokat az eseteket, amelyek indokolttá teszik a hatóságok aktív közreműködését a védő biztosítása érdekében, ugyanakkor nem rendelkezik minden esetben egyértelműen a működés garanciális szabályairól, s ebből fakadnak a jogalkalmazási bizonytalanságok.”⁷⁹

Az MHB által megfogalmazott rendszerkritikával kapcsolatban dr. Lomnici Zoltán óvatosságra int, kifogásolva, hogy a büntetőeljárás egyes szereplői között a Bizottság ellentétes érdekek fennállását feltételezi: „Megítélésem szerint a kirendelt védői intézmény hatékonyságát biztosító törekvések nem hoznak eredményt, ha az eljárás egyes résztvevői a védelem biztosítása során feloldhatatlan elvárásokat állítanak egymással szembe, s úgy tüntetik fel, hogy a különböző igények kielégítése nem találkozhat.”⁸⁰

A rendszer általa is elismerten létező diszfunkcióit ezért nem a beépített konfliktusoknak, hanem elsősorban az egyes szereplők normasértő magatartásának és az ellenőrzés hiányosságainak tudja be. „Nem lehet ugyanakkor kizárni azt a lehetőséget sem, hogy megfelelő intézményi szabályozottság mellett az eljárás egyes szereplőinek egyéni céljai, érdekei olyan módon torzítják a rendszert, hogy az már a rendelte-

⁷⁷ 2006. április 20-án, majd a 2006. november 30-án.

⁷⁸ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

⁷⁹ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

⁸⁰ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

tését nem tudja betölteni. [...] Nyilvánvalónak látszik [...], hogy a megoldás nem feltétlenül és nem minden esetben a jogszabályok változtatásában keresendő. [...]E]gy rendszer működésének megítélésénél nem abból kell kiindulni, hogy néhány szereplő a jogot rendeltetésével ellentétesen gyakorolja, nem a rendkívülihez kell alakítani a rendszert. Ezt a problémát belső vizsgálatokkal kell feltárni és megszüntetni, ez lehet adott esetben a fegyelmi felelősségre vonás alapja is. Annak megítélésénél, hogy a védő kirendelésének jelenlegi szabályai, illetve a védelem ellátása milyen vitatott elemeket tartalmaz, vizsgálni kell az eljáró hatóságok tagjainak felkészültségét, ismereteit, a kialakult gyakorlatot, mint a működést befolyásoló tényezőt. Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy az adott szervezet működésének belső vizsgálata, vagy az abban dolgozók megfelelő és alapos továbbképzése önmagában javítja a hatékonyságot.”⁸¹

Ezzel kapcsolatban meg kívánjuk jegyezni, hogy az idézett empirikus kutatások egyértelművé teszik: a nyomozati szakban a diszfunkció tekinthető „normál ügymenetnek”, hiszen az esetek túlnyomó részében a kirendelt védő nem veszi fel a kapcsolatot védencével, és nem jelenik meg az eljárási cselekményeken. A rendőrség saját vizsgálata is azt mutatta ki, hogy országosan 50% alatt marad a kirendelt védő jelenlétében megtartott első kihallgatások aránya. Ez pedig azt jelenti, hogy a probléma messze túlmutat az eljárás szereplőinek egyedi felelősségén: a rendszer egészének strukturális krízisééről van szó, amin a szervezeti ellenőrzés javíthat, de – ilyen mértékű normasértés esetén – önmagában nem segíthet.

A strukturális problémához szorosan kapcsolódik az eljárási résztvevők ellenérdekeltségének kérdése. A bíróság vonatkozásában nyilvánvalóan nem vetődik fel ez a kérdés olyan súllyal, mint a nyomozó hatóság és a terhelt viszonyát illetően. A nyomozó hatóság a megalapozott gyanú megállapítása után egy nyomozási koncepció alapján már egy meghatározott személy, a terhelt ellen folytat nyomozást. A terhelt és a védő célja a nyomozó hatóság által felállított koncepció cáfolata, nem egy esetben a nyomozati munka zátonyra futtatása (pl. hamis vallomás megtételével, amit a Be. kifejezetten megenged, ha nem jelent egyúttal hamis vádat is), a két szereplő eljárási pozíciójából fakadó ellenérdekeltség tehát kódolva van a helyzetben.

Ez nem jelenti azt, hogy a szereplők között ne lehetne korrekt a viszony, ugyanakkor garantálni kell, hogy a nyomozó hatóság ne gyakorolhasson a szükségesnél nagyobb hatalmat a terhelttel szemben. Az, hogy a nyomozó hatóság választhatja meg a terheltet a védekezésben, a nyomozati koncepció megcáfolásában segíteni hivatott

⁸¹ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

ügyvédet, mindenképpen túlhatalmat eredményez a nyomozó hatóság oldalán. A jogszabályokat úgy kell megfogalmazni, hogy az őket alkalmazók jó- vagy rosszindulatától függetlenül biztosítsák a jogalkotással elért kívánt cél megvalósítását. Ezért az MHB továbbra is szükségesnek tartja a struktúraváltást. Ettől egyébként a Legfelsőbb Bíróság elnöke sem zárkózik el.

A Program eddigi tapasztalatai megerősítik azt a szakmai körökben korábban is hangoztatott lehetőséget, hogy az eljáró hatóságtól eltérő, más szervezet hatáskörébe kerüljön a védők kirendelésének intézése, esetleg a munkadíj elszámolása és kifizetése is.

A megoldásra több alternatíva is felmerült, azonban markánsan felvetődött az ügyvédi kamarák szerepének növelése, mindkét kérdést illetően. [...]

Másik alternatívaként a Programban részt vevők javasolták a civilisztikai területhez hasonlóan a védők kirendelésének hatáskörét az Igazságügyi Hivatalokhoz telepíteni. [...]

Harmadik lehetőségként felvetődik az állami védő intézményének a kérdése, amely bár sajátosan ötvözné az ügyvédi és állami szervek jellemzőit, de szerencsésen feloldaná a kirendelés, a jogi képviselők arányos leterhelése, az egyéni és általános minőség-ellenőrzés problémáit. Ez működhetne az Igazságügyi Hivatalon belül, vagy annak önálló részeként, de elkülönülve a büntetőeljárásban közreműködő hatóságoktól.⁸²

A Legfelsőbb Bíróság elnöke fontos problémára hívta fel a figyelmet, amikor jelezte, a meghatalmazott védők tevékenységének kontrollja is lehet problematikus, az ügyfél ugyanis nincs mindig abban a helyzetben, hogy ezt az ellenőrzést szakszerűen elvégezze.

Ugyanakkor kétség nem fér ahhoz, mennyire bonyolult és kényes kérdés ennek [a minőségbiztosításnak az] elemeit meghatározni akkor, amikor a kétpólusú, ügyfél-jogi képviselő meghatalmazáson alapuló rendszerét elintézhetőnek tartjuk azzal, hogy azt az ügyfél képes ellátni, mivel bármikor lehetősége van a jogi képviselő személyének a megváltoztatására.

Ezekben az esetekben mind a kiválasztás, mind az egyéni minőség-ellenőrzés és felelősség kizárólag két személy megállapodásának kérdése, ami leegyszerűsödik a jogi képviselő személyének cseréjére.

⁸² Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

Alapvető követelményként kell kezelni, hogy a védői munka minőségének megítélése során nem lehet különbséget tenni a kirendelésen és a meghatalmazáson alapuló rendszerek között. [...]

[N]em lehet [...] elintézni a meghatalmazás minőség-biztosítási kérdését a bizalmi elv alapján. Nagyon sok ember képtelen megítélni, milyen színvonalon teljesít a meghatalmazott védője szigorúan piaci alapokon meghatározott tiszteletdíj megfizetése mellett.⁸³

E kérdés bizonyos aspektusaira egyébként már az MHB is felhívta a figyelmet 2003-as kutatásának jelentésében, amikor leszögezte: „valójában csak azok gyakorolhatnak tényleges ellenőrzést fogadott ügyvédjük tevékenysége felett, akik megengedhetik maguknak, hogy a már kifizetett összegtől adott esetben függetlenül másik védőt hatalmazzanak meg, ha elégedetlenek. Amennyiben előre kell fizetni, sok család már nem képes védőt váltani.”⁸⁴

A kérdésfelvetés jogossága mellett le kell szögezni: nem tűnik járható útnak az ügyfél és a meghatalmazott ügyvéd szerződéses szabadságába bármiféle minőség-biztosítási rendszerrel beavatkozni. Ebben a kontextusban az ügyvédi kamarák fegyelmi jogkörének elégségesnek kellene lennie. Az anyagilag kiszolgáltatott helyzetben lévő – ezért tényleges ügyvédváltásra nem képes – terheltek gondjának megoldására felmerülhetne lehetőségként, hogy a megalapozott fegyelmi panaszok esetén a pénzbírság mellett vagy helyett az ügyvéd kötelezhető legyen a megbízási díj egészének vagy egy részének visszafizetésére.

A kirendelés esetén azonban az állam, mint kvázi meghatalmazó részéről jogosan merül fel az igény, hogy a pénzért valamiféle kontrollt gyakorolhasson az általa megfizetett tevékenység felett. Az ügyvédi függetlenség elvéből következően ezt a jogosítványát közvetlenül nem gyakorolhatja, amire a 6. pont alatt felvázolt kamarai kuratórium felállítása lehet a megoldás.

A Legfelsőbb Bíróság elnöke kitért a díjazás kényes kérdésére is.

A védő kirendelésének kérdése és az ebből fakadó problémák nem választhatók el a működéshez szükséges megfelelő anyagi fedezet biztosításától. [...]

Rendkívül fontos kérdés annak meghatározása, hogy ki rendelje ki a védőt, azonban önmagában nem oldja meg a piaci alapú és a hatósági kirendelésen alapuló képviselő eltérő díjazásából fakadó problémákat. Egy adott ország gazdasági teljesítőképessége meghatározza a költségvetésnek azt a hányadát,

⁸³ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Zárókonferencián.

⁸⁴ Vétkeesség vélelme, 141. o.

amelyet áldozni képes az anyagilag hátrányos helyzetű állampolgárai számára, illetve igazságszolgáltatási érdekből a joghoz jutás biztosítására.

Nem tekintem feladatommak az ügyvédek érdekének a képviselését, de ki kell mondani, végső soron nem lehet elvárni az önfenntartó ügyvédektől azt, hogy olyan feladatokat is ellássanak, amelyeket a meghatalmazástól eltérően nem fizetnek meg, vagyis leegyszerűsítve, nem köteles az egyéb bevételei terhére finanszírozni a kirendelt védői tevékenységét.⁸⁵

Ugyanezzel a kérdéssel kapcsolatban második előadásában a kirendelések ellátásának önkéntessége érdekében emelt szót: „talán nincs egyetlen olyan ország sem, amely az állami gondoskodás keretében biztosított védőnek ugyanolyan mértékű tiszteletdíjat tudna biztosítani, mint a tisztán üzleti alapon működő meghatalmazás esetén. Nagyon leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk, hogy az ilyen állami megrendelés az olcsóbb árfekvésű kategóriába tartozó munka. Pontosan ezért kell meghagyni a kirendelés vállalásánál az önkéntességet, ugyanakkor a kamarák felelőssége, hogy az ilyen feladatot ellátó ügyvéd esetében elérjék a tisztességes színvonalú jogi képviselő biztosítását.”⁸⁶

Végkövetkeztetésként a Legfelsőbb Bíróság elnöke leszögezte, hogy a bíróságok alapvetően nem ellenzik a strukturális reformot, amennyiben az eljárási érdekeiket nem csorbítja, működésüket nem nehezíti.

A Program felvetéseivel ellentétben én nem érzem olyan súlyúnak a hatóságtól eltérő kirendelő biztosítását. Azt azonban szeretném már most leszögezni, hogy a bírósági eljárásban alapvető érdekünk az ítélezés időszerűségének biztosítása, az alkotmányos alapelvek és büntető-eljárásjogi garanciák megvalósítása. Ezen belül és ennek biztosítása érdekében teljes mértékben le tudnánk mondani a védő kirendelésének és a költségek fizetésének terhérl. [...]

Fontos annak hangsúlyozása, hogy a védő kirendelésének rendszere legyen átlátható, egyszerű és kiszámítható. A bíróságok ennek keretében nyitottak a további vizsgálatokra, a rendszer fejlesztésére, ugyanakkor már most hangsúlyozni szeretném azon alapvető igényünket, hogy olyan rendszer működését támogatjuk, amely (i) nem lassítja az eljárások menetét, ezzel nem gátolja az időszerű ítélezést, továbbá (ii) nem növeli a bíróságok adminisztratív munkaterhét, s mint jeleztem, szívesen lemondunk a kirendelés és elszámolás feladatáról.⁸⁷

⁸⁵ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Szakmai vitán.

⁸⁶ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Zárókonferencián.

⁸⁷ Dr. Lomnici Zoltán előadása a Zárókonferencián.

5.6. A rendszer egyéb kulcs-szereplőinek álláspontja a Program felvetéseivel kapcsolatban

A Legfőbb Ügyészség képviselője, dr. Varga Zoltánné osztályvezető ügyész a Program Zárókonferenciáján kifejtette: az ügyészségnek mindenképpen érdeke a védői jelenlét a nyomozás során. A terhelt jogosult megváltoztatni a vallomását, de ezt meg kell indokolnia ahhoz, hogy a módosított vallomás figyelembe vehető legyen. Ha a védő nincs jelen a kihallgatáson, a terhelt hivatkozhat arra, hogy a nyomozó presszionálta, vagy a jegyzőkönyvezéskor nem az ő, hanem a saját szavaival írta le a történeteket. Ezt az ügyész nem tudja megcáfolni, ha azonban a kihallgatáson jelen van a védő, akkor a jegyzőkönyv aláírásával egyúttal igazolja a nyomozati cselekmény törvényességét.

Szintén érv a védői jelenlét mellett, hogy amennyiben a nyomozó hatóság elmulaszt valamilyen eljárási cselekményt, nem szerez be valamilyen bizonyítékot, a védő fel tudja hívni a figyelmet a hiányosságra, ezzel is megkönnyítve az ügyészi munkát és elkerülhetővé téve azt, hogy az ügyésznek az anyagot vissza kelljen adnia további nyomozásra.

Dr. Varga Zoltánné felhívta a figyelmet rá: a terhelttel való kapcsolatfelvétel az előfeltétele annak, hogy a védő a Be.-ben foglalt egyéb kötelezettségeit (a terhelt felvilágosítása a védekezés törvényes eszközeiről, tájékoztatása a jogairól, stb.) teljesíteni tudja. Ugyanakkor leszögezte: a jogalkotónak módja lett volna kötelezővé tenni a védői jelenlétet a kihallgatáson és egyéb nyomozati cselekményeken, amennyiben ezt szükségesnek látja.

Több, a Zárókonferencián résztvevő ügyvéd egyébként ezt – a védői jelenlét kötelezővé tételét – tartotta a legfontosabbnak, hangsúlyozva, hogy enélkül a védelemhez való jog érvényesülése formálissá válik a nyomozati szakban. Dr. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke hangsúlyozta, hogy amíg a magyar rendszerben a nyomozásnak a jelenlegihez hasonlóan nagy súlya van a bűnösség kérdésében hozott végső döntés szempontjából, addig a védői jogokat ebben a szakaszban a tárgyalással majdnem azonos módon kell biztosítani. A jelenlétet akkor lehet alappal számon kérni a védőkön, ha ez megtörténik.

Dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője nem értett egyet azzal, hogy a kihallgatásra csak a védő jelenlétében kerülhessen sor, mivel ez aránytalan mértékben sértene a bűnüldözési érdeket, és további teret nyitna az eljárás elhúzásán alapuló védői stratégiáknak. Ugyanakkor rámutatott: a bíróságoknak lehet szerepük abban, hogy a nyomozó hatóságok gyakorlatát a védői jelenlét biztosításának irányába mozdítsák, hiszen a bizonyítékok értékelése során megtehe-

tik, hogy nagyobb súlyt tulajdonítanak a védő jelenlétében tett vallomásnak, mint azoknak a nyilatkozatoknak, amelyeket a terhelt a védő nélkül tesz.

Felvetette azt is, hogy elő lehetne írni szignalizációs kötelezettséget a nyomozó hatóságnak arra az esetre, ha a védő hosszú időn át nem veszi fel a kapcsolatot az előzetes letartóztatásban lévő terhelttel.

A Zárókonferencia résztvevőinek többsége egyetértett abban, hogy jó lenne, ha a kirendelési funkciót egy, a büntetőeljárásban semmilyen módon nem érdekelt szerv venné át a nyomozóhatóságtól. Egyetértés mutatkozott abban is, hogy erre a célra a legalkalmasabb a polgári és közigazgatási jogi segítségnyújtási rendszert jelenleg is működtető Jogi Segítségnyújtó Szolgálat, amely az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Igazságügyi Hivatalának keretében működik.

Az ellenvélemények közül említést érdemel Dr. Varga Zoltánné álláspontja, aki anyagi okokra és a kirendelő szervezet meghatározásával kapcsolatos lehetséges konfliktusokra hivatkozva annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a közeli jövőben valószínűleg nem kerül sor a rendszer reformjára. Dr. Erdei Árpád egyetemi tanár és alkotmánybíró arra figyelmeztetett, hogy az elgondolás alapvetően jó, de nagyváros-centrikus, a kisvárosokban sokkal nehezebb megszervezni egy hatékony, jól működő rendszert. Elmondta azt is, hogy a közbiztonsági hivatalokkal kapcsolatos amerikai példákat is figyelembe véve megállapítható: ameddig nem a terhelt választja a védőt, a hatékony védői munkához szükséges bizalom megteremtése nehéz feladat, még akkor is, ha az ügyvédet egy az eljárásban nem érdekelt szerv választja ki (erre megoldás lehet a holland modell, amely a szabad védőválasztáson alapul a büntetőeljárásban is – részletesebben lásd a 6. pont alatt). A rendőrség képviselője, Szabó Mihály rendőrezredes, az ORFK Megelőzési Főosztályának vezetője – a már idézett ORFK tanulmánnyal összhangban – szintén nem látta szükségesnek a jelenlegi szisztema megváltoztatását.

Azt, hogy a rendőri vezetés sem egységes ebben a kérdésben, dr. Kiss Ernő, rendőr dandártábornok, XIII. kerületi rendőrkapitány hozzászólása bizonyította, amelyben kifejtette, hogy szerinte a rendőrségnek nem kellene ragaszkodnia a védőkirendelési joghoz. Ugyanakkor figyelmeztetett: a nyomozás időszerűsége olyan kiemelkedő érdek, amelynek érvényesítésére az Igazságügyi Hivatalnak különös figyelmet kell fordítania, ha ezt a feladatot átveszi.

A többi résztvevő azonban támogatta az elképzelést. Ilyen értelemben nyilatkozott dr. Frech Ágnes is, aki hangsúlyozta: nem tagadható, hogy a nyomozó hatóság és a védelem között érdekellentét áll fent, ami ugyan nem jelenti azt, hogy ne lehetne teljesen korrekt a kapcsolat a vizsgáló és a védő között, ám szükségessé teszi a

kirendelés struktúrájának megváltoztatását. Az egyébként is bővülő feladatkörű Igazságügyi Hivatalt alkalmasnak látja a funkcióra, és így nem kellene új szervezetet létrehozni a kirendelések ellátására.

A konferencián részt vevő ügyvédek is támogatták az elképzelést. Fő érvük az volt, hogy ilyen módon biztosítani lehetne a kirendelések egyenletes eloszlását. A nyomozó hatóságok és egyes ügyvédek szoros együttműködésére vonatkozó megfigyeléseket megerősítve, ketten is elmondták: noha tapasztalt büntető védők, nyomozati szakban szinte soha nem kapnak kirendelést.

A Magyar Ügyvédi Kamara képviselőjében dr. Bánáti János is felhívta a figyelmet a kirendelések eloszlásának – és az erre vonatkozó adatok hiányának – problémájára, valamint a kirendelési rendszer reformjának szükségességére. „A kirendelések (igazságos) elosztása mind fontosabb kérdéssé válik. A kirendelések elosztása [...] garanciális jellegű [...]. [Akik a kirendeléseket önként vállalják, azok] a kirendelések igazságos elosztásában érdekeltek. A remélhetően bekövetkező díjemelést ugyanis az akkor még mindig nem magas, de biztos bevételt jelentő ügyeket a kar jelentős része előtt »kívánatosá« teszi, azokat tehát úgy kell elosztani, hogy ne a személyes (esetleg volt munkatársi) kapcsolat legyen a meghatározó. A kirendelő hatóság és az ügyvéd kapcsolatát adott esetben egyébként is megterhelheti a büntetőeljárástól idegen elemekkel az, hogy a védőt személy szerint jelöli ki a hatóság eljáró tagja, ezért kiemelkedően fontos a kirendelések szervezett elosztása.”⁸⁸

A feladat megoldására a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke is az Igazságügyi Hivatalt tartja alkalmasnak.

Egyetértek mindazokkal, akik szerint el kell különülnie a kirendelés szükségességéről döntő hatóságnak a kirendelt védő személyét kijelölő szervezettől. E vonatkozásban szóba jöhetne az ügyvédi kamara, amelynek szerepétől azonban idegen ez a fajta, részben hatósági tevékenység, másrészt pedig az ügyvédi kamarák ezzel állami feladatot vennének át, melyhez nyilvánvalóan költségvetési forrást kellene átcsoportosítani, ami feleslegesen bonyolítaná az állami szervek és a köztisztület kapcsolatát. Úgy vélem, sem a kamarát nem kell átalakítani erre a feladatra, sem új szervezetet nem kell létrehozni, hiszen az elmúlt évben megszületett és folyamatosan erősödik az Igazságügyi Minisztérium jogi segítségnyújtó szolgálata. Véleményem szerint ez a szervezet alkalmas az eddigi tevékenységéhez közel álló új feladatra, a védői kirendelések elosztására. Az elképzelt és általam is javasolt megoldás lényege tehát az, hogy a kirendelési óradíj 5.000 forintra való felemelését követően a kamarák által összeállított

⁸⁸ Szabadságkorlátozások, 52. o.

névjegyzék a jogi segítségnyújtók megyei hivatalához kerülne. Ide futnának be – a mindenkori technikai feltételek szerinti legrövidebb úton – a kirendelő hatóságnak a kirendelés szükségességéről szóló határozatai. A hivatal az arányos elosztás szempontjaira tekintettel választaná ki a kirendelt védőt, mely tényről a védő minden elérhetőségi adatával együtt tájékoztatná a terheltet és a hatóságot. Természetesen mind a kirendelt védő kijelölése, mind a terhelt és a hatóságok értesítése szintén a már elmondottak szerinti rövid úton történne. A központosított kirendelt védői jegyzéket vezető hivatal működtetné a védői ügyeleti rendszert is, és ezzel – kellő jogszabályi pontosítás után – talán a gyanúsított első kihallgatásán való védői jelenlét hosszú ideje megoldatlan problémájára is találnánk gyógyírt.

A hivatal a fentiekén túl a) döntene a terhelt személyes költségmentességre való jogosultságáról, és ezzel a büntető hatóságot tehermentesítené a számára idegen feladatoktól; b) a védő részére megelőlegezné a szükségszerű költségeket, például a védő által választott tolmács díját a letartóztatással folytatott megbeszélések esetén [...].⁸⁹

E megoldás hosszú távú bevezetését az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium is megfontolásra alkalmasnak tartja. Dr. Petrétei József igazságügyi miniszter a 2006 áprilisában tartott Szakmai vitán a következőket mondta.

Tavaly októberben fogadta el egyébként a Kormány a jogi segítségnyújtás egy éves működésének tapasztalatait összegző hatástanulmányt, illetve azt az ütemtervet, amelyet a jogi szolgáltatások bővítésével kapcsolatban fogalmaztunk meg. Ebben az előterjesztésben akként foglalt állást a tárca, hogy a jogvédelemhez, a jogok érvényesítéséhez adott állami segítség egyik legjelentősebb területe a védelemhez való jog biztosítása, ezért hosszabb távon a kirendelt védői szolgáltatások nyújtását is indokolt a jogi segítségnyújtás támogatási rendszerébe illeszteni. Az ugyanis megfelelő alapot jelenthet a védői feladatok ellátásának modern, színvonalasabb szolgáltatást biztosító megszervezésére – természetesen a szükséges speciális előírások megalkotása mellett.

Nem titkolt célunk ugyanis az, hogy a jogi segítségnyújtás hosszabb távú továbbfejlesztésére irányuló munkánkhoz felhasználjuk a Program tapasztalatait. Meg kívánjuk vizsgálni azt, hogy a Program eredményeként megfogalmazott követelményeket a már működő és a következő két évben kiterjedő jogi segítségnyújtó rendszer mennyiben tudná teljesíteni, a feltárt problémákat hogyan tudná kezelni, illetve általában milyen irányú továbbfejlesztése szükséges a jogintézménynek ahhoz, hogy a büntető védelmet is elláthassanak a jövőben a jogi segítők.

⁸⁹ Szabadságkorlátozások, 52–53. o.

Megerősítette ezt az álláspontot dr. Plankó Erika, aki a Zárókonferencián az Igazságügyi Kodifikációs és Szolgáltatási Főosztály vezetőjeként képviselte az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumot. Elmondta, hogy a dr. Petrétei József által is hivatkozott dokumentum „képezi alapját az elkövetkező évek törvényalkotásának, tehát ami ebben szerepel, az nagy valószínűség szerint megvalósítható és feladatként vállalható.” Kifejtette, hogy ennek a szakma fogadókészségén túl mellett a politikai támogatás is fontos feltétele.

Az Igazságügyi Hivatal Jogi Segítségnyújtó Szolgálatára részéről dr. Oswald Pál szólalt fel a Zárókonferencián, aki elmondta, hogy a szolgálat nyitott az ilyen irányú reformra, és a megfelelő személyi valamint infrastrukturális háttér biztosítása esetén meg tudja oldani a kirendelési feladat és a hozzá kapcsolódó funkciók ellátását.

5.7. A Programba került terheltek és ügyek adatainak statisztikai elemzéséből levonható következtetések

A Program keretében védett személyek száma az összesítés szerint 121 fő. Az alacsony esetszám a statisztikai módszer alkalmazását nem teszi ugyan teljesen lehetetlenné, de jelentősen korlátozza. Ez az elemszám ugyanis nem sokkal több, mint az úgynevezett kis elemszámú sokaság melynek módszertani kérdéseit a statisztikai szakirodalom időnként tárgyalja. Ide sorolják azokat a sokaságokat, amelyek elemszáma 3 és 99 között van.

Az adatokból azonban a csekély esetszám ellenére is megállapíthatók bizonyos jellegzetességek és levonhatók következtetések. A kérdés elsősorban úgy vethető fel, hogy mutatnak-e a Programban védett terheltekre vonatkozó adatok olyan megoszlást, mely összehasonlítható más csoportokkal. Ebből a szempontból elsősorban a deviáns magatartást tanúsítók statisztikai adatai, valamint – bizonyos fenntartásokkal – a teljes népesség adatai vehetők számításba. A védett személyek adatait a bűnelkövetők 2005. évi adataival, valamint a 2005-ben jogerősen elítéltek adataival összehasonlítva érdekes eredményeket kapunk.

Az összehasonlítást a nemi hovatartozás szerinti megoszlásnál kezdve az állapítható meg, hogy a Programban védett személyek közül 100 fő (82,64%) férfi, 21 fő (17,36%) nő. Ez első látásra is távol áll a teljes népesség nemek szerinti megoszlásától, megközelíti viszont az ismertté vált bűnelkövetők hasonló jellemzők szerinti megoszlását. (A bűnelkövetők illetőleg a közbírási eljárásban jogerősen elítéltek megoszlása az elmúlt évtizedben változott ugyan, de összességében nem áll távol ettől. Jellemzője, hogy a nők aránya az elmúlt másfél évtizedben 8–9%-ról 14–16%-ra nőtt.)

9. Tábla: A Programban védett terheltek kor szerinti megoszlása

<i>Kor</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Összes</i>
Fiatalkorú	27	17	44
19–20	6	—	6
21–30	24	2	26
31–40	26	—	26
40-nél idősebb	17	2	19
Összes	100	21	121

Az életkor szerinti megoszlás már más képet mutat. A Programban védettek közül 44 fő (36,36%) volt fiatalkorú, ami lényegesen magasabb a fiatalkorúak bűnelkövetőknél illetőleg az elítélteknél megfigyelt arányoknál. Ez ugyanis az elmúlt másfél évtizedben 7–11% között változott. Ennek feltehetően az az oka, hogy mivel a fiatalkorúság kötelező védelmi ok, az olyanok között, akiknek az esetében kötelező a védelem, a fiatalkorúak aránya eleve magasabb, mint a bűnelkövetők és az elítéltek teljes populációjában. A Programban létrejött minta ezt a jelenséget képezi le.

A kormegoszlás érdekes módon akkor is más eloszlást mutat, ha csupán a felnőttek adatait vizsgáljuk. Ebben az esetben ugyanis az arányok már lényegesen közelebb állnak a hasonló korú bűnelkövetőknél illetőleg a hasonló korú, közvédelem eljárásban elítélt felnőtteknél megfigyelt arányokhoz.

Az összehasonlítást oly módon végeztük el, hogy a korcsoport szélső értékei – itt nem részletezett okokból – egy évvel eltérnek a bűnelkövetők illetőleg az elítéltek esetében alkalmazott kormegoszlástól. Ez azonban álláspontunk szerint az eredményeket gyakorlatilag nem befolyásolja.

- ▶ A Programban védett személyek között a 19–20 évesek, a felnőttkorú bűnelkövetők és ilyen korú elítéltek esetében a 18–19 évesek aránya:

védett személyek	7,79%
bűnelkövetők	7,27%
elítéltek	6,82%.

- ▶ A 21–30 évesek (bűnelkövetők és elítéltek esetében a 20–29 évesek) aránya:

védett személyek	33,77%
bűnelkövetők	36,07%
elítéltek	37,26%.

- ▶ A 31–40 évesek (bűnelkövetők és elítéltek esetében 30–39 évesek) arányai:

védett személyek	33,77%
bűnelkövetők	27,66%
elítéltek	27,69%.

- ▶ A 40 évesnél (bűnelkövetők és elítéltek esetében 40 éves és idősebbek) arányai:

védett személyek	24,68%
bűnelkövetők	29,00%
elítéltek	28,62%.

A kormegoszlás domináns arányait a férfiak kormegoszlása, sokaságon belüli arányuk miatt, alapvetően meghatározza. (Ez a dominancia egyébként a kriminálstatisztikában is érvényesül.) Jellegzetessége egyébként a mintának, hogy a 21 védett nőből 17 (!) fiatalkorú volt. Így a 4 felnőttkorú nő „eloszlása” életkoruk szerint a teljes anyag szempontjából érdektelen, csak mellékesen jegyezzük meg, hogy 2 fő a 21–30, és 2 fő a 40 évesnél idősebb korcsoportba tartozott. Ez a sajátos eloszlás a teljes sokaságon belül lényegében csak a fiatalkorúak rendkívül magas arányában érezteti a hatását.

10. Tábla: A Programban védett terheltek foglalkozás szerinti megoszlása

<i>Foglalkozás</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Összes</i>
Tanuló	25	15	40
Fizikai	27	—	27
Szellemi	4	1	5
Munkanélküli	29	2	31
Nyugdíjas	6	--	6
Ismeretlen	9	3	12
Összes	100	21	121

A Programban részt vevő terheltek társadalmi helyzet (ha úgy tetszik a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely) szerinti megoszlása értelemszerűen a fiatalkorúak magas arányának is következménye. Ezzel magyarázható, hogy a 121 fő mintegy egyharmada, ezen belül a férfiaknál 100-ból 25, a nőknél 21-ből 15 tanuló volt. Arányuk a nők már jelzett kormegoszlása miatt teljesen érthető.

Az egyéb kategóriák aránya a teljes sokaságra számítva

fizikai munkás	22,31%
szellemi dolgozó	4,13%
munkanélküli	25,62%
nyugdíjas	4,90%
ismeretlen helyzetű	9,92%.

Az arányok – közvetve talán, de – ismét rávilágítanak arra, hogy mint az a különböző szakmai publikációkból kiderül, a problémák az egyes társadalmi csoportokat eltérő gyakorisággal érintik. A tanulók magas aránya nyilván nem e társadalmi csoport beilleszkedési nehézségeit jelzi elsősorban (bár ez sem hagyható teljesen figyelmen kívül), hanem a Programban védett személyek korstruktúrájának következménye. Az arányok hasonlóságot mutatnak a devianciákra vonatkozó, egyéb forrásokból származó adatokkal.

11. Tábla: A Programban védett terheltek megoszlása a kötelező védelem oka szerint

<i>Védelmi ok</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Összes</i>
Süketnéma	1	—	1
Elmebeteg	6	—	6
Magyar nyelvet nem beszéli	18	2	20
Fogvatartott*	44	2	46
Fiatalkorú	27	17	44
Személyes költségmentesség	4	—	4
Összes	100	21	121

* Azokat, akik fogvatartottak, de az esetükben egyéb kötelező védelmi ok is fennáll, a másik oknak megfelelő kategóriánál vettük számba. A fogvatartottak összlétszáma 52.

A védelmi ok annak megjelölése, hogy miért vált szükségessé a Bizottság segítő beavatkozása. Több ok fennforgása esetén a besorolás a bírósági statisztika és a kriminálstatisztika rendszerének megfelelően a legfontosabb ok szerint történt. Azokat, akiket fogvatartottak, de esetükben egyéb kötelező védelmi ok is fennállt a másik oknak megfelelő kategóriában sorolták be. Ezek száma összesen 6 fő, a fogvatartottak összlétszáma ugyanis 52 fő volt, de a védelmi ok szerinti besorolásnál 46 fő szerepel, mert náluk ez volt a kizárólagos védelmi ok.

A védelmi okok megoszlása azt mutatja, hogy a legjelentősebb arányt a fogvatartás képviseli, ezt követi a fiatalkorú állapot, majd a magyar nyelv ismeretének hiánya. Ez az adat egybeesik az ORFK területi szerveinek kéthavi tevékenységét összegző vizsgálat megállapításával, miszerint „a legtöbb esetben a terhelt fiatalkorúsága, illetve fogva tartásának ténye alapozta meg a védő kirendelését az eljárásban. Az összes védőkirendelés 65%-a ezen két törvényi ok miatt történt. A fogva tartás [3.582-ből] 1.059 esettel önmagában is jelentős arányt képvisel.”⁹⁰

A Program-beli arányokat értelemszerűen a férfiak megoszlása határozza meg. Esetükben egyébként, minthogy számuk 100, az abszolút számok szerinti megoszlás egyúttal %-os megoszlást is jelent. Nők esetében a sajátos kormegoszlás következtében (21-ből 17 fiatalkorú) statisztikailag értékelhető megoszlásról nem beszélhetünk, csupán annyit jegyezhetünk meg, hogy a felnőttek közül ketten a magyar nyelv ismeretének hiánya, ketten pedig fogvatartásuk miatt szorultak segítségre.

12. Tábla: A Programban védett terheltek megoszlása a gyanúsításban szereplő bűncselekmény szerint a védelmi okkal összefüggésben

<i>Bűncselekmény</i>		<i>Fogvatartott</i>	<i>Egyéb</i>	<i>Összes</i>
Vagyon elleni	Lopás	16	25	41
	Rablás	12	4	16
	Rongálás	—	4	4
	Egyéb	4	5	9
Közrend elleni	Okirathamisítás	1	4	5
	Kábítószerrel visszaélés	3	5	8
	Garázdaság	2	9	11
Személy elleni	Testi sértés	7	2	9
	Emberölés	1	—	1
Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni		1	5	6
Egyéb		5	6	11
Összes		52	69	121

⁹⁰ Fegyveregyenlőség, 29. o.

A bűncselekményt elkövetők közül a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők száma 70 fő volt (ez 57,85%-os arány), közrend elleni cselekmény miatt 24 fő (19,83%) ellen folyt eljárás. Összehasonlításként jegyzem meg, hogy a 2005-ben bűncselekményt elkövetők között a vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt eljárás alá vontak aránya 38,40%, a közrend elleni bűncselekményt elkövetők aránya 27,4% volt. A közbírási eljárásban 2005-ben jogerősen elítélt fiatalok 69,96%-át, míg a felnőttek 37,19%-át ítélték el vagyon elleni bűncselekmény miatt. Az elítéltek arányaival kapcsolatban meg kell azonban jegyezni, hogy az arányokat a felnőtteknél jelentősen befolyásolja a közlekedési bűncselekményeket elkövetők száma, nélkülük a „hagyományos” bűncselekményt elkövetők megoszlása a fiatalok és a felnőttek között kevésbé különbözik, minthogy a fiatalok között alacsony azoknak az aránya, akiket közlekedési bűncselekmények miatt ítélik el.

A vagyon elleni bűncselekményt elkövetők között a Programban védett személyek esetében is – hasonlóan az összébűnözéshez – a lopás elkövetése miatt eljárás alatt állók aránya a legmagasabb, érdekes megjegyezni azonban, hogy a rablást elkövetők aránya lényegesen magasabb mint a bűnelkövetők vagy az elítéltek között általában. A lopás miatt eljárás alatt állók aránya

a védett személyek között	58,57%
a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők között (2005-ben)	60,54%
a vagyon elleni bűncselekmény miatt elítélt fiatalok között (2005-ben)	72,05%
a vagyon elleni bűncselekmény miatt elítélt felnőttek között (2005-ben)	60,40%.

A rablás miatt eljárás alatt állók aránya a védett személyek között lényegesen magasabb volt mint a 2005-ben vagyon elleni bűncselekmény miatt büntetőeljárás alá volt, valamint a 2005-ben vagyon elleni bűncselekmény miatt elítélt fiataloknál illetőleg felnőtteknél. A arányok:

védett személyek	22,86%
bűnelkövetők (2005-ben)	3,46%
fiatalok elítéltek (2005-ben)	11,84%
felnőttek elítéltek (2005-ben)	3,30%.

13. Tábla: A foglalkozás és a gyanúsításban szereplő bűncselekmény összefüggései a Programban védett terheltek esetében

<i>Bűncselekmény</i>		<i>Bűncselekmény</i>						
		<i>Tanuló</i>	<i>Fizikai</i>	<i>Szellemi</i>	<i>Munkánélküli</i>	<i>Nyugdíjas</i>	<i>Ismeretlen</i>	<i>Összes</i>
Vagyon elleni	Lopás	23	7	0	6	0	5	41
	Rablás	1	6	1	4	1	3	16
	Rongálás	1	1	0	0	1	1	4
	Egyéb	3	3	1	2	0	0	9
Közrend elleni	Okirat-hamisítás	2	0	1	2	0	0	5
	Kábítószerrel visszaélés	0	2	1	5	0	0	8
	Garázdaság	3	1	0	5	1	1	11
Személy elleni	Testi sértés	1	3	1	2	0	2	9
	Emberölés	0	0	0	1	0	0	1
Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni		4	0	0	1	1	0	6
Egyéb		2	4	0	3	2	0	11
Összes		40	27	5	31	6	12	121

A foglalkozást (lényegében a társadalmi helyzetet) jelző adatok az alacsony esetszám ellenére, a részletes és egyértelmű osztályozás mellett határozott jellegzeteségeket mutatnak. Így a rablás elkövetése miatt eljárás alatt állók között 6 fő fizikai munkás és 4 fő munkánélküli volt. Itt kell utalnom arra, hogy ez hasonlóságot mutat az egységes rendőrségi-ügyészségi statisztikai rendszer illetőleg a bírósági statisztika adataival, az azokból levonható következtetésekkel vagy szereshető ismeretekkel, nevezetesen, hogy a rablások elkövetői, illetőleg a rablás miatt elítéltek társadalmi jellemzői még a bűnelkövetők illetőleg elítéltek között is a legrosszabbak.

Hasonlóan jellegzetes a lopás miatt védettek eloszlása is: egyrészt a tanulók több mint 50%-a ellen lopás miatt indult eljárás, másrészt a lopás miatt elítéltek

több mint 50%-a tanuló volt. Ez a fiatal életkor és a bűnözés bizonyos jellegzetességei közötti, más forrásokból ismert összefüggéseket tárja elénk, közismert ugyanis, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők között a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők aránya a legmagasabb és ezen belül is a lopás a leggyakoribb bűncselekmény.

A közrend elleni bűncselekményeknél a belső megoszlás eltér a hagyományos bűnözés szerkezetétől, ott ugyanis az okirathamisítás lényegesen gyakoribb cselekmény mint a kábítószerrel visszaélés. A Programban védett személyek cselekmények szerinti megoszlása valószínűleg az alacsony esetszámmal összefüggő véletlenként értékelhető. A foglalkozás (társadalmi helyzet) és a cselekmény kapcsolatát a munkanélküliek esetén minden valószínűség szerint helyzetük okozhatja, ami lehet anyagi okokra visszavezethető probléma, de lehet az e helyzetből adódó bizonytalanságerzet okozta lelki állapot következménye is, ez elsősorban a kábítószerfogyasztás esetében valószínű.

14. Tábla: Az állampolgárság és a gyanúsításban szereplő bűncselekmény összefüggései a Programban védett terheltek esetében

<i>Bűncselekmény</i>		<i>Magyar</i>	<i>Külföldi</i>	<i>Összes</i>
Vagyon elleni	Lopás	35	6	41
	Rablás	16	0	16
	Rongálás	2	2	4
	Egyéb	7	2	9
Közrend elleni	Okirat-hamisítás	3	2	5
	Kábítószerrel visszaélés	4	4	8
	Garázdaság	7	4	11
Személy elleni	Testi sértés	7	2	9
	Emberölés	0	1	1
Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs elleni		6	0	6
Egyéb		10	1	11
Összes		97	24	121

Az állampolgárság és az elkövetett cselekmény szerinti megoszlás elsősorban a vagyon elleni bűncselekményeknél, ezen belül a lopásnál és a rablásnál érdemel különös figyelmet, valószínűsítve azt a hagyományos statisztikai rendszerből is levonható következtetést, hogy a hazai közbiztonságra nem a külföldiek jelentik a legnagyobb veszélyt.

15. Tábla: A védelmi ok és az életkor összefüggései a Programban védett terheltek esetében

<i>Védelmi ok</i>	<i>Fiatalkorú</i>	<i>19–20</i>	<i>21–30</i>	<i>31–40</i>	<i>40-nél idősebb</i>	<i>Összes</i>
Süketnéma	0	0	0	1	0	1
Elmebeteg	0	0	1	5	0	6
Magyar nyelvet nem beszéli	0	2	10	8	0	20
Fogvatartott	0	4	14	12	16	46
Fiatalkorú	44	0	0	0	0	44
Személyes költségmentesség	0	0	1	0	3	4
Összes	44	6	26	26	19	121

A védelmi ok és az életkor összefüggésénél a 21–30 évesek illetőleg a 31–40 év közötti életkorúak dominanciája nyilván a migrációs „szokásokkal”, e korcsoportok érthető, átlag feletti mobilitásával függ össze.

A Programban részt vevő fogva tartott terheltek kormegoszlása illetőleg a fogvatartottak arányának életkor szerinti különbözősége nyilvánvalóan a fogvatartás okának életkor szerinti különbözőségével magyarázható. Érdeemes megjegyezni, hogy a fogvatartottak aránya összességében 42,98%.

Az adatokat összefoglalva megállapítható, hogy a viszonylag alacsony esetszám ellenére is alkalmasak következtetések levonására és más, elsősorban deviáns magatartásokra illetőleg azt tanúsítóakra vonatkozó adatokkal történő összehasonlításra.

Az ügyek kimenetelére vonatkozó adatokkal kapcsolatban (lásd a 2. Táblát a 3.3. részben) megjegyzendő, hogy az esetek viszonylag alacsony száma miatt belőlük különösebb következtetés nem vonható le a védői munka hatékonyságát illetően, a befejezett ügyek bírósági statisztikai adatokkal történő összehasonlítása azonban azt mutatja, hogy ezek az esetek jogkövetkezményeikkel együtt illeszkednek az eljárás szokásos következményeinek rendjébe.

5.8. Egyes ügyek elemzése

A Program során az egyes ügyek nyomon követése nem csak az ügyvédi munka színvonalának ellenőrzését, hanem a büntetőjogi jogalkalmazás során jelentkező egyes kérdések vizsgálatát is lehetővé tette. Az alábbiakban néhány érdekesebb problémát felvető ügyet ismertetünk röviden.

5.8.1. Előzetes letartóztatásban töltött idő beszámítása szabálysértési ügyben

Az ügy, amely egyúttal újabb bizonyítékot szolgáltat a rendőrséggel való együttműködés nehézségeire, azzal kezdődött, hogy a hajnali órákban az MHB ügyvédjét egy másnap reggeli kihallgatásról értesítette a diszpécsterszolgálat.

Amikor a megadott időpontban az ügyvéd a VIII. kerületi Rendőrkapitányságra érkezett, kiderült, hogy a terhelt kihallgatása már az előző napon, három órával a diszpécsterszolgálat rendőrségi értesítése előtt megtörtént (lásd a 4.2. részt az előállítás alatt foganatosított kihallgatásokról). Mivel a terhelt a kihallgatását követően rosszul lett és a kapitányságról elszállították, az értesítésben szereplő folytatólagos kihallgatásra nem kerülhetett sor, és mivel ennél fogva arra sem volt lehetőség, hogy az ügyvéd a szükséges dokumentumokat kitöltesse a terhelttel, az ügyfél Programba történő felvétele és a védői meghatalmazás aláírása sem történt meg. Az MHB által biztosított ügyvéd az ügy előadójának azzal adta át a névjegykártyáját, hogy kéri értesítését a terhelttel való kapcsolatfelvétel érdekében, amint kiderül, hogy egészségi állapotának stabilizálása után melyik fogvatartást foganatosító intézményben helyezik el a gyanúsítottat.

Azonban két nappal később a helsinki védő érdeklődése nyomán az derült ki, hogy nevezett terhelt részére a nyomozó hatóság időközben más védőt rendelt ki, így az MHB által megbízott védő sem a folytatólagos kihallgatáson, sem az előzetes letartóztatás tárgyában tartott ülésen nem tudott részt venni. Ezért a védő az MHB munkatársainak közbenjárását követően elment a rendőrkapitányságra, hogy megtörténhessen az ügy szabályszerű felvétele a Programba. Noha erre végül sor került, egy héttel később, amikor az ügyvéd a rendőrségi fogdán kívánt beszélni a védencével, kiderült, hogy az előadó még mindig nem tájékoztatta a fogvatartást foganatosító szervet az új védő személyéről, így az MHB ügyvédjének belépését megtagadták. A mulasztást az előadó csak az ügyvéd érélyes hangú felszólítására pótolta.

A terheltet közel három hónapig tartották előzetes letartóztatásban a következő cselekmény miatt. A terhelte egy bankfiókba ment be, ahol záráshoz készülődve a pultok előtti részt szalag-kordonnal elkerítették az ügyfélforgalom elől. A terhelte a kihúzott szalagot megkerülve a kordon mögé lépett, és az egyik ügyfél pulton felejtett mobiltelefonját eltulajdonította, majd elhagyta a helyszínt. A bűncselekménnyel okozott kár 7.500 forint volt, amely a telefon visszavételével megtérült. Az ügyészség (és korábban a nyomozóhatóság is) a cselekményt bekerített helyre a jogosult tudta és beleegyezése nélkül bemenne, szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségének minősítette, és börtönbüntetés kiszabását indítványozta.

A védő már az előzetes letartóztatás megszüntetése iránt benyújtott indítványában is kifejtette, hogy a cselekmény minősítése jogellenes, az csak tulajdon elleni szabálysértés lehet, mivel a következő bírói gyakorlat értelmében nem tekinthető bekerített helynek egy jelzési céllal kifeszített szalag által határolt terület. A védő ezért úgy vélte, hogy az előzetes letartóztatás elrendelés is eleve jogellenes. Az előzetes letartóztatás megszüntetésére az indítvány érkezését követő 11. napon került sor.

Első fokon jogerőre emelkedett ítéletében a bíróság a védő érvelésével összhangban felmentette a terheltet a lopás vétségének vádjáról, és lopás szabálysértése miatt 100.000 forint pénzbírságot szabott ki. Az ítéletben az előzetes letartóztatásban töltött 85 napot naponként 1.000 forintos tétellel számolva a pénzbírságba beszámítani rendelte, így 85.000 forintot lerovottnak tekintett.

A döntéssel kapcsolatban erős jogi aggályok merülnek fel. A bíróság ítéletében az előzetes letartóztatás pénzbírságba történő beszámításának jogi alapjául a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (szabálysértési törvény) 14. § (3) bekezdését jelölte meg, amely a következőképpen szól: „Az elzárás tartamába a szabálysértési őrizet teljes idejét, valamint a négy órát meghaladó előállítás tartamát be kell számítani. A szabálysértési őrizet beszámításakor minden olyan naptári nap, amelyen az elkövető fogvatartásban volt, egy napi elzárásnak felel meg. A négy órát meghaladó előállítás egy napi elzárásnak felel meg.”

Az idézett törvényhely tehát az elzárás időtartamába rendeli beszámítani az előállításban, illetve az őrizetben töltött időt, nem szól viszont arról, hogy a szabálysértési pénzbírságba be lehetne számítani a minősítés megváltoztatását megelőző büntetőeljárás során előzetes letartóztatásban töltött időt. Erről a lehetőségről sem a szabálysértési törvény, sem a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) nem rendelkezik.

Valójában az lett volna a jogszerű, bár egyértelműen hosszadalmasabb és bonyolultabb megoldás, hogy a terheltnek a Be. 580. § II. a) pontja alapján pert kellett volna indítania a neki a felmentő ítélet folytán az előzetes letartóztatásban töltött idő miatt járó kártalanításért, amelynek összege a bírói gyakorlatnak megfelelően egyébként valószínűleg legalább 100.000 forinttal meghaladta volna a pénzbírság összegét. Ugyanakkor a terhelt feltehetően nem lett volna abban a helyzetben, hogy a 100.000 forintos pénzbírságot kifizesse, majd a perindításhoz ügyvédet fogadjon, így valószínűleg az egyébként nem jogszerű beszámítás nélkül a pénzbírság átváltoztatása folytán szabálysértési elzárásban végezte volna. Így nem csoda, hogy az MHB-s védő nem fellebbezett, és hagyta jogerőre emelkedni az ítéletet.

Az ügy ugyanakkor felveti annak szükségességét, hogy a jogalkotás esetleg megfontolja a beszámítás lehetőségét az ehhez hasonló esetekben.

5.8.2. A cigarettásdoboz feltépése mint dolog elleni erőszak

A gyanúsítás szerint a Programban résztvevő terhelt egy üzlethelyiségben a cigarettásdobozból kivette és a ruházatába rejtette a szálakat, úgy próbálta meg őket kivinni a boltból. Először szabálysértési eljárást indítottak vele szemben, de aztán a cigaretták elvételének módját (cigarettásdoboz feltépése és a szálak kivétele) dolog elleni erőszaknak minősítették, aminél fogva a terhelt magatartása bűncselekménynek (szabálysértési értékre dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás vétségének) minősült.

Az ügyészség megrovás alkalmazása mellett megszüntette a nyomozást, a kár részbeni megtérülésére, a terhelt beismerésére és megbánására, rendezett körülményeire, valamint a bűncselekmény csekély társadalmi veszélyességére tekintettel.

A kulcskérdés az ügyben természetesen az, hogy ténylegesen megvalósult-e a dolog elleni erőszak. Az állagsérelem bekövetkezése ellenére nem tűnik megalapozottnak dolog elleni erőszakra hivatkozni, mivel a cigarettásdoboz felnyitása a cigaretta rendeltetészerű használatához hozzátartozik. Dolog elleni erőszak csak akkor lenne megállapítható, ha az állagsérelem a dolog rendeltetésellenes használatának, a dologra gyakorolt rendeltetésellenes behatásnak a következménye volna, azonban a cigaretta elszívásának szükségszerű előfeltétele a doboz megbontása.

Logikailag abszurd eredményre vezetne, ha egy szál cigaretta dobozból történő kivétele dolog elleni erőszakkal elkövetett lopásnak minősülne, míg egy egész karton cigaretta elvitele a doboz megbontása nélkül szabálysértésnek. Az eset tulajdonképpen

a falopás jogirodalmi példájával analóg: fát is csak úgy lehetséges elvinni, ha kivágják, amivel nyilvánvalóan okoznak állagsérelmet, mivel másként a lopás nem is vihető véghez, a rongálás kvázi eszközselekménye a lopásnak, amely így beolvad abba.

5.8.3. A bíróság elé állítás kérdései

2005. január 12-én a diszpécsterszolgálat értesítette az védőt, hogy jelenjen meg a VIII. kerületi kapitányságon egy román állampolgárságú, magyarul nem beszélő fogva tartott terhelt ügyében. A kihallgatás lezajlott, a közokirat-hamisítással valamint beutazási és tartózkodási tilalom megsértésével gyanúsított terhelt bekerült a Programba. (A közokirat-hamisítást azzal követte el a terhelt, hogy – mivel kiutasítás hatálya alatt állt – a sógora adatait diktálta be egy igazoltatás során.)

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 2005. január 15-én elrendelte a terhelt előzetes letartóztatását. Az ügyvéd 2005. január 24-én bement a kapitányságra, hogy beszéljen a terhelttel, a titkárságon azonban arról értesült, hogy az ügyben 2005. január 20-án bíróság elé állításra került sor. Az ügyvéd megkérdezte az ügy előadóját, miként lehetséges az, hogy őt nem idézték meg a tárgyalásra. Erre azt a választ kapta, hogy az előadó rövid úton idézte őt: január 18-án telefonon kereste, mivel azonban nem vette fel a telefont, a vizsgáló üzenetben hagyta meg, hogy 2005. január 20. napján 9:00 órai kezdettel bíróság elé állítják a védencét. Mivel a védő nem tartotta a Be. rendelkezéseivel összhangban lévőnek az ily módon eszközölt idézést, az eljáró ügyész neve után érdeklődött, azonban az előadó ezt nem volt hajlandó közölni vele. Az ügyvédnek végül a VIII. kerületi Ügyészségen sikerült megtudnia, hogy ki volt az ügyben eljáró ügyész.

Nevezett ügyész telefonon közölte az ügyvéddel, hogy a bíró nem akarta megtartani a tárgyalást, de ő mégis rábeszélte erre, gyorsan szerzett egy „beugró” ügyvédet is, és így már nem volt törvényes akadálya az eljárás lefolytatásának. Az ügyész az ügyvéd állítása szerint azt is hozzátette, hogy a bíróság elé állítást azért is szorgalmazta, mert így neki nem kellett vádiratot írnia.

A bíróság elé állítás jegyzőkönyvéből az derül ki, hogy a vádlott – már a tárgyalás megnyitása után – „lemondott a meghatalmazásról”, és védő kirendelését kérte. A bíróság ekkor kirendelte az ügyész által sebtében szerzett védőt, aki – bármiféle felkészülési idő vagy irattanulmányozás nélkül – a tárgyalás megtartását kérte. Ezt követően nem meglepő, hogy a védő a tényállást és a minősítést nem vitatta, sőt,

egyetértett a vádhatósággal a büntetés kiszabásának szükségességében is. A bíróság ítéletét – felfüggesztett szabadságvesztés és kiutasítás – mind az ügyész, mind pedig a terhelt és a védő tudomásul vette.

Az ügy számos jogi aggályt vetett fel. Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak voltak.

Elsődlegesen az a kérdés merül fel, hogy a fent ismertetett módon történt idézés valóban tekinthető-e szabályszerűnek? A bíróság elé állítás esetében a Be. biztosítja a rövid úton (faxon, telefonon, stb.) történő idézés lehetőségét az ügyész számára (520. §). Azt sem írja elő a Be., hogy a rövid úton való idézés esetében az idézést kibocsátó személynek meg kell győződnie arról, hogy az idézés célba ért. Ugyanakkor a bíróság elé állítás esetében – éppen az eljárás gyorsított jellegénél fogva – a védői részvétel jelentősége még a szokásosnál is nagyobb, ezért minimálisan elvárható lett volna, hogy az előadó, illetve az ügyész meggyőződjön róla, hogy az ügyvédnek az idézés a tudomására jutott. Ezzel szemben jelen esetben mindössze egyetlen kísérlet történt arra, hogy a meghatalmazott védőt elérjék. Január 18-án üzenetet hagyott az előadó, de sem január 19-én, sem pedig 20-án nem hívták az ügyvédet, hogy tud-e a tárgyalásról és meg fog-e jelenni.

Ezen túlmenően a Be.-nek a bíróság elé állításra vonatkozó szabályai között szerepel az a rendelkezés (518. § (2) bekezdés), hogy ha a terhelt őrizetben van, az ügyész gondoskodik arról, hogy a védő a terhelttel a tárgyalás előtt beszélhessen. Mivel a tárgyalási jegyzőkönyvből az tűnik ki, hogy a terhelt a meghatalmazott védőjéről a tárgyalás megnyitása után mondott le, nagy valószínűséggel nem volt lehetősége a védőjével konzultálni.

A védelemhez való jog érdemi érvényesülése megköveteli, hogy a védőként eljáró személy felkészülten lássa (láthassa) el ügyfele képviselőjét. Ezért tartalmazza a Be. 281. §-ának (3) bekezdése a következőket: ha a megidézett védő nem jelent meg, helyette a vádlott más védőt hatalmazhat meg, illetőleg – ha a védő tárgyalási részvétele kötelező – a meg nem jelent védő helyett más védőt kell kirendelni. Az új védőnek megfelelő időt kell biztosítani ahhoz, hogy a védelemre felkészüljön. Ha ez nyomban nem lehetséges, a tárgyalást a meg nem jelent védő költségére el kell halasztani. Nyilvánvaló, hogy jelen esetben a védőnek nem biztosítottak időt a felkészülésre. Az már a beugró ügyvéd felelőssége, hogy még szünetet sem kért abból a célból, hogy az ügygel legalább felületesen megismerkedhessen. A bírósági és a kirendelt védő mulasztása a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét eredményezi, s ellentétes a védelemhez való jog alkotmányos követelményével is.

A konkrét ügygel kapcsolatban az MHB a Fővárosi Főügyészséghez fordult panasszal. A Főügyészség minden tekintetben megalapozatlannak tartotta a beadványt. Vizsgálata alapján a Főügyészség azt állapította meg, hogy a bíróság fél órát várt a védőre, mely idő alatt az ügyész többször is próbálta mobiltelefonján elérni az MHB-s védőt. A bíróság csak ezután kérdezte meg a terhelttől, hogy lemond-e a meghatalmazott védőről. Az ügyészségi vizsgálat szerint a kirendelt védőnek volt lehetősége az iratok tanulmányozására, és csak ezután folytatódott a tárgyalás. A Főügyészség konklúziója szerint az ügyészség és a bíróság eljárása mindenben szakszerű és törvényes volt, a terhelt jogai sem a bíróság elé állítást előkészítő szakaszban, sem pedig a tárgyaláson nem csorbultak.

A tárgyalási jegyzőkönyv ezt az állítást némileg kétségbe vonja. A jegyzőkönyv szerint nem szenvedett félórás késedelmet a tárgyalás megkezdése – arra a kitűzésnek megfelelően, 9.00 órakor sor került. A jegyzőkönyvet a bíróság 9.40-kor zárta le. Mindebből két lehetőség következik: vagy nem igaz az, hogy az ügyész félórán keresztül próbálta elérni a meghatalmazott védőt, vagy pedig az egész tárgyalás – tolmácsolással, ítélethozatalra való visszavonulással és az ítélet kihirdetésével együtt –10 percig tartott. Utóbbi esetben nyilvánvalóan kizárt, hogy a helyettesítő védőnek lehetősége lett volna áttanulmányozni a mégoly rövid ügyiratot.

Az 1.1. alatt már ismertetett, 6/1998 (III. 11.) számú határozatában az Alkotmánybíróság kifejtette: nem elegendő, ha a védelemhez való jog formálisan biztosítva van. A védelemhez való jog tág értelmezését a testület többek között a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára [14. Cikk 3. b)] és az Emberi Jogok Európai Egyezményére [6. Cikk 3. b)] alapította, amelyek (a kihirdetett magyar szövegekkel ellentétben) egyező szóhasználattal írják elő a bűncselekménnyel vádolt bármely személy számára feltétlenül megadandó „minimális” jogok között, hogy az „legalább” „megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkezzen védelme előkészítésére”, illetve „rendelkezzen a védelmének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel”.

A *Goddi kontra Olaszország* ügyben⁹¹ sor került egy olyan tárgyalásra, amelyen sem a kérelmező, sem az őt a fellebbezés során képviselő kirendelt ügyvéd nem jelent meg. Ennek folyományaként a kérelmezőre súlyosabb büntetést szabtak ki, mint elsőfokon. Habár a tények alapján azt nem lehetett állítani, hogy a kérelmező távolléte az államnak róható fel, a fellebbviteli bíróságot az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) felelősnek találta a kirendelt védő távollétéért.

⁹¹ Application no. 8966/80, Judgment of 9 April 1984.

Az EJEB szerint a fenti hibát az olasz hatóságok nem orvosolták azzal, hogy a tárgyalás napján kirendeltek egy másik ügyvédet. A helyszínen azonnal hivatalból kirendelt védő nem ismerte sem az ügyet, sem az ügyfelét, ráadásul nem volt ideje a védekezés megfelelő előkészítésére. Ennélfogva a kérelmező vonatkozásában nem érvényesülhetett az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdés c) pontja által biztosított, „tényleges és hatékony” védelemhez fűződő jog.

Tekintettel arra, hogy a terhelt a probléma felvetődésének idejére már elhagyta az országot, az ügyben további lépések megtétele nem volt lehetséges.

6. Javaslatok a kirendelt védői rendszer reformjára

A beérkezett vélemények és a tapasztalatok alapján az MHB munkatársai is áttekintették, hogy egy, a Programhoz hasonló rendszer országos bevezetése milyen problémákat vethet fel, és azokat milyen módon lehet kiküszöbölni. Az értékelés az 1.3. alatt ismertetett funkciók logikáját követi.

6.1. Kirendelési funkció

Az MHB továbbra is kulcsfontosságúnak tartja, hogy a kirendelt védő kiválasztásának funkciója a nyomozóhatóságtól függetlenül valósuljon meg.

Bár a Programban a diszpécser szolgálat igen hatékonynak bizonyult, egy ilyen rendszer országos szintű fenntartása pusztán a kirendelési funkció ellátásának kedvéért nem tűnik realiztikus elképzelésnek, tekintettel a rendkívül magas költségekre.

Elgondolásunk szerint a kialakítandó rendszer központi szervezete az Igazságügyi Hivatal lenne, amelynek jogi segítségnyújtó szolgálata a védők kirendeléséről is gondoskodna. Az ügyvédek az Igazságügyi Hivatal osztaná be 3, 6 vagy 12 hónapra előre, az adott megyében foganatosított kirendelések átlagos számának valamint a megyei ügyvédi kamara taglétszámának megfelelően. A hivatal 24 órás ügyeleti szolgálatot tartana fenn, az ügyvédek pedig vállalnák, hogy ügyeleti napjukon elérhetőek lesznek. A hivatal pedig egy olyan előre meghatározott algoritmus alapján rendelné ki őket, amely biztosítja a kirendelések egyenletes elosztását.

Ha ez az optimálisnak tetsző eljárási rend egyelőre finanszírozhatatlan, átmeneti megoldást egy olyan rendszer jelenthet, amelyben a kirendelés továbbra is a

nyomozó hatóság feladata, azonban a kirendelendő védő személyének meghatározása nem a hatóság diszkrécióján múlik, hanem egy – az előző bekezdésben leírt – előre meghatározott rend szerint alakul. Az ügyvédek ebben a rendszerben is a megyei Igazságügyi Hivatal, vagy esetleg az ügyvédi kamara osztaná be, és a rendszer a fentebb leírt módon működne. (Hollandiában is hasonló megoldást alkalmaznak. Itt a jogi segítségnyújtó központok 3 vagy 6 hónapra előre állapítják meg az ügyeleti kötelezettséget. Az ügyeletes ügyvédnek – attól függően, hogy az öt központ melyikéhez tartozik – vagy készenlétben kell állnia abból a célból, hogy őt a nyomozó hatóság telefonon vagy faxon értesítse, ha eljárási cselekményre kerül sor, vagy pedig 3 óránként be kell telefonálnia a kapitányságra, hogy megkérdezze, nem szükséges-e a megjelenése. A holland rendszernek sajátossága az is, hogy a terhelt a jogi segítő ügyvédek közül maga választhat védőt. Ez azt jelenti, hogy az ügyeletes ügyvédnek meg kell jelennie a nyomozó hatóságnál, el kell látnia a terhelt védelmét, amennyiben azonban a terhelt más védőt választ a listából, úgy azt a védőt az ügyeletes ügyvédnek a lehető leghamarabb értesítenie kell.⁹²)

Amint azt dr. Matusik Tamás, fővárosi bírósági fogalmazó a Zárókonferencián felvetette, a nyomozó hatóság általi kirendeléshez hasonló strukturális problémát vet fel a felszámoló és a vagyonfelügyelő kijelölése a felszámolási- és a csődeljárásban, ahol – mivel adott esetben jelentős pénzekről és gazdasági érdekekről lehet szó – rendszerszinten kell biztosítani nem csupán elfogulatlanságot, hanem annak lát-szatát is. Ennek érdekében a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet úgy rendelkezik,⁹³ hogy a felszámolási és a csődeljárásban az ideiglenes vagyonfelügyelő, a felszámoló és a vagyonfelügyelő kijelölése számítógépes program felhasználásával történik. A program véletlenszerűen határozza meg a felszámoló, illetve vagyonfelügyelő személyét. A kirendelt védő kiválasztása is történhet hasonló módon, a megfelelő számítógépes program pedig már rendelkezésre áll, némi módosítással bizonyosan a kirendelésekre is alkalmassá lehetne tenni.

Amint azt az 5.6. részben jeleztük, a kirendelési funkció Igazságügyi Hivatalhoz telepítésével egyetért a Magyar Ügyvédi Kamara, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és – bizonyos feltételek teljesülése esetén – a Legfelsőbb Bíróság is, és – bár az ORFK alapvetően nem látja szükségét a rendszer módosításának – egyes rendőrségi vezetők számára is elfogadható egy ilyen irányú reform. Az Igazságügyi

⁹² Peter van den Biggelaarnak, a „s-Hertogenbosch-i Jogi Segítségnyújtó Szolgálat igazgatójának előadása a Zárókonferencián.

⁹³ 63. § (3) bekezdés.

Hivatal Jogi Segítségnyújtó Szolgálatának képviselője a Zárókonferencián úgy nyilatkozott, hogy a feladat ellátására – a megfelelő feltételek biztosítása esetén – a szolgálat szívesen vállalkozna. Úgy véljük, hogy a szakmai körök támogatása fontos lehet a reformhoz szükséges politikai akarat megteremtésében is.

A kirendelési funkcióhoz kapcsolódik az a felvetés is, hogy az értesítés szabályait szintén módosítani kellene, ugyanis amennyiben akár az Igazságügyi Hivatal, akár a nyomozó hatóság – a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően – faxon küld értesítést, az éjszakai és hétvégi kihallgatások valószínűleg továbbra is védői jelenlét nélkül zajlanának, hiszen az ügyvédtől ügyeleti napján sem várható el, hogy 24 órán keresztül az irodájában tartózkodjon. Ezért a kirendelő számára elő kellene írni, hogy telefonon is kapcsolatba lépjen a védővel, amennyiben a nyomozó hatóság sürgősen kívánja foganatosítani a kihallgatást.

Annak érdekében, hogy megteremthető legyen az egyensúly a terhelt védelemhez való joga és a bűnüldözési érdek között, elfogadhatónak tűnik a VIII. kerületi kapitányság javaslata, hogy a nyomozó hatóság a védő értesítése és a kihallgatás megkezdése között betartandó, előre meghatározott időintervallum elteltével megkezdhesse a kihallgatást, feltéve, hogy ez az intervallum realiztikus. Ez azt jelenti, hogy településtől és időponttól függően különböző lehet a kötelezően betartandó időköz, amelynek meghatározása így országos szintű adatgyűjtést igényel.

6.2. Minőségbiztosítási funkció

A Program rendszere, amelyben az ügyvédek teljesítményét a Kuratórium követi nyomon havi beszámolók alapján, igen hatékony, azonban országos szinten ugyancsak nem kivitelezhető. Az ilyen szoros monitorozás rendkívül időigényes (és ezért költséges), ráadásul elviselhetetlen mennyiségű többletfeladatot jelentene az ügyvédek számára.

A kirendelt védői tevékenység realiztikus minőségbiztosítása megítélésünk szerint egy háromszintű rendszerrel lenne megoldható.

Az első szintet egy formális vizsgálat jelentené, amelyet a büntetőjogi terület beható ismerete nélkül is el lehet végezni. Ez a vizsgálat annak megállapítására irányulna, hogy a kirendelt védő megjelent-e mindazon eljárási cselekményeken, vagy túlnyomó részükön (kihallgatás, szembesítés, iratismertetés, tárgyalás), amelyeken részvételét a törvény lehetővé teszi. Ezt a vizsgálatot az Igazságügyi Hivatal munkatársai is elvégezhetnék.

A második szintet egy, az Igazságügyi Hivatal mellé telepített, vagy ügyvédi kamarák által működtetett, de mindenképpen ügyvédekből álló szakmai kuratórium tevékenysége jelentené, amely a védői tevékenység érdemi vizsgálatát végezné rendszeres időközönként. A Programban részt vevő egyik ügyvéd, dr. Rozgonyi Balázs a következő megoldást vetette fel a vizsgálat lebonyolításával kapcsolatban: „A vizsgálat alá vont ügyvéd megjelölhetne egy meghatározott számú ügyet, melyben, mint védő járt el, illetve ugyanennyi ügyet választhatna a vizsgálatot végző szervezet, vagy kuratórium. Ezen ügyek alapján készülhetne egy minősítés. [...] Az ügyvédi függetlenség és titok sérthetlenségét a megfelelően kialakított és jogszabályi felhatalmazással rendelkező testület biztosíthatná.” Amennyiben a kuratórium a védői tevékenységét nem ítéli kielégítőnek, az ügyvéd törölhető lenne a kirendelhető ügyvédek listájáról. Amint azt fent jeleztük, ez abban az esetben lenne kellőképpen elrettentő hatású szankció, ha meghatalmazáson alapuló büntető védelmet is csak a kirendelhető védők listáján szereplő ügyvédek láthatnának el.

Az ügyvédi kamarák fegyelmi jogköre ebben a rendszerben egyfajta harmadik szintet jelentene a kirívó mulasztások esetére.

A fenti három szint olyan módon kapcsolódna össze, hogy amennyiben a vizsgálat során az Igazságügyi Hivatal arra a következtetésre jut, hogy egy ügyvéd az eljárási cselekmények nagy részét elmulasztotta, és helyettesítéséről sem gondoskodott, kezdeményezhetné a kuratórium vizsgálatát, vagy szélsőséges esetekben fegyelmi panaszt tehetne a kamaránál. E jog a kuratóriumot is megilletné.

Az ügyvédi függetlenség sérelmével kapcsolatos félelmek eloszlatására alkalmasnak és meggyőzőnek tartjuk dr. Matusik Tamás, fővárosi bírósági fogalmazó érveit, aki a Zárókonferencián kifejtette: annak ellenére, hogy a bírói függetlenség alkotmányosan rögzített alapvető jogelv, a bírák munkájának értékelése törvényileg kötelező.⁹⁴ Az értékelést jogerősen befejezett ügyek alapján más bírák végzik, így a bírói függetlenség sérelmének lehetősége nem merül fel. Az általunk vázolt modellben az ügyvédi tevékenység ellenőrzése hasonlóképpen történne (befejezett ügyek alapján, más ügyvédek közreműködésével), így az ügyvédi függetlenség sérelme elkerülhető volna.

Fontos lépést jelentene az általános minőségbiztosítási funkció megoldása felé, ha a kirendeléseket és a kifizetéseket, valamint az ügyvédi jelenlét formális ellenőrzését az Igazságügyi Hivatal végezné. Ebben az esetben lehetségessé válna egy olyan

⁹⁴ 1997. évi LXVII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról, 47. § (1) A bíró munkáját az e törvényben meghatározott időszakonként, feltételek és okok esetén értékelni kell.

adatbázis létrehozása, amelyből könnyűszerrel megállapítható volna a kirendeléses ügyek száma, költsége és az is, hogy az ügyek nagy részében megjelennek-e a védők a nyomozati szakban.

6.3. Költségvetési funkció

Az elsődlegesen érvényesítendő alapelv ebben a vonatkozásban az, hogy minden, a kirendelt védői tevékenységgel összefüggő kifizetést egyetlen szervezetnek kellene teljesítenie. A jelenlegi szisztéma (amelyben a védőknek az eljárás szakaszától függően más és más szerv fizet) kizárja, hogy a rendszer működésének tényleges költségeiről megfelelő adatokhoz lehessen jutni. Az egységes kifizetőhely lehetne az Igazságügyi Hivatal.

Az elvégzett munkáról benyújtott havi jelentések és az óradíj alapján végzett kifizetés óriási mennyiségű adminisztrációt igényel. Továbbá annak érdekében, hogy vizsgálható legyen: reális-e a bejelentett óraszám, elméleti és gyakorlati jogi ismeretekre van szükség. Ezért ennek a feladatnak a hatékony elvégzése magasan képzett alkalmazottakat igényel, ami tovább emeli a rendszer költségeit.

A jelenlegi rendszer, amelyben a hatóságok igazolják a védői tevékenységgel töltött órák számát, nem teljesen kielégítő megoldás, hiszen nem biztosít lehetőséget bizonyos tevékenységek (felkészülés, beadványszerkesztés, fogva nem tartott terhelten való konzultáció) díjazására.

Két lehetséges megoldás kínálkozik e probléma kiküszöbölésére. Az első a holland rendszer, amelynek lényege, hogy esettípusonként meghatároznak egy óraszámot, és bizonyos, a „rendes” ügymenetbe nem tartozó tevékenységekért (pl. 60 kilométert meghaladó utazás) további órák számolhatók el. Fontos eleme a rendszernek, hogy amennyiben egy ügyre az ügyvéd az előre meghatározott óraszám háromszorosánál többet fordítja, kérheti a tételes, óradíjas elszámolást.

Egy olyan, különböző bűncselekményekre vonatkozó tipológia felállítása, amelynek alapján átalánydíjat lehetne megállapítani minden egyes esettípusra, kiterjedt adatgyűjtést és feldolgozást tenne szükségessé, amelynek alapjául a kirendelt védő részvétele mellett folyt és már lezárult esetek aktái szolgálhatnának. Elképzelhető azonban, hogy a szakmai körök tiltakoznának az átalánydíjas rendszer ellen.

Egy másik megoldás a két rendszer vegyítése lehetne. Az eljárási cselekményeken való részvétel továbbra is a hatóságok igazolása alapján lenne kifizethető, míg az adott ügy lezárása után a védő átalányösszeget kérhetne az ily módon ki nem

fizetett többlettevékenységeiért (felkészülés, beadványszerkesztés). Ha az Igazságügyi Hivatalnak kétségei támadnak az összeg megalapozottságát illetően, megkövetelhetné, hogy az ügyvéd iratokkal támassza alá kifizetési igényét.

Arra való tekintettel, hogy egyes költségeket nagyon nehéz tételesen kimutatni (például egy ügyvédi iroda telefonköltségének hány százaléka merült fel egy hónapban egy adott ügygel kapcsolatosan), az átalánydíjas megoldás a költségek elszámolására is jobbnak mutatkozik. A Budapesti Ügyvédi Kamara és a BRFK által kötött (az 1.3. alatt ismertetett) megállapodás alapján az óradíjakon alapuló 30%-os költségátalány elfogadhatónak tűnik.

Amint azt a Jogi Segítségnyújtó Szolgálat részéről dr. Oswald Pál a Zárókonferencián elmondta, az átalányrendszer (mind a szükséges óraszám, mind a költségek tekintetében) bevált a jogi segítségnyújtás polgári és közigazgatási jogi ágában. A szolgálat képviselője az ezzel kapcsolatos adminisztrációs terhet sem tartotta túlzott mértékűnek.

Álláspontunk szerint a fent vázolt megoldások a rendelkezésre álló költségvetési és szervezeti keretek között is megoldhatóvá tennék a kirendelt védői rendszer legfontosabb strukturális problémáinak orvoslását.

Ugyanakkor fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet arra az adatra, amelyet a holland szakértői küldöttség vezetője, Peter van den Biggelaar, a „s-Hertogenboschi Jogi Segítségnyújtó Szolgálat igazgatója ismertetett a Zárókonferencián. Az Európai Bizottság az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért (CEPEJ) kimutatása szerint 2004-ben Magyarország az európai országok között a 8. helyen állt a vádhatósági és 9. helyen a bírósági költségvetés tekintetében (az egy főre jutó GDP százalékában egy főre jutó eredményt alapul véve). Ezzel szemben a jogi segítségnyújtás költségvetésének vonatkozásában (becsült adatok alapján) Magyarország a 32. helyen áll, csak Azerbajdzsánt, Máltát, Görögországot és Örményországot megelőzve.⁹⁵

A rendszer reformjához feltétlenül szükséges az igazságszolgáltatási rendszer költségvetésében kimutatható ezen aránytalanság kiküszöbölése, nem utolsósorban azért, mert a hatékony jogi segítség az eljárások rövidüléséhez, az előzetes letartóztatások számának és hosszának csökkenéséhez vezethet, ami egyúttal olyan költségvetési megtakarítást is jelent, amely megteremtheti a rendszer kialakításához és működtetéséhez szükséges források fedezetét.

⁹⁵ European Judicial Systems, edition 2006 (2004 data) (Európai igazságszolgáltatási rendszerek, 2006-os kiadás, 2004. évi adatokkal). Európa Tanács, 2006, Belgium. 23., 27. és 31. o.

Függelék

A Büntetőjogi Segítségnyújtási Program végrehajtásához sokak elkötelezett munkájára volt szükség, amiért ezúton szeretnénk kifejezni köszönetünket.

► **A Magyar Helsinki Bizottság munkatársai**

Gál Anikó;
dr. Kádár András Kristóf;
Németh Dóra;
dr. Tóth Balázs;
dr. Vinnai Edina.

► **A Holland Helsinki Bizottság munkatársai**

Jos Kösters;
Raymond Swennenhuis;
Kirsten Wiemers.

► **A Kuratórium tagjai**

dr. Farkas Ákos (Miskolci Egyetem);
dr. Fekete Tamás (Budapesti Ügyvédi Kamara);
dr. Juhász Edit (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium);
dr. Kádár András (ügyvéd);
Kőszeg Ferenc (Magyar Helsinki Bizottság);
dr. Tóth Mihály (Pázmány Péter Katolikus Egyetem);
dr. Zeke László (ügyvéd).

► **A holland szakértői delegáció tagjai**

Peter van den Biggelaar;
Marcel de Graaf;
Ger Huijer;
Piet Huisman;
Marcel Janssen;
Guido Schakenraad;
Peter Wagenmaker.

► **A Programban részt vevő ügyvédek**

dr. Baki Ágnes;
dr. Benkő György Ágoston;
dr. Békés Ádám;
dr. Blázy Krisztina;
dr. Borsai Nelly;
dr. Buzás Ilona;
dr. Czövek János;
dr. Csete Ibolya;
dr. Deák Bernadette;
dr. Dunai József;
dr. Egyed István;
dr. Éliás Sára;
dr. Falcsik István;
dr. Gál László;
dr. Gesztesi Anetta;
Halászné dr. Hetesi Annamária;
dr. Horváth Mária Róza;
dr. Illés Klára;
dr. Kamarell Rita;
dr. Kiss Zoltán;
dr. Koczka Éva;
dr. Kovács Tibor;
dr. Kőfalvi Erzsébet;
dr. László Gyöngyvér;
Makkainé dr. Fóti Erika;
dr. Margitics Péter;

dr. Medgyesi András;
dr. Molnár Klára;
dr. Molnár László;
dr. Nagy István;
dr. Nagy Viktor;
dr. Némethné dr. Demeter Ágnes;
dr. Rozgonyi Balázs;
dr. Sánta Katalin;
dr. Svéda István;
dr. Szendrői Lajos;
dr. Tinics András.

► **A Programban részt vevő rendőri szervek munkatársai**

BRFK VI–VII. kerületi Rendőrkapitányság munkatársai;
BRFK VIII. kerületi Rendőrkapitányság munkatársai;
BRFK XIII. kerületi Rendőrkapitányság munkatársai;
BRFK Vizsgálati Főosztály munkatársai;
BRFK Nyomozó Főosztály munkatársai.

► **A diszpécser szolgálat tagjai**

dr. Csiki Anett;
dr. Honyek Péter;
Gosztonyi Ágnes;
Kékesi Miklós;
Vid Balázs;
Virág Zoltán.

► **A Szakmai vita és a Zárókonferencia felkért előadói**

dr. Bánáti János (Magyar Ügyvédi Kamara elnöke);
dr. Bárándy Gergely (országgyűlési képviselő);
dr. Erdei Árpád (alkotmánybíró);
dr. Lomnici Zoltán (Legfelsőbb Bíróság elnöke);
dr. Petrétei József (igazságügyi és rendészeti miniszter);
dr. Plankó Erika (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium);
Szabó Mihály (Országos Rendőr-főkapitányság);
dr. Varga Zoltánné (Legfőbb Ügyészség).

- Köszönet továbbá azoknak, akik a holland szakértők fogadásával, a Szakmai vitán és a Zárókonferencián való hozzászólásaikkal és egyéb módon hozzájárultak a Program eredményes végrehajtásához:

dr. Burai-Kovács János (ügyvéd);

Csere László (büntetés-végrehajtás országos parancsnoka);

dr. Frech Ágnes (Fővárosi Bíróság);

dr. Hatvany Erzsébet (Igazságügyi Hivatal igazgatója);

dr. Kálmán László (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium);

dr. Kiss Ernő (BRFK XIII. kerületi Rendőrkapitányság vezetője);

dr. Matusik Tamás (Fővárosi Bíróság);

dr. Oswald Pál (Igazságügyi Hivatal Jogi Segítségnyújtó Szolgálat);

dr. Révész Péter (Igazságügyi Hivatal Jogi Segítségnyújtó Szolgálat);

Terényi Nándor (tolmács);

dr. Vincze Piroska (Fővárosi Bíróság).



Magyar Helsinki Bizottság